Инв № 77

Тодоръ Милковъ

АНТИМЪ

ПЪРВИ БЪЛГАРСКИ ЕКЗАРХЪ

животътъ и духовно-общественната му дѣятелность

Биографически очеркъ.

СЪ ШЕСТЬ ПОРТРЕТА.

ПЛОВДИВЪ
Търговска Печатница
1899.

R.899.2
281.962(092)+949.72.092.3+92 Антим, екзарх
91
92 Антим
V958

ОКР. НАР. БИБЛИОТЕКА - ВАРНА
№ 13811 / 1987 г.

Посвѣщава

на

Българското Православно духовенство,

на

доблѣстнитѣ защитници на отче-
ската ни вѣра и

на

истинскитѣ родолюбци

АВТОРЪТЪ.

Портрети:

	Стр.
Антимъ	4
Дияконъ Илларионъ	63
Антимъ въ Архиерейско облачение	92
Пьрвитѣ Синодални архиереи: Илларионъ, Панаретъ, Антимъ, Илларионъ Ловченски	94
Епископъ Кирилъ	101
Григорий, Симеонъ, Антимъ	165

Печатни грѣшки:

стран.	редъ	печатано	да се чете
17	26	Антнма	Антима
37	15	словослови	славослови
50	12	качили	качила
—	29	Халсиъ	Халепъ
51	27	Куню	Куто
52	2	Хаксамонъ	Хаксамунъ
—	26	(400 кл.)	(100 км.)
—	30	него	не го
53	21	Хорсунъ	Харсунъ
—	36	загрижелъ	погрижелъ
—	39	Одринъ	Ордунъ
55	24	Симонъ	Синопъ
56	25	Боскенский	Босненский
57	10	киликийский	кизикийский
58	8	оправдалъ	оправдавалъ
—	27	Българина	Българетѣ
59	32	даскалъ Павелъ	диаконъ Пав.
—	40	стоптининътъ	стопанинътъ
60	3	служели	сложили
60	16	зе срамилъ	се засрамилъ

стран.	редъ	печатано	да се чате
62	15	Костилковъ	Копринковъ
—	17	Миновъ	Митевъ
—	39	Теофилаксъ	Теофилактъ
68	8	прѣвъсходство	прѣвъсходителство
—	17	привевегии	привелегии
69	21	коиго	които
75	3	било	билъ
96	13	нодвигъ	подвигъ
98	27	псал. 103	псал. 108
101	5	великий	велицкий
102	33	пишели	писали
111	8	бласловитъ	благословитъ
—	22	обяилъ	обявилъ
114	15	помѣнятъ	споменятъ
118	16	послнникъ	посланникъ
132	32	московски	С. Петербурский
139	2	попопиталъ	попиталъ
145	33	българитѣ	банкеритѣ

ПРѢДГОВОРЪ.

Въ края на мѣсецъ Ноемврий прѣзъ 1898 година се намирахъ въ Видинската епархия. Пѫтувахъ отъ Видинъ за Кула. По пѫтя си припомнихъ за минѫлитѣ врѣмена и текнаха ми рой мисли за прѣждебившия духовенъ началникъ на тая епархия, Видинский Антимъ, првъвъ Български екзархъ, вуйка на моята съпруга.

На 1-й Декемврий 1898 година се испълваха тъкмо десеть години отъ смъртьта на стареца. Цѣли десеть години се бѣха истекли вече, а никой до сега не бѣ си спомнилъ да почете паметьта на тоя толкова заслужилъ на народа си човѣкъ.

Като неговъ роднина и почитатель, азъ взехъ инициативата да се отслужи прѣзъ тоя день панахида. За тази цѣль посѣтихъ Негово Високо Преосвѣщенство владиката Кириллъ, първий епископъ на Покойния; на поканата ми да служи него день въ църква, Негово Преосвѣщенство отговори съ готовность. Кметството отъ своя страна покани гражданетѣ да присѫтствуватъ на панахидата.

На другия день сутриньта часа къмъ 9, Негово Високо Преосвѣщенство Кириллъ, придруженъ отъ всичкитѣ свѣщеници, съ св. Литургия отслужи панахида въ църквата Св. Димитръ, гдѣто е погрѣбено тѣлото на Антима. Видинскитѣ граждане, на чело съ кмета на града, ученичкитѣ отъ дѣвическото училище съ учителитѣ си, присѫтствуваха на панахидата. Отъ страна на учащата се младежь бѣ положенъ великолѣпенъ вѣнецъ на гроба на покойния.

Извѣстно е, че прѣди началото на настоящето столѣтие наший народъ, като се е намиралъ подъ двойно робство: политическо и духовно, не е знаелъ нито своята численность, нито едноврѣмешното могѫщество и величие на неговитѣ дѣди и прадѣди, затова и не е проявявалъ никаква самостоятелна дѣятелность. Прьвъ пробуди самосъзнанието у Българский народъ Хилиндарский монахъ, отецъ Паисий. Неговото сѣме падна на добра земля. Достойнитѣ му послѣдователи довършиха съ успѣхъ дѣлото, което той бѣ началъ.Единъ отъ тѣзи послѣдователи е и Антимъ Видински, Първий Български Екзархъ, съ името на когото сѫ свързани едни отъ най-блѣскавитѣ страници на нашата история по Черковний въпросъ. Винаги привързанъ къмъ своя народъ, Антимъ прояви въ негова полза една дѣятелность, колкото безкористна, толкова и самоотверженна. Неговитѣ заслуги къмъ българский народъ сѫ неоцѣними; дѣлата му ще служатъ като примѣръ за поддържание и назидание на бѫдѫщитѣ поколѣния. Роденъ отъ едно българско сѣмейство, отрасналъ въ скута на надарената съ необикновени способности майка, Антимъ минава дѣтинството си и първоначалното учение въ родния си градъ. Благодарение на своитѣ способности, прѣдадени по наслѣдство отъ майка му, той сполучва да се издигне на най-високия духовенъ санъ.

Съ християнско търпѣние и великодушие, съ ангелска кротость и Божественно смирение, той отблъсвалъ всичкитѣ неприятелски стрѣли отправени върху българский народъ и църква. Нито благитѣ обѣщания, нито кознитѣ, нито лишенията, нито заплашванията, нито гоненията, могли да съблазнятъ доблѣстний пастиръ и да го отклонятъ отъ прѣдначертания му пѫть, по който той достойно водѣлъ българското народно дѣло, за извоюванието на духовна и поли-

тическа свобода. Като истински пастиръ, той всѣкога билъ готовъ да пожертвува живота си за благото на своето паство. Тая негова самоотверженость го правила бодъръ, неустрашимъ и непоколебимъ.

Цѣлий му животъ съставлява верига отъ поучителни и достойни за подържание примѣри. Той не се радва дълго врѣме на важний чинъ „Български екзархъ,“ защото не стисна очи прѣдъ теглата на народа, прѣдъ плачътъ и охканията на хиляди майки и бащи, прѣдъ писъцитѣ на хиляди дѣца, кръвьта на които облѣ цѣла България. Антимъ съ горесть на душата си гледалъ на опия българе, които върху труповетѣ на толкова жертви искаха да извлѣкатъ за себѣ си лични блага. Не се минавало день, безъ той да изобличи тѣзи изроди,—единственитѣ виновници за прикриванието страшнитѣ жестокости, извършени върху българский народъ. Когато нѣкои отъ тѣхъ му поднесоха да подпише единъ адрессъ до прѣдставителитѣ на великитѣ сили, съ който да се искаже благодарность отъ „доброто“ управление на Султана, Антимъ, като пастиръ добрий, отхвърли това мерзко прѣдложение и категорически заяви, че той не може да подпише единъ такъвъ безчестенъ актъ. Тая негова доблѣстна постѫпка, не се хареса на Турското правителство, което рѣши да го свали отъ екзархийския прѣстолъ. Но като не могло да извърши направо това, заповѣдало на българскитѣ владици и първенци да му прѣдложатъ да си даде оставката. Когато не помогнало и това, измислили небивали обвинения, на основание на които, той биде сваленъ, поставенъ подъ домашенъ арестъ и най-сѣтне пратенъ на заточение, отгдѣто благодарение успѣха на русското орѫжие, той бѣ повърнатъ слѣдъ 9 мѣсеци.

Имайки прѣдъ видъ това, азъ се рѣшихъ да напиша настоящия очеркъ, като вѣрвамъ, че съ това правя една услуга на народа си.

Материала, отъ когото се ползувахъ при съставянието на този си трудъ, бѣ твърдѣ оскѫденъ. Всичката корреспонденция на покойния, по негово желание, слѣдъ смъртьта му, била изгорена Нѣколко писма останали съхранени отъ Прѣславский Симеонъ.*) Бѣхъ принуденъ да искамъ свѣдения отъ живитѣ още другари на Антима. Всѣки отъ тѣхъ съ готовность ми съобщи това, което знаеше, — услуга, за която азъ имъ исказвамъ своята благодарность.

Не малко ме улѣсни и статията на Г-жа Муромцева, помѣстена въ списанието „Русски вѣстникъ“ отъ 1882 година.

Ако биографията на I-й Български Екзархъ намѣри добъръ приемъ въ нашето читающе общество, при второто ѝ издание ще се постарая да поправа ония грѣшки и неточности, които сега неволно, може би, съмъ пропустналъ.

Автора.

---

*) Г-жа А. Муромцева, която е написала статията, за която споменаме по-долу, подъ диктовката на блаженопочившия Антимъ, пише, че Прѣславски е взелъ тѣзи писма, за да състави биографията на покойния.

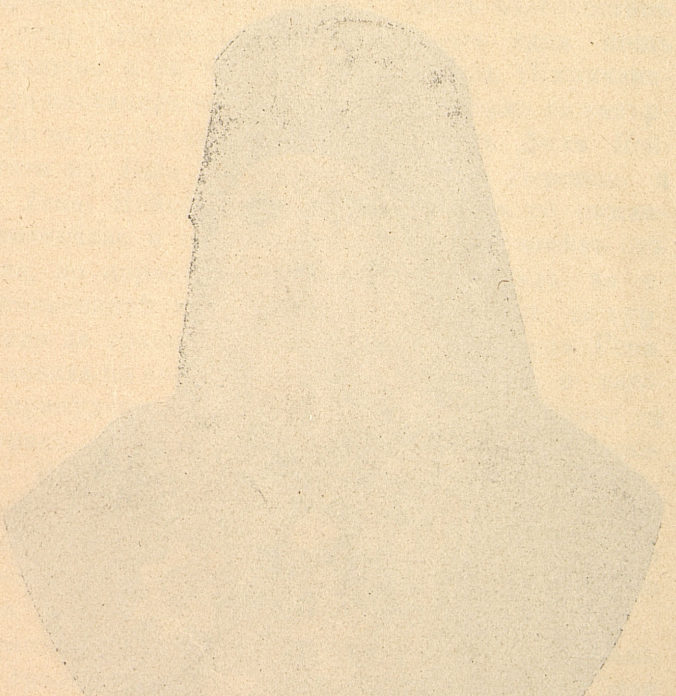

Антимъ Видински

ГЛАВА I.

Родословието на Антима.

Къмъ края на седемнадесетото столѣтие, когато вър-лували Кърджалийтѣ и Делибашитѣ, единъ благочестивъ баща, отъ село Татарларъ, Одринско, взелъ една нощь двѣтѣ си дъщери и ги завелъ въ *Лозенградъ*, (Кърклис-се), гдѣто ги настанилъ въ свои роднини; а самъ се завър-налъ обратно въ селото си. Той се именувалъ *Дѣли Ней-ко*, съпругата му *Рада*, по-голѣмата дъщеря *Георгина*, а по-малката *Гена*. Нейко, като всѣки селенинъ се помин-валъ съ земледѣлие и скотовъдство; той билъ човѣкъ отъ срѣдня ржка, но поради развитието си минавалъ за е-динъ отъ първенцитѣ въ селото. Той се научилъ, че тур-ци се готвили да грабнатъ по-малката му дъщеря Гена, която се славила по своята хубость и устроумие, и зато-това билъ принуденъ да ги отдѣли отъ дома си, като ги отвелъ въ градъ, гдѣто намиралъ, че ще бжде по-безопас-но за тѣхъ. Подиръ една двѣ години той оженилъ и двѣ-тѣ си дъщери. Година слѣдъ женидбата на Гена, мжжа ѝ се поминалъ, а тя се прибрала да живѣе при роднинитѣ си Касапъ Стойковци, българско сѣмейство, което живѣело въ махалата Хаджи Закирие въ Лозенградъ.

У Касапъ Стойковци често идвалъ Михалъ Чалъкъ Георгиевъ, градинарь, съпругата на когото наскоро била се поминала. Михалъ, родителитѣ на когото биле отъ едно българско село изъ Хасекията, останалъ отъ рано сиракъ; единственний му покровитель било сѣмейството на Касапъ Стойковци. Доброто приятелство станало причина щото Михалъ да обикне Гена; родителитѣ на послѣдна-та дали съгласието си за женидба, която се извършила въ 1800 година.

Михалъ и Гена се настанили да живѣятъ въ една стая отъ кжщата на Касапъ Стойковци. Но по-послѣ

Гена, съ пари дадени отъ Майка ѝ Рада, купила собственна кѫща до самия домъ, гдѣто врѣменно се били настанили.

Родителитѣ на Гена останали въ село дълго врѣме и едва прѣзъ 1812 година, тѣ се рѣшили съвърпенно да напустнатъ селото и да се приселятъ въ града. Баща ѝ Нейко въ врѣме на гръцката (Моренската) завѣра, единъ день, когато билъ въ Одринъ, като видѣлъ, какъ турското правителство бѣси първенцитѣ, които обвинявали, че принадлежатъ на Етериститѣ; какъ тѣзи убийства се явили по-сѣтнѣ и въ Лозенградъ, отъ страхъ се обѣсилъ. Михалъ всѣка година ходѣлъ въ Цариградъ, гдѣто се занимавалъ съ градинарство; прибиралъ се у дома си само прѣзъ зимний сезонъ. Работата му понѣкога го заставяла да се невръща у дома си година, двѣ, дори и три наредъ. Гена сама, съ помощьта на майка си, управлявала кѫщнитѣ работи, и се грижила за възпитанието на дѣцата си. Гена залегнала да изучи грьцкий языкъ, който въ това врѣме е билъ общоупотрѣбителенъ, билъ е, така да кажемъ, официалний языкъ въ тая областъ. Гена, като всѣка селенка, не е знаяла грьцки, освѣнъ нѣколко думи, които тя била запомнила отъ краткото си прибивание въ Одринъ, гдѣто съ родителитѣ си бѣха избѣгали поради кърджалийскитѣ нападения, които ставали въ това врѣме. Съ тѣзи слаби познания по грьцкий языкъ, тя неможила да се споразумѣва съ Лозенградскитѣ гъркини, та затова тя започнала да се учи, но като възрастна българка, языка ѝ не се приспособявалъ лесно къмъ новото произношение и тя не можила да произнася правилно грьцкитѣ букви, δ и ϑ, които изговаряла натъртено, остро. Сѫщо и мѫжътъ ѝ Михалъ усѣтилъ нуждата отъ грьцкий языкъ; той, както казахме, билъ градинарь въ Цариградъ, гдѣто исключително е ималъ работа съ грьцки фамилии. И той мѫчно свикналъ на новото произношение и правилъ сѫщитѣ грѣшки, каквито правила и жена му.[1]) Ако и неправилно

[1]) По-голѣмата часть отъ населението на Лозенградъ е надошло отъ околнитѣ села прѣзъ 17-й, 18-й и въ началото на 19-й вѣкъ. Има сѣмейства отъ Копривщица, Сопотъ и Клисура. Всички тѣзи прѣселеници

тѣ и двамата научили говоримий грьцки языкъ. Обаче майката на Гена Рада, умрѣла безъ да научи една грьцка дума. До послѣдний часъ на своя животъ, Рада слѣдвала да носи българско облѣкло, когато дъщеря ѝ Гена била промѣнила формата на облѣклото си по грьцкия граждански вкусъ.[2])

Честитата тази двойка се сдобила съ 11 дѣца, 5 момчета и 6 момичета, но отъ всичкитѣ само двѣ останали живи: Атанасъ, който се родилъ въ 1816 год. и Георгина, която се родила въ 1819 год. Гена Михаилова била много любопитна, любознателна и остроумна жена, качества, които ѝ превързали въ скоро врѣме много приятелки. За всичко захванали до ней да се допитватъ и да искатъ нейний съвѣтъ. Нека забѣлѣжимъ тука, че тя още отъ 28 годишната си възрасть захванала да се занимава съ акушерство; ако и млада скоро могла да успѣе и се запознае съ всичкитѣ тънкости на това искуство И при добрий си характеръ да не отказва никому своята помощь, тя станала най-популярната баба между населението въ града и околностьта. Българетѣ я зовели *Баба Гена*, Гърцитѣ я наричали *Маница Гена*, а турцитѣ *ебе ханжмъ Гена*. Тя до дълбока старость продължавала да се занимава съ акушерството.[3])

по говоръть си се познаваха, че сж българе, ако сами и да казваха, че сж гърци. Такива бѣха: Иовко-оглу Панайотъ отъ Клисура, Камбуръ-оглу Стоянъ отъ Сопотъ и много др.. Тѣхнитѣ дѣца и внуци послѣ по кривото произношение на българский языкъ, повече приличаха да сж гърци отъ колкото българи, макаръ и да казваха, че сж синове и внуци на българе родители. Така тѣ, както гърцитѣ неможеха да изрѣкатъ правилно българскитѣ шипящи букви ж, ч, ш; изговаряха: зена вмѣсто жена, цадо вмѣсто чадо, сапка вмѣсто шапка и пр.

[2]) Въ Лозенградъ женитѣ сж си запазили българското гражданско облѣкло: сукманъ отъ домашно произведение, и съ това българкитѣ се отличаватъ отъ гъркинитѣ, които носятъ дрѣхи отъ европейска материя. Всѣки българинъ и българка, когато се облачеше въ европейско облѣкло, наричаха го *гъркъ, гъркиня*. Сталалъ гъркъ, защото надѣналъ панталони, станала гъркиня защото, облѣкла обасменъ фостанъ, а захвърлила шаечний сукманъ.

[3]) въ 1867 год. Баба Гена бѣше надминала вече 90 год. възрасть. Единъ день я срѣщнахъ на улицата да върви прегърбена пѣши (защото въ това врѣме изъ градскитѣ улици не цирколираха никакви кола) отъ домътъ си за долний край на каракашъ махала, едно растояние

Дѣтинството на Атанасъ Бабинъ Генинъ.

Като захванала акушерството, Гена изгубила съвършенно фамилиярното име на мѫжа си. Никой не казвалъ за нея „Михаилица или Михалкова“, а я наричали вече „*Маница*“ или „*Баба*“ по български. Оттова и дѣцата ѝ се наричали „*Атанасъ бабинъ Генинъ*“, „*Георгина бабина Генина*“, а никога не се зовеха на името на баща си, затова и азъ забѣлѣжихъ горнето заглавие „дѣтинството на Атанасъ бабинъ Генинъ“, а не Атанасъ Михаиловъ. Майка му, като акушерка съ голѣма знатность, била постоянно заeята съ бабуване, а като било обичай бабата по цѣла седмица да присѣдява при родителката, тя не могла да се свърта у дома при дѣцата си, затова тѣ били оставени на грижата на баба си Рада, която била съ твърдѣ мегкъ характеръ; обичала много внучетата си и никакъ не ги наказвала. Баба Гена, майка имъ, била по-строга къмъ тѣхъ, но тя често по цѣли седмици не могла да се спрѣ у дома си, за да се позанимае съ тѣхъ. Затова Атанасъ отъ малъкъ порастълъ по свободенъ и билъ малко вироглавъ, както се произнасяла майка му, когато той не искалъ да я послуша. „Ти си ставалъ вироглавъ, и азъ ще те накажа за това вироглавство“, казвала майка му. Нъ Атянасъ си знаялъ своето. Той често излизалъ на улицата безъ да има отъ нѣкого позволение, играялъ и закачалъ се съ другитѣ дѣца, грабилъ имъ отъ рѫцѣтѣ играчкитѣ и бѣгалъ къмъ дома си, защото той нѣмалъ търпение да гледа едно дѣте да има

повече отъ километръ. Запитахъ ѭ: „защо, бабо, на такива стари години се трудишъ да вървишъ толкова пѫть?“ а тя ми отговори: „Какво да правя синко, грѣхота е ако не ида. Мога да помогна въ нѣщо. Ако не ида и родителката се случи да умре, грѣхътъ ще бѫде на мене. Па тя може да има дѣчица, та ще останатъ сирачета. Какъ да слушамъ послѣ тѣ да плачатъ за своята майчица. Нека се помѫча, та тя горката да е жива.“ Когато нейни двѣ внучета слѣдваха при менъ въ училището въ гороспоменатата махала, тя често дохождаше да пита за тѣхъ какъ стоятъ въ училището, учатъ ли си уроцитѣ. На 22 й Юлий 1872 год. Гена припѫтувала пѣшкомъ едно далечно растояние; вслѣдствие на силната умора, тя се простудява, хваща я пневмония и подиръ три дни умира.

нѣщо, а той да го нѣма. Когато баба му се скарвала, той бѣгалъ отъ кѫщи на улицата. Прѣзъ 1826 г., когато билъ на десеть години, Атанасъ излѣзълъ къмъ турската махала и въ табачката улица, като видѣлъ турчета да играятъ съ гарги, приближава се до едно, което имало по-добра гарга, грабналъ я отъ рѫцѣтѣ му и одарилъ на бѣгь къмъ дома си. Бащата на дѣтето, като чулъ писъцитѣ му, придруженъ отъ единъ табакъ, се впусналъ да гони съ голъ ятаганъ „*кяфиръ гявура*“, който се усмѣлилъ да земе драгоцѣнната гарга на мюсюлманина.

Атанасъ, който съ голѣмо усилие бѣгалъ съ гаргата въ рѫка, намѣрилъ пѫтнитѣ врата на дома си отворени, вмъкналъ се веднага вѫтрѣ и прѣзъ кѫщний коридоръ миналъ въ зимника, отдѣто, прѣзъ съсѣдната врата, побѣгналъ въ двора на касапъ Стойка, кѫдѣто се скрилъ незабѣлѣжено.

Табацитѣ турци пристигнали, запъхтени, разярени, съ голи ножове въ рѫцѣтѣ си, и се втурнали въ сѫщий дворъ, гдѣто имъ се сторило, че влѣзло отъ улицата гонимото момче. На двора ги посрѣщнала Баба Гена; тѣ като виждатъ, че това е кѫщата на ебе ханѫмъ Гена, поспрѣли, се и казали: „тукъ влѣзе едно момче съ гарга въ рѫка гдѣ отиде, невидѣхте ли го?“ „Не, отговорила Баба Гена, тука момче не е влизало; да не е ялнѫшъ аго? Елате прѣгледайте, освѣнъ менъ, майка и едно малко момиче другъ никой нѣма“. „Язъкъ, качърдъкъ „кяфири,“ казали и се повърнали на дирѣ. Въ това врѣме въ Лозенградъ най-лоши сѫ били табацитѣ; прѣзъ табачката улица никой християнинъ не смѣялъ да мине. И ако не била тая кѫща, кѫщата на Маница Гена, която се уважала и отъ турскитѣ сѣмейства, поради нейната акушерска способность, тѣ биха избили всички въ дома, за да имъ покажатъ гдѣ се скрило момчето, осѫдено отъ тѣхъ на смърть. Атанасъ, ако и да се избавилъ този пѫтъ, майка му се много уплашила, и взела да се страхува, че той ще си докара смъртьта, и за да го ограничи, рѣшила да го заведе на училище. Въ него врѣме въ Лозенградъ нѣмало общинско училище, а свещеницитѣ събирали да учатъ дѣцата по домоветѣ си.

Учительтъ, при когото Баба Гена намислила да за-

веде сина си, билъ синъ на единъ свещеникъ — арнаутинъ, който се именувалъ даскалъ Яни папа Костандиу, Тоя даскалъ билъ единъ отъ прочутитѣ въ града, не по друго, а по това, гдѣто твърдѣ немилостиво биелъ и наказвалъ ученицитѣ си Той билъ уморилъ нѣколко дѣца отъ бой. За училище му служилъ зимника на бащината му кѫща. И въ това училище баба Гена затворила Атанаса, който не обичалъ да се свърта подъ покривътъ на майчината си кѫща, при милостивата си кротка баба, но тичалъ по улицитѣ да играе на отворено и свободно мѣсто.

Баба Гена често ми казваше: „Заведохъ го, синко, на учителя и му казахъ: даскале, искамъ да го направишъ или хората да го харесатъ или земята, месо ти го давамъ, кокале го искамъ, азъ не искамъ да жалишъ моя синъ, но човѣкъ да го направишъ."

Като заплатила на учителя седмичната такса за учение, Гена оставила сина си и си отишла. Атанасъ него день сѣдялъ въ училището, но като видѣлъ, колко страшно и немилостиво учительтъ бие дѣцата, и като си припомнилъ думитѣ на майка си, казани на учителя, „азъ не искамъ да жалишъ моя синъ," намислилъ да бѣга отъ училището, дордѣ учительтъ не е постѫпилъ и съ него, както съ другитѣ ученици.

Но като се страхувалъ и отъ майка си, той прибѣгналъ до хитрость. Не казалъ, че нѣма да отива на училище, но зималъ торбичката съ хлѣбъ и книжката алфавитарионъ и тръгнувалъ за училището. Като се отдалечавалъ, отбивалъ се отъ пѫтя за училището, отивалъ и скривалъ торбата си на едно мѣсто, па хайдѣ на игра съ дѣцата по улицитѣ. Когато вечерь дѣцата отъ училището си тръгнували за дома, той се затърчавалъ, зималъ торбичката си, като всѣки ученикъ, и право вървѣлъ у дома си.

Така той можалъ нѣколко врѣме да се укрива. Майка му давала седмичната такса да я занесе на учителя, той я зималъ и купувалъ съ нея каквото му трѣбвало. Най сѣтне единъ день той билъ съгледанъ отъ майка си на улицата да играе, когато било врѣме да бѫде въ училището. Майка му го повикала при себе си, запитала го

защо не е на училището; той отговорилъ, че учительтъ го нѣмало, за това се разнесли дѣцата. Но майка му не го повѣрвала, завела го съ себе си у дома си, намѣрила послѣ учительтъ, расказала му, гдѣ намѣрила сина си и какво й казалъ; учительтъ й явилъ, че той отъ много врѣме не дохождалъ въ училището и мислилъ, че е спренъ у дома си, та и затова го не дирилъ. Майка му го завела повторно на училището, но той нѣкой день отивалъ, другъ пакъ прѣкарвалъ въ игра.

Прѣзъ зимата, като си дошелъ баща му отъ Цариградъ, тя му се оплакала отъ Атанаса, за дѣто бѣгалъ и поискала той да го накара да слѣдва. Баща му обаче отговорилъ: „като нерачи да ходи въ училището, ще го дадемъ овчаринъ у дѣда Стойкова, нека иде овце да пасе, за да му дойде ума въ главата.“ На пролѣтьта прѣди да тръгне за Цариградъ, той го главилъ да ходи съ овчаритѣ, за да имъ помага.

Атанасъ се зарадвалъ много, за гдѣто баща му го далъ овчаринъ. Съ радость нарамилъ торбичката и тоягата, па тръгналъ съ овцетѣ. Когато дошелъ мѣсецъ Юний, овчаритѣ дали на Атанаса да ходи съ козитѣ отдѣлно, заедно съ единъ козарь. Единъ день, когато подпладнили козитѣ, козарьтъ като щѣлъ да иде до негдѣ, закачилъ торбата съ хлѣба и малко маслини, които ималъ, на едно дърво и поржчалъ на Атанаса да пази да не би козитѣ да се качатъ и изѣдатъ хлѣба и маслинитѣ. Атанасъ, като дѣте, полегналъ си и заспалъ, а козитѣ се качили, свалили торбата и изяли всичко. Козарьтъ се завърналъ, намѣрилъ дѣтето да спи, а торбата я нѣмало на мѣстото, гдѣто я окачилъ.

Като го събудилъ, накаралъ го да търси торбата, която намѣрилъ между дракитѣ раздрана, а хлѣба и маслинитѣ изѣдени. Разядилъ се козарьтъ, чичо му Стоянъ, който билъ единъ отъ немилостивитѣ овчари, отсѣкалъ една мѣшовица, съ която набилъ хубаво Атанаса, задѣто не упазилъ торбата съ хлѣба отъ козитѣ.[1])

---

[1]) Блаженопочившийй Антимъ много пжти, когато се намираше събранъ съ своитѣ, спомнюваше си историята за козарството и казваше: „ако чичо Стоянъ не бѣше мя набилъ тъй добрѣ, азъ нѣмаше да прѣд-

Тоя бой го заставилъ, като отишелъ у дома си да моли майка си да го неповръща вече при козитѣ, но да го заведе на училището. Майка му, като гледала лицето му обхванато съ пърша, посинялитѣ му меса отъ боя, казала му: „видишъ ли, овчаритѣ сѫ по-лоши отъ учителитѣ, ако ходѣше на училището, нѣмаше да станешъ такъвъ.“ Излѣкувала го и го завела на училището. Отъ него день вече Атанасъ станалъ редовенъ ученикъ, никогашъ не побѣгналъ отъ училището, а слѣдвалъ да се учи редовно.

Втора причина, която подбудила майка му да го държи повече въ училището била слѣдующата:

Въ 1829 год. русската войска дълго врѣме квартирувала въ Лозенградъ.

Баба Гена тогава за пръвъ пѫть чула да се четатъ молитви по книга, и да разбира повече отъ онова, що се чете. Отъ четмото на гръцкитѣ учители и священници тя нищо не разбирала, но отъ онова на русситѣ всичко разбирала, и съ особенно любопитство и внимание заставала да слуша, когато четяли русскитѣ войници своитѣ молитви. Ней се толкова много вдражило славянското четение, щото тя особно се молила Богу, да ѝ помогне да научи и своя Атанасъ да чете такъва хубава книга. Като му расказвала отъ Господнитѣ молитви, които чели русситѣ, тя му думала: „Сине, моля Бога да ти даде умъ и разумъ да постигнешъ да научишъ и *българската книга*“.[2]) Въ гръцкото училище обаче нѣмало такъво четмо, тамъ все се слушалъ грьцки язикъ, който за Баба Гена билъ неразбираемъ; тя скърбила, гдѣто не могла да

почета училището отъ подирѣ. Прѣдпочетохъ пръчката на даскала. прѣдъ мѣшовицата на козаря.“

[2]) Нашитѣ безкнижни бащи и майки въ първитѣ врѣмена подъ името „русинъ“ разбираха Българинъ, затова и книгата, която четѣха, не наричаха нито славянска, нито русска, но българска. Така и баба Гена наричаше книгата на русситѣ българска книга. Когато послѣ синъ ѝ Атанасъ (Антимъ) бѣше постѫпилъ въ Московската академя да слѣдва, тя казваше, че е отишелъ въ Московията да научи и българската книга. Въ дѣтинскитѣ си години много пѫти съмъ слушалъ да разговарятъ старитѣ хора, види се, когато имъ било за нѣщо тѣжко: „ще се избавимъ отъ турското тегло, но когато дойде *дѣдо ИванъБългарина*. (Русский Царь.)

разбира това що четелъ Атанасъ, както разбирала четението отъ русситѣ. Слѣдъ оттеглюванието на русската войска, гражданитѣ въздигнали храмъ, св. Богородица и въ двора му съградили училище общо за града. Атанасъ е отъ първитѣ ученици постѫпили въ това училище. Той слѣдвалъ въ него до 1835 год.

ГЛАВА II.

Атанасъ на занаятъ. - Напущание занаята и бѣгание въ Св. Гора. —Покалугерование съ ново име Антимъ.—Мънастирски таксидиотинъ.—Постѫпвание на ново въ училище.—Учителство.

Въ тая година, като се завърналъ баща му отъ Цариградъ, рѣшилъ да вземе сина си Атанаса отъ училището и го даде на занаятъ. Тъй като въ негово врѣме абаджийский занаятъ въ Цариградъ ималъ добъръ напрѣдъкъ, той избралъ него за сина си. Завелъ го съ себе въ Цариградъ и го настанилъ у единъ Калоферецъ, абаджия, който работилъ въ Амбаря, гдѣто се приготовлявали дрѣхитѣ на войската. Атанасъ се заелъ съ новия занаятъ и се стараелъ да го изучи добрѣ. Той наскоро навикналъ така добрѣ и бърже да работи, щото надминавалъ почти всичкитѣ чираци. Затова и майсторътъ му го обикналъ много, и зелъ да се хвали прѣдъ всички за неговата работа.

Половина година само присѣдялъ Атанасъ абаджия; ако и да работилъ този занаятъ съ присърдце, самъ не билъ доволенъ отъ него. Той намиралъ въ себе си нѣкоя празднина, духътъ му ламтялъ за нѣщо по възвишено.

Прочелъ той въ една книжка описанието на Св. Гора, и веднага се появило въ него желание да иде тамъ. Както въ всичко бързалъ, тъй и тукъ не губилъ врѣме, за да удовлетвори това си любопитство. Намѣрилъ си за другарь свой съотечественникъ, съ когото се нагласили да заминатъ за Св. Гора. Но тъй като Атанасъ се боялъ, баща му да го не спре, рѣшили да пазятъ въ тайна намѣрението си. Намѣрили гимеджия и се съгласили съ него да ги превозе. Въ Понедѣлникъ на страсната недѣля, било опрѣдѣлено гимията да тръгне за Св. Гора. Въ

Недѣлята на Връбница, Атанасъ събралъ каквото ималъ и явилъ на майсторътъ си, че той напуща занаята си, и отива за Св. Гора. Майсторътъ му се потрудилъ да го разубеди, но като несполучилъ, пратилъ да извѣсти на баща му, който на другий день, въ понедѣлникъ, дошълъ въ Амбаря при майсторътъ му, но не намѣрилъ тамъ Атанаса. Отишълъ на скелята да го диря, но когато стигналъ тамъ, гимията се била отдѣлила отъ брѣга и тръгнала на пѫть. Викалъ горкий баща, махалъ съ рѫка на Атанаса за да се върне, но той неискалъ и да чуе. Бащя му останалъ вдървенъ на брѣга, съ погледъ отправенъ къмъ гимията, като ронилъ горчиви сълзи.

Въ св. Гора той постѫпилъ въ начало у мънастиря „*Ставро Никита*", но слѣдъ нѣколко врѣме примѣстилъ се въ *Хилендарский* мънастиръ, гдѣто приелъ монашеский чинъ, и отъ Атанасъ билъ прииминуванъ на *Антимъ*. Слѣдъ това билъ произведенъ въ диаконски чинъ, и го опрѣдѣлили за мънастирски таксидиотинъ въ Лозенградъ. На 15 Августъ 1837 год. Антимъ се върналъ отъ св. Гора у дома си

Майка му, баба му и сестра му го посрѣщнали съ голѣма радость. Особно майка му се радвала, като видѣла, че синъ ѝ се удостоилъ да стане служитель на Бога. Тукъ Антимъ се завзелъ за своята работа да събира помощи за мънастиря и да записва и води гости на поклоне ние по дважъ, по нѣкога и повече пѫти прѣзъ годината. Лесно убѣждавалъ Антимъ благочестивитѣ християни да го послѣдятъ до мънастиря. Най-напрѣдъ той завѣлъ отъ своитѣ роднини: Касапъ Стойка, братъ му Петръ и други. Послѣ това той завелъ мнозина и отъ селата на Л/градската околность. Мънастирскитѣ братя били много благодарни отъ дѣятелностьта му, защото имъ принасялъ добра помощь и водилъ щедри поклонници. Тѣмъ се искало Антимъ да остане за дълго врѣме мънастирски таксидиотинъ, но нему не се нравила тази работа. Той намиралъ въ себе си нѣщо непълно. Духътъ му ламтялъ за нѣщо по-високо, по-благородно; той търсилъ да удовлетвори жаждата си за наука сир. искалъ да се учи, но това не можалъ да намѣри въ мънастирската ограда, затова той рѣшилъ да напустне св. Гора и да иде въ

Цариградъ, гдѣто се надѣвалъ, че ще може да се реализира въждеіенното му желание.

Слѣдъ прѣдаванието смѣткитѣ на мънастиря, распростилъ се съ братията и заминалъ въ 1839 год. за Цариградъ, гдѣто въ прѣградието „Ипсоматия" настанилъ се за диаконъ на църквата и зелъ да слѣдва въ народното училище; по подиръ той се записалъ въ куручешменската прогимназия за ученикъ подъ име „Антимъ Михалидисъ." Тука, въ гимназията, съ своя успѣхъ Антимъ се отличавалъ отъ всичкитѣ ученици. Въ всичко той се показвалъ твърдѣ бързъ. Скоро научвалъ уроцитѣ си, бърже прѣписвалъ и исписвалъ всичко, що му било потрѣбно. Въ тая си бързотия той малко се грижилъ за добрата сгрупировка на буквитѣ. Затова неговий почеркъ е билъ единъ отъ некрасивитѣ и за всегда останалъ такъвъ. Въ тѣзи ученически години баща му често го навиждалъ и той по нѣкога ходилъ при него на градината. Единъ день той се научилъ, че баща му се поболѣлъ, отишелъ да го посѣти, и го намѣрилъ тежко боленъ. Въпрѣки всичкото старание да помогне на болний си баща за да оздравѣе, послѣдний слѣдъ кратко болѣдувание прѣклонилъ глава на синовитѣ си ржцѣ и прѣдалъ Богу духъ. Антимъ горчиво оплакалъ обичливий си баща. Молилъ се за душата му и се погрижилъ за неговото погребение.

Той дълго врѣме жалилъ баща си, и съобщилъ съ едно трогателно писмо на майка си за смъртьта на мжжа ѝ.

Увѣщавалъ майка си да не плачи и тжжи, но да гледа дома си, като ѝ обѣщавалъ, че той неще да я забрави и остави никогашъ безъ помощь, доклѣ бжде живъ.

Константинополский патриархъ, принуденъ отъ обстоятелствата, съвмѣстно съ своя синодъ, рѣшилъ отъ 1-й Септемврий 1844 год. да се прѣобърне на Духовна Семинария мънастирътъ „Прѣсвятая Троица" въ О-въ Халки, въ която Семинария, да постжпятъ да учатъ всичкитѣ благонадѣжни священнодиакони, които се намиратъ по цариградскитѣ и епархиални цьркви подъ условие, кандидата да бжде отъ 25—32 год. и да има най-малко трикласно образувание отъ една прогимназия.

Въ тая Семинария назначили за ректоръ Архимандритъ К. Тепалдо, когото по послѣ произвели въ Епископски чинъ „Ставрополский.“ За прѣподаватели въ Семинарията назначили: Илия Танталидисъ, Иоанъ Таксисъ, и др. Диаконъ Антимъ, който напълно отговарялъ на изискуемитѣ условия, съ помощьта на патриаршеский Архидиаконъ, съ когото лично се познавалъ, билъ приетъ за ученикъ въ тая Семинария.

Както въ гимназията, така и тука вь Семинарията Антимъ билъ единъ отъ първитѣ ученици.

Здравъ по тѣлосложение, съ силна память, той лесно заучавалъ уроцитѣ си и могълъ на изустъ да издикламирва, всичко онова, което прѣди малко прочелъ по нѣколко пѫти. Поради тая си извънредна дарба, Антимъ обърналъ въ скоро врѣме вниманието на ректора на семинарията К. Тепалдо и на другитѣ прѣподаватели. Всякога билъ прѣдметъ на тѣхната похвала, за гдѣто добрѣ изучавалъ прѣдметитѣ и правилно изговарялъ думитѣ.

Въ послѣдната година, когато вече щѣлъ да свръшва курса, Антимъ прѣзъ Великитѣ пости държалъ въ патриаршеската цьрква проповѣди, които произвели на слушателитѣ силно впечатление. Тая негова способность му придобила почитъ и уважение и той се ползувалъ съ добро име въ патриаршията, къмъ която се показвалъ покоренъ и послушенъ. Въ 1848 година той завършилъ курсътъ на Семинарията, и получилъ првъв *дипломъ* съ най-горна бѣлѣжка, „отличенъ по всички прѣдмети“. Подържката, както въ прогимназията, така и въ Семинарията искарвалъ той отъ своитѣ си трудове.

Като испълнявалъ диаконска длъжность нему сѫ давали подаръци, съ които се издържалъ. А когато слѣдвалъ въ Семинарията отъ патриаршията било опрѣдѣлено, освѣнъ храна, облѣкло и квартира да му се дава още и по 10 франка мѣсечно за Иеродиаконството. Получавалъ сѫщо и 10 франка мѣсечно отъ единъ свой благодѣтель въ Лозенградъ. Съ тѣзи срѣдства Антимъ минавалъ охолничко ученический си животъ. Слѣдъ свръшванието на Семинарията било му прѣдложено да приеме учителско мѣсто въ една отъ цариградскитѣ гимназии·

Но той отказалъ, а приелъ да стане учитель въ родний си градъ. Като учитель въ Лозенградъ, Антимъ принесълъ голѣма заслуга на своята родина.

До туй врѣме прѣподаванието се е водило по старитѣ методи, които не сж могли да тикнатъ ни крачка напрѣдъ учебното дѣло. Съзнавайки тѣзи недостатъци, Антимъ направилъ голѣмо прѣобразувание въ това отношение.

До тогава всичкото учение се състояло въ просто четение на букварь, октоихъ и псалтиръ. Като прииментувалъ училището на *Елиниконъ сколионъ,* Антимъ учителствувалъ почти три години въ това училище, прѣзъ което врѣме той направилъ голѣмъ прѣвратъ въ начина на прѣподаванието. Успѣхътъ на ученицитѣ му радвалъ бащитѣ имъ, но не и свещеницитѣ.

Тѣ нѣмали никакво понятие отъ тая наука и начинътъ на прѣподаванието ѝ, защото знаели само просто черковно четение, което и сами не разбирали; тѣ намирали за не християнско учението, което Антимъ прѣдавалъ на младитѣ. Антимъ настанявалъ въ училището да слѣдватъ и български момчета. Оттѣхъ сж постжпали сестринникътъ му Младенъ Желѣсковъ, Михаилъ Атанасовъ, Петръ Атанасовъ, Яни Димовъ, Атанасъ П. Ивановъ и др.

Гърцитѣ ако и да цѣняли способностьта на учителя дияконъ Антима, взели да гледатъ на него съ криво око и търсили срѣдство да го накаратъ да напустне училището, защото той происхождалъ отъ българско сѣмейство и билъ привързанъ къмъ българитѣ, на които и дѣцата залѣгалъ да се учатъ по-добрѣ. Нѣкои отъ гърцитѣ завидѣли до толкова, щото помислили, че ако нѣкои отъ тѣхъ се покалугерятъ, ще могатъ да му противодѣйствуватъ. Александръ Кермитчиоглу и Сколито отъ Каракашъ махле, пратили въ Св. Гора синоветѣ си и ги покалугерили; но калугерското расо имъ се видѣло така тѣжко, щото слѣдъ кратко врѣме, тѣ го захвърлили и се оженили.

Свещеницитѣ и тѣхнитѣ съмишленници, като немогли друго яче, да постигнатъ желанието си, пустнали въ ходъ разни клѣвети и измислици по адресъ на учителя.

ОКР. НАР. БИБЛИОТЕКА - ВАРНА
№ 13811 .... 1937 г.

Попъ Ангелаки си позволилъ да осѫжда гражданитѣ, за гдѣто оставили дѣцата си да учатъ при Антима, който билъ „паливулгаринъ“ и синъ на Маница Гена. „Той съ своята наука не ги просвѣщава, но ги развръщава“, казвалъ попа. Антимъ се докачилъ отъ това поведение на попъ Иконома, далъ оставката си отъ учителството и казалъ прѣдъ нѣколко души: „азъ ще направя тоя священникъ да дойде да ми се покланя и ми цѣлува рѫка.“

ГЛАВА III.

Напущание учителството и заминавание въ Измиръ.—Отивание въ Одеската Семинария.—Постѫпванието въ Московската Дух. Академия.—Московский Митрополитъ и мнѣнието му за гръцкото духовенство.—Завръщание въ Цареградъ.—Служението въ руското посолство.

Слѣдъ три години учителствувание, при всичкитѣ молби на приятели и другари, които цѣняли неговата учителска способность да не напуща учителското мѣсто, Антимъ напустналъ родний си градъ и заминалъ за Измиръ, гдѣто билъ назначенъ за черковенъ проповѣдникъ, „иерокириксъ.“ Доклѣ испълнявалъ тая си длъжность, той се запозналъ съ руский тамъ консулъ, чрѣзъ когото сполучилъ да издѣйствува да го приематъ въ Русия, за да продължи наукитѣ си. Антимъ постѫпилъ въ началото въ Одеската семинария, гдѣто се подготвилъ по руский язикъ и слѣдъ това въ Московската духовна академия. Курсътъ свършилъ въ 1856 год. съ отличенъ успѣхъ и прогласенъ билъ за магистръ. Севастополската война попрѣчила на Антима да се завърне въ отечеството си сѫщата година; той останалъ тамъ и билъ произведенъ отъ Москов. Митрополитъ Филаретъ въ чинъ Иеромонахъ. Прѣзъ това врѣме служилъ въ рускитѣ черкви.

Въ прѣбиванието си въ Русия, Антимъ се запозналъ съ всичкитѣ видни българе, като Никола Мироновичъ въ Одеса, Палаузовъ въ Москва и много други, които му станали най-искренни приятели. Съ тѣзи свои съотечественници, Антимъ разсѫждавалъ постоянно върху повдигнатий въ България черковенъ въпросъ. Той билъ че-

сто виканъ отъ московский митрополитъ Филарета; единъ пѫть въ разговора за грьцкото духовенство и бъл. черковенъ въпросъ, Филаретъ му казалъ: „грьцкото влияние върху черковний въпросъ е достигнало своя край. Тѣхното духовенство е необразовано, гордѣливо и прѣдадено на лихоимство. Неговото влияние посѣмъ сега ще бѫде замѣнено съ онова на Европа, сирѣчь съ влиянието на католическото духовенство. То е образовано, хитро, богато, защото располага съ парични срѣдства и има тактъ, па освѣнъ това то ще се ползува и отъ покровителството на чуждестраннитѣ посланници. Скръбно е, гдѣто грьцката черква нерачи да се помири съ славянскитѣ народи и да имъ даде да извръшватъ богослужението на языка си.“

Въ 1857 г. слѣдъ сключванието мирътъ, когато духоветѣ поутихнали, Антимъ напустналъ Москва и се завърналъ въ Цареградъ. Често пѫти подиръ завръщанието си, той си спомнялъ думитѣ на мѫдрий си наставникъ— Московский Митрополитъ, думи, които дълбоко проникнали въ впечатлителната му душа. Въ Цареградъ въ продължение на два мѣсеца, Антимъ испълнявалъ длъжностьта на Иеромонахъ, при руското посланнчество, гдѣто той се ползувалъ съ голѣма почить, едно, защото билъ руски въспитаникъ и друго, като человѣкъ съ извънредна способность.

ГЛАВА IV.

Антимъ професоръ въ Халкенската семинария.—Българскитѣ ученици въ семенарията.—Производството му въ архимандритъ.—Рѫкоположението му за Прѣславски Митрополитъ.

Прѣпорѫченъ отъ руското посланичество на Патриаршията, Антимъ билъ назначенъ професоръ въ семинарията на островъ Халки, гдѣто прѣподавалъ черковна история, черковнославянски и руски языци. Тукъ между ученицитѣ той намѣрилъ покойний Доростолочервенски Григорий, Прѣславски Симеонъ, Марко Балабановъ и още други нѣкои. Въ обществото на тѣзи млади хора, съ особенни дарби, се развивала мисьльта за народна борба по черковний въпросъ.

Отъ тоя малъкъ крѫжокъ отпослѣ се явиха и авторитѣ

на извѣстнитѣ остри статии противъ унията; особно се отличавалъ въ това отношение Симеонъ. Грьцката патриаршия, цѣняща способностьта и ученостьта на Антима, не могла да го държи въ иеромонашеството повече врѣме, а доклѣ той билъ професоръ произвела го въ чинъ архимандритъ. Прѣзъ мѣсецъ Ноемврий 1860 год патриаршията съ едно писмо до ректора на семинарията повикала архимандрита Антима въ Цареградъ. Въ тая година стѫпи на патриаршеский прѣстолъ Иоакимъ, който билъ много хитъръ, уменъ и върълъ Елинистъ, но человѣкъ доста съобразителенъ. Когато Антимъ се явилъ прѣдъ него, той го попиталъ: „ходишъ ли често въ рускато посланичество?", като му отговорилъ положително, патриарха му казалъ: „иди сега да чуешъ, какво ще ти кажатъ." Зачудений Антимъ отива въ посолството, кѫдѣто изеднъжъ начнали радостно да го поздравляватъ за назначението му Прѣславски митрополитъ. Това извѣстие обаче не зарадвало Антима, но даже го уплашило, защото работитѣ по черковний въпросъ между българский народъ и грьцкото духовенство бѣха въ най-силний разгаръ. Народа не припознаваше грьцкитѣ владици, и упорито отказваше да имъ плаща владичина, и велегласно изискваше прѣобразувание и народно духовенство. Патриаршията, която бѣше вече рѫкоположила, нѣколко българе за владици, неможи да удовлетвори исканията на българский народъ Защото той вече не искаше да признава и тѣзи български владици, които припознаваха върху си властьта на патриаршията. Отъ друга страна появената католическа пропаганда, която се подържаше отъ чуждестраннитѣ посолства, заплиташе още повече работата. Въ такова разбъркано врѣме да приеме единъ такъвъ високъ постъ архимандритъ Антимъ е счелъ за рисковано, защото съ това той би изгубилъ репутацията си между своитѣ съотечественници.—репутация, която той толкова скѫпо цѣнѣше. Като са върналъ въ патриаршията, той категорически отказалъ да приеме рѫкополагането; когато изреждалъ безъ забикалки причинитѣ на отказванието, Антимъ прибавилъ: „доклѣ за българетѣ не се рѣши черковний въпросъ, не мога да приема тоя санъ."

Подиръ тоя разговоръ, той се завърналъ въ Халки, но едва що се били изминали нѣколко мѣсеца отъ слѣдната 1861 година, изново го призовалъ при себе, ректорътъ на семенарията К. Тепалдо, който се отнесълъ къмъ него съ небивало до тогава уважение и почитание, и му прѣдалъ писмото, съ което патриархътъ на ново го призовалъ да се яви въ Цареградъ. Смутенъ и растревоженъ, Антимъ се върналъ въ стаята си, и въ тая нощь сънувалъ сънъ, който останалъ за всегда въ неговата память.

Този сънъ билъ такъвъ: „видѣлъ живо и ясно, своя си учитель и покровитель московски митрополитъ Филаретъ да му надява сребърни гривни на ръцѣтѣ.“ Като отишълъ при патриархътъ, послѣдний го приелъ много любезно и му явилъ рѣшението си; но като видѣлъ, че Антимъ отказалъ да приеме ръкополаганието, разядилъ се и му напомнилъ, че такъва е волята на св. черкова, и го заплашилъ съ заточение. Наи-послѣ свършило се съ това, щото се съгласилъ съ молбата на Антима, като му далъ двѣ недѣленъ срокъ за размишление. Прѣзъ това врѣме, Антимъ поискалъ съвѣтитѣ на българскитѣ първенци въ Цареградъ: братия Тапчилеща, Чомаковъ, Гешевъ, Цвѣтко Узуновъ, Золотовичъ, Докторъ Струмский, Иларионъ Макариополски и др., които вече били открити противници на патриаршията. Тѣ посъвѣтвали Антима да приеме владичкий чинъ, но въ Епархията си да не отива. Като ималъ прѣдъ видъ тоя съвѣтъ, той поставилъ това условие на патриарха за съгласяванието си. Иоакимъ, като видѣлъ неговото упорство, трудилъ се да подѣйствува върху му съ ласкания, обѣщавалъ да му даде припоръчителни писма до нѣкои влиятелни лица въ Прѣславската епархия, които щѣли да иматъ възможность да смирятъ народа и да го прѣдуматъ да приеме новия владика. Антимъ обаче не се поколебалъ да възрази на патриарха: *„апостолитѣ отиваха да проповѣдватъ словото Божие безъ рекомендателни писма.“*

Тогава патриархътъ като видѣлъ, че не ще може да склони Антима, ръкоположилъ го за владика, като му обѣщалъ, че нѣма да го прати въ епархията, а ще го остави синодаленъ членъ въ патриаршията. Нека за-

бѣлѣжимъ тукъ, че новоржкоположений Прѣславски владика билъ надаренъ съ едно редко краснорѣчие.

Като владѣелъ съвършенно новогръцкий язикъ, Антимъ често произнасялъ въ патриаршеската черква проповѣди, които произвождали, споредъ думитѣ на очевидци, твърдѣ голѣмо впечатление. Въ тѣхъ той често, по иносказателенъ образъ, укорявалъ злоупотрѣбенията на грьцката черква и владицитѣ ѝ, така щото онѣзи владици и священници, които го слушали и всѣкога добрѣ угаждали истинский смисъль на неговитѣ рѣчи, не могли да се сдържатъ да не исказватъ въсторга си, прѣдизвиканъ отъ неговото краснорѣчие. Съврѣменний грьцки печатъ го приравнявалъ съ знаменититѣ проповѣдници на старий свѣтъ и го наричалъ „Новий Иоанъ Златоустъ.“*)

Нѣколко мѣсеца подиръ ржкополаганието на Антима, патриархътъ, като искалъ да отдалечи тоя способенъ човѣкъ, и да го компромитира прѣдъ сънотечественницитѣ му, забравилъ обѣщанието си, и му заповѣдалъ да замине за Епархията. Въ него врѣме членоветѣ на Синода биле твърдѣ недоволни отъ патриарха. Гърцитѣ—владици се сърдили, за гдѣто често ги примѣстяли отъ едно мѣсто на друго, и по нѣкога даже обирали и притѣснявали за пари и пр.

А българитѣ—владици биле убѣдени, че доклѣ е на патриаршеский прѣстолъ упоритий и умний Иоакимъ, не ще могатъ да се сдобиятъ съ едно справедливо разрѣшение на черковний въпросъ. За това тѣ се съединили

---

*) Въ 1866 год. прѣзъ великитѣ пости Димитръ Зонарата и Д-ръ Константинъ, едни отъ интелегентнитѣ гърци отъ Лозенградъ, бѣха ходили въ Цареградъ. Единъ день тѣ присжтствували въ една отъ гръцкитѣ черкви, гдѣто Антимъ държалъ рѣчь. Краснорѣчието и прочуственностьта на неговото слово до толкова ги омаяло, щото тѣ нѣмали думи за да придадатъ своето въсхищение. „Тая негова рѣчь бѣше толкова чудесна, казвали тѣ на майка му, когато се завърнали въ Лозенградъ, щото прониза сърдцата на всички присжтствующи, и неостана ни единъ да не пролѣе сълзи. Да живѣе синътъ ти, бабо, той е новий Иоанъ съ златнитѣ уста.“ Тѣзи хора не прѣставали да разгласяватъ изъ града за Антима, като казвали, че Лозенградчани трѣбва да се гордѣятъ, за гдѣто въ тѣхния градъ се е родилъ такъвъ достоенъ човѣкъ. Тѣ, ако и гърци, слѣдъ отказванието на Антима отъ гръцката патриаршия, слѣдваха да хранятъ къмъ него най-голѣми симпатии и почитания.

и написали жалба до високата порта противъ своя заповѣдникъ. За разслѣдванието на това оплакване, портата назначила коммиссия отъ три члена: бившия патриархъ Григорий, ректора на Халкинската семинария Тепалдо и единъ чиновникъ отъ турското правителство. Слѣдствието отъ това разслѣдване било оправданието на патриарха и испращанието на заточение на петѣхъ владици, (трима Гърци и двама Българе) отъ тринадесетътѣхъ подписали прошението. Къмъ Прѣславский владика, обаче се отнесли съвсѣмъ снисходително, защото неговото оплакване противъ патриарха било основателно; патриарха не спазилъ условието сключено съ него при ръкополаганието му и друго, защото ректора на Халкинската семинария Тепалдо бѣше добрѣ расположенъ къмъ Антима.

ГЛАВА V.

Делегирането на Антима да разслѣдва оплакванията противъ визинския владика.—Малко-Търновската депутация.—Дерекювския чорбаджия Голѣмъ Стойчо.

Въ 1862 година постъпили много прошения, не само въ Синода, но и въ високата порта, противъ визинский владика Матея, отъ паството му, което вече не могло да го търпи. Патриархътъ испратилъ Антима да разслѣдва тѣзи оплаквания, като му позволилъ слѣдъ свършванието на тази ревизия да посѣти и родний си градъ —Лозенградъ, кждѣто не билъ ходилъ вече близо 12 години. Антимъ, като се считалъ неопитенъ въ такива работи, земалъ съ себе за помощникъ архимандритъ Софроний (напослѣдъкъ Некийски митрополитъ) и се приготвилъ за пжть. Прѣди да тръгне, обаче, срѣщналъ го Иераклийски владика Панаретъ, който билъ старший епископъ между синодалнитѣ членове и въ разговора си съ Антима, като знаелъ, че той ще отиде ревизоръ въ Виза, казалъ му: „за правда страда братътъ Матея.“

Владиката Матея билъ въспитанникъ на Ираклийски и се намиралъ подъ неговото покровителство „Но противъ него има жалби, подписани отъ стотина имена“, възразилъ Антимъ, „нека по-добрѣ единъ да пострада, а не

мнозина"; „бждѣте прѣдпазливи, пришепналъ на Антима, Пловдив. Митрополитъ Панаретъ, Ираклийски владика е силенъ и може да ви напакости." „Не, отговорилъ Антимъ, азъ се не страхувамъ, ще ида и всичко ще разслѣдвамъ спородъ съвѣстьта си."

Визинската епархия била малка, тя имала всичко 38 села отъ които двадесетѣхъ сж грьцки, а остналитѣ-български, и три малки града: Виза, Мидия и Созополъ.[1])

Малкото население, на тая епархия имало 4—5 хиляди вѣнчила и то било длъжно да подържа владиката и кжщата му, да плаща до 9000 лева въ годината. Визенския владика Матей обвинявали въ редъ злоупотребления, отъ които най забѣлѣжителни били: 1) че позволилъ на двама еднородни братя да зематъ двѣ еднародни сестри; 2) кръстилъ и вѣнчалъ едни и сжщи хора по два пжти; 3) за сто глави лукъ отлъчилъ единъ християнинъ отъ черквата; 4) освѣнъ това обвинявали го въ пиянство и други безобразия. Слѣдствието разяснило тѣзи факти, които характеризирали отношението на грьцкото духовенство къмъ българетѣ Позволено било да се оженатъ двама братя за двѣ сестри, на това основание, че тѣ били цигани, и турский бей, който добрѣ угощавалъ владиката, билъ го молилъ за това. Въ село Саджкьой (250 български дома) първенцитѣ на селото придумали свещеника да вѣнчае безъ вула отъ владиката трима души, защото имало силенъ студъ, поради който немогли да отидатъ до Виза, и обѣщали, като се поправи врѣмето и отвори пжтьтъ да идатъ въ Виза и подирятъ вулитѣ. Владиката дошелъ прѣзъ лѣтото въ селото и като се научилъ за това, много се расърдилъ и поискалъ да му доведатъ невиннитѣ младоженци. Когато послѣднитѣ дошле, владиката заповѣдалъ да ги вѣнчаятъ повторно, при всичко, че едната отъ булкитѣ била вече трудна. Жителитѣ на с. Макриоца не плащали редовно своята давнина на владиката; послѣдний, недоволенъ отъ това, обявилъ, че всички священници, които невнесатъ налога до 15 Августъ, ще бждатъ лишени отъ правото да священнодѣйствуватъ.

[1]) М. Търново политически принадлѣжало на Визинската каза, но духовно зависело отъ Одр. Епархия.

Священникътъ на това село не успѣлъ да внесе давнината до деня на св. Богородица, а къмъ двадесетий Августъ случило се да се родятъ много дѣца, които той трѣбвало да кръсти. Увѣдоменъ за това, владиката повикалъ священника и слѣдъ като го изрогалъ добрѣ, накаралъ го да кръсти повторно всичкитѣ дѣца. Дѣлото по отлѫчението за сто глави лукъ произлезло отъ туй: въ една каменна скала, на близо до Мидия, намиралъ се старъ мънастиръ, когото подновили, и владиката испратилъ тамъ единъ калугеринъ да живѣе постоянно. Тъй като мѣстото било осамотено и диво, пращали хлѣбъ и друга храна на игумена отъ кѫщата на владиката. Еднаждъ, на пазаренъ день, по порѫчката на владиката, купили за игумена лукъ и порѫчали на единъ селенинъ, който живѣлъ на близо, да го отнесе и даде на игумена. Селенинътъ се връщалъ за дома си въ врѣме на силна буря, и насмалко остало да погине самъ въ буйно текущата рѣка. Водата му свалила отъ колата сина, седмогодишно момче, което потънало и се удавило. Свалила му и всичко останало, което се намирало въ колата и го отнесло. Владиката, който наскоро слѣдъ това приключение дошелъ въ мънастиря, попиталъ игумена, приелъ ли е испратений лукъ; когато получилъ отрицателенъ отговоръ, той кипналъ отъ ядъ. Виновний селенинъ билъ докаранъ и владиката безъ да гледа на неговий расказъ за трагическата смърть на дѣтето му и на неговата лична опасность, съ едно саморѫчно писмо, скрепено съ подписа и печата му, отлѫчилъ го отъ черквата.

Всичкитѣ тѣзи факти прѣдставени при разслѣдването, потвърдили се отъ многобройни свидѣтели, и на Антима се удало случай, безъ знанието на Матея, да си достави писмото за отлѫчването

Когато протоколитѣ били съставени и прочетени, той станалъ, кълнящепъ се да увѣрява, че обвинението за отлѫчването на човѣка е лъжа, и въ тая смисълъ подписалъ протокола. Тогава прѣславский владика му показалъ саморѫчното негово писмо по отлѫчването. Матея видѣлъ, че работата му е свършена. Когато комиссията се намирала по разслѣдвание въ селото Малъкъ Самоковъ отъ Малко Търново, гдѣто въ него врѣме усилно работеше

униятската пропаганда, чорбаджията хаджи Едро, на чело на една депутация се прѣдставила прѣдъ Антима, и съ сълзи на очи го молила да иде въ селото имъ, да види що става, и поговори съ народа. Прѣславский владика отговорилъ, че безъ позволението на Патриарха не може да иде, ако и да скърби, като слушалъ за успѣха на унията. Обѣщалъ имъ, обаче, като се завърне въ Цареградъ, да поиска за това позволение.

Слѣдъ свършванието на слѣдствието, Антимъ се завърналъ отъ Виза въ родния си градъ. Роднинитѣ, приятелитѣ и познайницитѣ му, както и священницитѣ въ града, го посрѣщнали тържественно, тъй като, той за првъвъ пѫть стѫпялъ, като владика, въ родната си земя. Всички се приближавали, правили му поклони, цѣлували му дѣсницата и молили го да ги благослови. Попъ Ангелаки, най-напрѣдъ, като архиерейски намѣстникъ, дошълъ да му направи три метани и му цѣлуналъ рѫката. Всички тогава си спомнили, че се сбѫднали думитѣ му: „Азъ ще направя попъ Ангелаки да ми се покланя.“ Въ това врѣме отъ село Дерекьой се явилъ Стойчо Чорбаджи, когото наричали голѣмъ Стойчо и му се оплакалъ отъ Одринский владика Кирилъ за неговитѣ злоупотрѣбения, като му казалъ, че всичкитѣ околни села не искатъ да го припознаватъ за владика, и нещатъ да му плащатъ владичнина, но той съ заптиета затварялъ хората, биелъ ги и насила имъ зималъ пари. Владиката ги съвѣтвалъ да се отнесатъ за това до Високата Порта. Стойчо се върналъ, подписалъ едно прошение отъ шесть села, отнесалъ го въ Цареградъ и получилъ едно емирнаме, което имъ давало правото „ако не желаятъ доброволно да плащатъ владичнината, съ насила да я неизискватъ.“ Слѣдъ една седмица Антимъ се завърналъ въ Цареградъ, за да прѣдстави резултатитѣ отъ своето слѣдствие.

Къмъ донесенитѣ отъ Антима свѣдѣния, синодътъ се отнесълъ недовѣрчиво, но документитѣ, които придружавали слѣдственното дѣло, по своето краснорѣчиво описание на всички злоупотрѣбления, убѣдили архиреитѣ и тѣ смѣнили Матея.

ГЛАВА VI.

Унията въ М-Търново.—Командированието на Антима въ Търново.—Унищожението на унията.—Кроежътъ за убийството на Антима. - Стана Хад. Едровица.—Католическитѣ пропагандисти.—Архимандритъ Пахомий.

По това врѣме Одринский владика Кирилъ многократно писалъ на патриарха, за силното распространение на унията въ М-Търново, и молилъ за борба съ ней да испрати Прѣславский Митрополитъ Антимъ, който споредъ неговото мнѣние, като Българинъ и человѣкъ извѣстенъ съ своето краснорѣчие, ще може да я води съ успѣхъ *)

Патриархътъ се съгласилъ и заповѣдалъ на Антима незабавно да тръгне за назначението си. Прѣзъ страсната недѣля, въ едно лошо врѣме, съ една проста рибарска лодка, той приплувалъ черно море до Мидия и отишелъ въ малко Търново, гдѣто пристигналъ на третий день на Великъ день.

Распространението на унията въ Търново станала при слѣдующитѣ обстоятелства. Търновци и жителитѣ на околнитѣ колиби, отъ дълго врѣме биле задължени да носятъ въглища на рудницитѣ въ Самоковъ. Отъ началото това се правело все на ангаря безъ да се плаща за него нѣщо, но слѣдъ кръмската война узнало се, че правителството опрѣдѣлило да плаща по петь пари на ока въглище. Тѣ избрали и пратили чорбаджии да зематъ тѣзи пари. Чорбаджиитѣ ходили въ Цареградъ, взели суммата, но когато се завърнали, тѣ освѣнъ гдѣто не прѣдали ни една пара отъ полученитѣ, но показали имъ една огромна сума разноски. Тѣзи чорбаджии, между които били Иванчо Чорбаджи, Вълко, Едро, Стоянъ, Протопсалта, Бориловъ Димо, Дековъ Димо и др. бѣха взели всичкитѣ селски работи въ ржцѣтѣ си. Тѣ възложили всичкитѣ работи на селенитѣ, които немилостиво мжчили и притѣснявали.

*) Одринский владика Кирилъ, бѣше Караманлия, той се разговаряше повечето по турски. Азъ имахъ случай да го слушамъ нѣколко пжти въ Лозенградскитѣ черкви, и неговитѣ слова въ черкова произвождаха смѣхъ и отвращение на слушателитѣ.

Прѣзъ това врѣме живѣлъ въ Търново единъ момъкъ по име Стефанъ, родомъ отъ Пиротъ; той билъ черковенъ пѣвецъ, даже и проповѣдникъ, въобще человѣкъ доста способенъ. Стефанъ сполучилъ да се годи за една мома, дъщеря на единъ отъ крупнитѣ чорбаджии Неизвѣстно защо, тази свадба била развалена. Оскърбений Стефанъ тогазъ рѣшилъ да отмъсти на своитѣ аристократически врагове. Заради това, той се съединилъ съ недоволния народъ, станалъ неговъ защитникъ, съчинявалъ просби на селенитѣ, и съ една дума помагалъ имъ въ борбата противъ чорбаджиитѣ. Единъ день народътъ се повдигналъ вкупомъ и нападналъ чорбаджи Иванча, когото смазали отъ бой, прѣдъ къщата му. Другитѣ чорбаджии се изкрили. Населението се стрѣснало отъ направеното прѣстъпление, за това не отишло да прѣслѣдва и тѣхъ. Чорбаджиитѣ издѣствували да се прати извѣстний Стефанъ на мѣстожителство въ родний си градъ и взели да прѣследватъ другаритѣ му, отъ които най главния билъ Георги Пишмановъ. Гоненитѣ и прѣслѣдванитѣ отишли въ Одринъ да се оплачатъ на властьта отъ чорбаджиитѣ, но като видѣли, че тамъ: владика, чорбаджии, ази и голѣмци сѫ противъ тѣхъ, почнали да се отчайватъ. Въ това врѣме се явилъ прѣдъ тѣхъ единъ католически пропагандинъ, който имъ съобщилъ, че за нихъ щѣло да бѫде добрѣ, ако тѣ приематъ унията. Прѣдставили се прѣдставителитѣ прѣдъ Цанкова, който въ него врѣме, билъ ревностенъ пропагантинъ на унията; слѣдъ като ги распиталъ и узналъ въ какво именно стои работата, той имъ расказалъ съ едно истинско краснорѣчие, колко изгосно щѣло да бѫде за тѣхъ, ако приематъ католичеството, какъ щѣли да се ползуватъ съ покровителството на чуждостраннитѣ посланничества, какъ всяки щѣлъ до получи правдини отъ правителството и вмѣсто жедното и користолюбиво гръцко духовенство щѣли да си иматъ свои священници и митрополити, черковната служба щѣла да се извършва на родния имъ языкъ. Като чули изъ устата на българинъ, такива блѣстящи обѣщания, чрѣзъ които могли да се избавятъ отъ чорбаджиитѣ, бѣднитѣ търновчени се прѣдали и подписали едни сами, други чрѣзъ довѣрители, тъй като повечето отъ тѣхъ били

безграмотни, прошението за приимание наунията. Въ Търново съ турски заптиета пристигнали униятскитѣ пропагандисти: Александръ и Костадинъ Ваклидовъ, които почнали да събиратъ подписи за подчинение на папата, както се изразявалъ народа. „Подъ папата“, но кой билъ тоя тайнственъ папа, каква била тази католическа вѣра? За това народа нѣмалъ никакво понятие, той знаялъ само едно: съ помощьта на тоя папа и чуждестраннитѣ посланници ще бѫдатъ наказани чорбаджиитѣ, които ги притѣснявали. Когато подписитѣ достигнали до нѣколко стотинъ имена, католицитѣ завладѣли училището и чакали още малко да порастнатъ поне подписитѣ на новообращающитѣ до 600, за да турятъ рѫка и на черквата.

Въ това врѣме ония отъ гражданитѣ, които останали още вѣрни на православието, избрали депутация, която испратили въ М. Самоковъ да повика Прѣславский владика. Той пристигналъ, православнитѣ го приели съ радость и надѣжда, а католицитѣ съ враждебность.

Славата на Антима, като проповѣдникъ, привлѣкла голѣмо множество народъ въ черквата, въ тоя день, въ който той щѣлъ да служи. Неговата проповѣдь била пламенна и убѣдителна, защото излизала изъ дълбочинитѣ на едно страждуще отъ распри народно сърдце. Той защитилъ православието и жестоко нападналъ папата и неговитѣ агенти. Ваклидовъ, униятския пропагандистъ, билъ въ черквата и немогълъ да се въздържи, но извикалъ: „Той ви лѫже, ний сѣемъ добро сѣме“. Народътъ билъ развълнуванъ много, повдигнало се вълнение въ черквата, но владиката въздържалъ и успокоилъ паството. Единственнитѣ върли унияти въ М. Търново били: Георги Пишмановъ, Тодоръ Топаловъ, Иванъ Грънчаровъ, Караджендемовъ, П. Желязко Терзията и др. Тѣ слѣдили всичкитѣ дѣйствия на владиката, и като видѣли, че неговитѣ проповѣди въ черквата, и бѣседитѣ по кѫщитѣ, произвеждали силно впечатление, рѣшили да го убиятъ. Като се научили, че той се готви да отиде въ ближното село Цикнихоръ, тѣ съобщили това чрѣзъ единъ циганинъ на своитѣ едномисленници, които молили да прѣсрѣщнатъ владиката извънъ града до рѣката Велика и да го убиятъ.

Но въ тоя день случайно владиката останалъ у до-

ма си, и по този начинъ се избавилъ отъ опасностьта, която го застрашавала. Този комплотъ се открилъ попослѣ, когато Търновчани и Цикнихорци прѣминаха пакъ въ православието. Циганинътъ прѣдставилъ даденото писмо. Жителитѣ на Цикнихоръ, благодарение убѣдителнитѣ думи на Антима, отново приели православието. Тукъ дошелъ при владиката кметътъ на с. Блаца, който се зовѣлъ Георги, единственното лице между 150-тѣ сѣмейства на това село, което съхранило твърдо вѣрата на своитѣ бащи. Той молилъ владиката да дойде въ селото и поговори съ обърнатитѣ се въ католичество. Народътъ въ това село, поради злоупотрѣбленията и притесненията на мѣстното духовенство, билъ силно разяренъ противъ гръцкото духовенство, и когато владиката заминавалъ изъ улицитѣ дори и женитѣ не ставали да го поздравятъ. Черквата тамъ била заключена, но униятитѣ още неуспѣли да пратятъ отъ своитѣ священници.

Владиката, придруженъ отъ архимандритъ Софроний и петима други священици, се отправилъ право въ черквата, отключилъ я, пратилъ да повикатъ хората да дойдатъ и да послушатъ православното богослужение. Отъ начало дошли само нѣколко души, но отпослѣ се намножили. Антимъ въ проповѣдьта си, тъй трогателно говорилъ за Народната Православна Черква, която е дала *свято Кръщение и св. Миро*, за Евангелската притча, въ която се спомнюва до колко голѣма е радостьта на ангелитѣ, кога единъ грѣшникъ се повърне въ пѫтя на истината, щото сърдцата на слушателитѣ се покъртили. Нека прибавимъ, че жителитѣ на селото Блаца, навѣрно никога не сѫ виждали такава служба въ черквата си, и никога не сѫ чували да се държи проповѣдь на тѣхний роденъ язикъ. Разбира се, че впечатлението, което сѫ изнесли, е било твърдѣ голѣмо. Когато подиръ черковната служба, Антимъ съ блѣстящето си Архиерейско облѣкло минавалъ прѣзъ улицитѣ на селото за дома, опрѣдѣленъ за квартира, единъ отъ почтеннитѣ селени приближилъ се къмъ него да му цѣлува рѫка и го помолилъ да го благослови. Тукъ дошли при него и други хора и той захваналъ да ги распитва, какво ги е принудило да оставятъ прародителската си вѣра.

Тѣ исказали своята горѣсть и печаль: „владиката ни отлжчва и прѣзира, попа ни мами и обира, пашата ни съблича и послѣдната риза, турцитѣ ни биятъ и притесняватъ, отъ нигдѣ не виждаме помощь, а тѣзи хора, пропагантиститѣ ни защищаватъ, обѣщаватъ ни помощь и покровителство, учатъ ни на добро и ни четатъ словото Божие на родний ни языкъ“. Съ болка на сърдцето владиката слушалъ тѣзи изповѣди, защото твърдѣ добрѣ знаелъ, че всичко, което казватъ, е истина. Той повикалъ священницитѣ, които бѣха дошли съ тѣхъ отъ съсѣдния градецъ, уредилъ такса, по която священницитѣ да не могатъ да събиратъ повече отъ опрѣдѣлената плата и до колкото можалъ, придумалъ сиромаситѣ, насърдчилъ ги и накаралъ да му се обѣщаятъ, че тѣ строго ще се придържатъ о православието. Тритѣ мѣсеци, които Антимъ прѣкаралъ въ М. Търново, били съвсѣмъ трудни. Но затова пакъ резултата билъ блѣстящъ. Отъ 500—600 сѣмейства, които приели унията, само 35—40 не се подали на неговитѣ увѣщания, и то затова, защото получавали помощь отъ цареградското католическо общество. Владиката отъ своя страна раздалъ нѣколко хиляди гроша отъ черковнитѣ пари на най-сиромаситѣ; дори нѣкои отъ униятскитѣ священници, като попъ Кою, Партений, диаконъ Антимъ, отъ хилиндарский мънастиръ въ Света Гора, се обърнали на ново въ православието; но тѣхний началникъ Ваклидовъ, и още нѣколко други упорствували и доклѣ живѣли въ м. Търново бъркали за успѣшното свръшвание на дѣлото Вслѣдствие на едно неочаквано събитие, работата взела друго направление. Срѣщо кжщата, въ която живѣли пропагандиститѣ, се намиралъ най-добрия селски изворъ. Тукъ дохождали за вода жени и моми. Пропагандиститѣ ги привиквали и се обръщали къмъ тѣхъ много оскърбително. обстоятелство, което повдигнало въ послѣднитѣ чувството на ненависть. Съпругата на Хаджи Едро, който най-първо бѣ молилъ владиката да дойде въ село, Стана Пишманова, сестра на Георги Пишмановъ, който съставлявалъ комплотъ да убие владиката, умна и енергична жена, отишла единъ день при владиката и му обявила, че ще изгони униятскитѣ священници отъ Търново въ първий недѣленъ

день, ако само владиката и мюдюринътъ се отстранятъ него день отъ града. Като познавалъ твърдий характеръ на Стана и изобщо прѣдприемчивостьта на търновскитѣ жени, които се славели по своята хубость, енергия и набожность, владиката испълнилъ нейната молба и въ слѣдующия недѣленъ день придумалъ мюдюрина Хюсни Ефенди, който се отнасялъ къмъ него твърдѣ добрѣ, да отиде по селата. Самъ пакъ той тръгналъ за съсѣдното с. Паспала, гдѣто отъ много врѣме го викали жителитѣ.

Като отслужилъ тукъ Литургия и направилъ водосвѣтъ, селенитѣ поканили владиката да обѣдватъ на мѣстото, което се наричало *Дупница*, гдѣто споредъ обичая биле приготвели едно печено агне. Но сърдцето му било не спокойно, и умътъ билъ въ Търново. Въ врѣме на обѣда обаче, той съгледалъ единъ турчинъ, който иделъ отъ къмъ градеца, не се стърпялъ, повикалъ го, нахранилъ го и като се трудилъ да се покаже равнодушенъ, попиталъ го: „не варъ, не йокъ, Търновада“? (що има, що нѣма въ Търново). Турчинътъ съ смѣхъ расказалъ, че въ Търново имало скандалъ. Женитѣ изгонили униятскитѣ священници. На владиката поолѣкнало малко. Стана испълнила своето обѣщание. Работата била извършена по този начинъ. Когато слѣдъ свръшванието на службата въ черква, народа зелъ да излиза, Стана спрѣла женитѣ, които най подиръ излизали отъ своето отдѣление (женската черква) и казала имъ красноречиво „слово“, въ което описала тежкото положение на града и неговитѣ жители, кавгитѣ и крамолитѣ между съсѣдитѣ, приятелитѣ, роднинитѣ, и всичката вина на това отдавала на пропагандиститѣ—унияти, които за довършение всичко, позволяватъ си явно да оскърбяватъ женската честь. Въ рѣчьта на Стана не билъ забравенъ и безбрадатия Папа, особенно ненавистенъ на набожнитѣ търновчанки. Женитѣ, въодушевени отъ думитѣ на Стана, пратили на униятитѣ депутация, и молили ги доброволно да си идатъ, но тѣ въ отговоръ на това, намислили да исплашатъ женитѣ съ запрѣгнати пушки и отказали да испълнятъ желанието имъ. Тогава разярената женска тълпа, като буря налѣтяла върху кѫщата, въ която живѣли униятитѣ, искър-

тила вратата, измъкнала поповетѣ, нахвърлила дрѣхитѣ имъ въ колата и потеглили съ пѣсни изъ града навънъ. На края срѣщатъ нѣколко чифта волове, впрѣгнали ги въ колата, и испроводили надалечъ униятитѣ, като ги ругали и хвърляли камъне подиря имъ. Мѫжетѣ него день дори не излѣзли изъ домоветѣ си. Униятитѣ пристигнали пѣши въ Одринъ, и веднага се оплакали на турската властъ и до чуждестраннитѣ консули съ молба за помощь. Най-много расправялъ Ваклидовъ, той увѣрявалъ, че тълпата отнела голѣма часть отъ паритѣ имъ, които искалъ да имъ се повърнатъ. Консулитѣ дѣйствували прѣдъ пашата, но тоя послѣдния, ако и да назначилъ комисия за разгледвание дѣлото, прѣдоставилъ рѣшающий гласъ въ нея на Прѣславский владика. Въ това врѣме Българетѣ отъ Одринский Санджакъ, по черковний въпросъ до толкова биле развълнувани, щото турскитѣ власти се страхували, да не би тѣ, основающия се на извѣстний параграфъ отъ парижкий трактатъ, да поискатъ всецѣломъ позволение за приселвание въ Русия, което не идеше на смѣтка на турското правителство, тъй като то всѣкога цѣнеше мирнитѣ и трудолюбиви българе. Тѣзи съображения и страхътъ прѣдъ вмѣшателството на чуждестраннитѣ посолства и консули по дѣлото на унията, заставили турцитѣ да гледатъ съ боязнь на успѣхитѣ на унията, за това и се показали твърдѣ снисходителни въ търновската работа, която била и потъпкана.

Помощникъ на Прѣславский владика въ м. Търново билъ Архимандритъ Пахомий, човѣкъ до толкова оригиналенъ, щото заслужва да се спомене и за него тукъ. Родомъ изъ Севлиево, способенъ и красноречивъ, той до толкова спечелилъ довѣрието на своитѣ граждани, щото тѣ го пратили въ Цареградъ прѣдставитель по черковний въпросъ, но скоро се убѣдили въ неговата двоеличность и го прокждили. Той побѣгналъ въ патриаршията, подлизуркалъ се прѣдъ гръцкитѣ владици, и билъ испратенъ съ Прѣславский владика въ Търново Настанилъ се да живѣе въ кѫщата на единъ гражданинъ, който билъ по-напрѣдъ епитропъ на черквата; той съгледалъ у него една сребърна паникадила (многосвѣщникъ

за която паритѣ още не били платени отъ черквата, затова се съхранявала у епитропа. Тогава той прѣдумалъ хазяина да му я даде да я прати въ Рилский мънастиръ, но вмѣсто това, той я скрилъ като растопилъ среброто на малки части. Когато това се открило, той за да се спаси отъ сѫдебно прѣслѣдвание, прибѣгналъ къмъ унититѣ. Но дѣлото било много скандалиозно, подигнали го на ново и дали Пахомий подъ сѫдъ. Като отговарялъ на запитванията, той обвинилъ нѣколко търновски граждани, които взели ужъ отъ него пари; малко слѣдъ това и тѣ биле арестувани. По ходатайството на владиката Антима всички биле освободени, а за Пахомий останалъ да се грижи Александръ Екзархъ. Като се прѣсторилъ на боленъ и билъ отведенъ въ болницата, Пахомий намѣрилъ случай съ руски параходъ да побѣгне въ Одеса, гдѣто се прѣдставилъ за българинъ патриотъ, прѣслѣдванъ отъ грѫцката патриарг ия, за което българската колония му отпустнала субсидия.

Но нѣкой се подсѣтилъ да иска свѣдѣния за него и за тая цѣль писалъ на Прѣславский владика; Антимъ обяснилъ тогава какъ стои работата. Пахомий билъ изгоненъ отъ Одеса. Съ завръщанието си въ Цареградъ, той подалъ на името на Султана прошение, въ което изявилъ желание да се потурчи. Дордѣ още на това прошение не било отговорено, владиката Антимъ, като скърбилъ душевно за тоя служитель на черквата, който по този начинъ уронвалъ нейното достойнство, посѣтилъ го и съ негодувание запиталъ: „какво правишъ безумнико“? Пахомий му отговорилъ: „ако ми дадатъ 20,000 грошове, и ме рѫкоположатъ за владика, ще си остана вѣренъ на православната черква“. Разбира се, неговитѣ мечти не се сбъднали, той се потурчилъ, приелъ име Махмудъ, заселилъ се въ Лозенградъ и се оженилъ за една богата вдовица туркиня, но подиръ нѣколко години и оттамъ го изгонили, понеже обралъ скъпоцѣноститѣ на ханѫмата си и ги злоупотрѣбилъ. А когато Прѣславский владика билъ вече български екзархъ, правителственни заптиета довели при него нѣкой си търговецъ изъ Македония, по име дѣдо Цвѣтко, когото искали да оставятъ подъ порѫчителството на

Екзархията, срѣщо расписка. Екзархътъ се вгледалъ въ него и съ удивление позналъ Пахомия, и разбира се, отказалъ да го вземе подъ поржчителството си. Турското правителство го испратило на мѣстожителство въ родний му гр. Севлиево, гдѣто той не само захваналъ да посѣщава православната черква, но дори зелъ да държи въ ней проповѣдь. Тогава по распорѣжданието на търноский митрополитъ затворили го въ Рилский мънастиръ. Послѣ освобождението той изново се явилъ на свѣтъ, но го намѣстили въ единъ малъкъ мънастиръ въ прѣдѣлитѣ на Джумайлийската околия, гдѣто мирно прѣкаралъ днитѣ си. Даже и такива личности непрѣнебрѣгвали пропагандиститѣ при своята ревность за распространение на унията.

Слѣдъ свършванието на своето дѣло въ Малко Търново, гдѣто присѣдѣлъ седемь мѣсеца, владиката Антимъ за послѣденъ пжть служилъ тържественна служба въ черквата, държалъ проповѣдь и съвѣтвалъ народа да не слуша пропагандиститѣ измѣнници, да си остане непоколебимъ, дори ако би слѣзълъ и ангелъ отъ небото да го убѣждава да промѣни вѣрата на дѣдитѣ си.

Като се завръщалъ въ Цареградъ прѣзъ Лозенградъ, владиката прѣнощувалъ една вечерь въ с. Курия, гдѣто поучилъ народа, като го съвѣтвалъ да си направи училище и си доведе добъръ учитель, когото да слушатъ, и да пазятъ вѣрата на своитѣ дѣди. Между другото, завело се разговоръ за тачението на праздницитѣ; селенитѣ казали, че между тѣхъ имало единъ старъ дѣдо, който много добрѣ познавалъ, кой праздникъ кога ще бжде, и съобщавалъ това на другитѣ. Антимъ, за любопитство, поискалъ да види учения дѣдо и неговия календарь; оказало се, че той билъ съвършенно безкниженъ старецъ, който разбиралъ праздницитѣ, споредъ направений нему отъ единъ священникъ ржбошъ, една дълга начъртана пръчка, по който броялъ днитѣ, начиная отъ първий Септемврий и гдѣто срѣщо праздника били нарѣзани кръсчета и чертички, съ които се означавало тѣхната сравнителна важность. Владиката зелъ съ себе оригиналний календарь, и когато въ синода обяснявалъ причинитѣ за бързото распространение на унията,

показалъ го на гръцкитѣ архиереи, като казалъ: „ето една отъ тѣзи причини. Народъ и духовенство тънатъ въ невѣжество“. Въ врѣме на това пѫтешествие, като напомнювалъ на българетѣ въ тайнитѣ разговори, че тѣ сѫ имали свои царе, епископи, книги и образувание, той научилъ отъ П. Стояна, че селенитѣ, като градили черквата си послѣ войната въ 1829 год. носели камени отъ развалинитѣ, които народа наричалъ „старото черквище“[1]) намѣрили сандъкъ съ книги и черковни потрѣби, между които имало рѫкописно евангелие на старославянски язикъ и кандило. Антимъ поискалъ да прѣгледа рѫкописа, който се указалъ доволно добрѣ запазенъ екземпляръ, писанъ въ началото на 15 столѣтие. Тоя рѫкописъ и до смъртьта му се пазеше у него, като блѣстяще доказателство за това, че прѣзъ нея епоха богослужението се извършвало на славянски язикъ. Попъ Никола отъ с. Коджа Тарла разказвалъ, какъ неговитѣ селени, като поправяли черквата си прѣзъ 1830 год., намѣрили много славянски книги, но като не умѣели да четатъ, а разбирали, че тѣ сѫ священни книги, турили ги подъ основитѣ на новата черква.

Слѣдъ като се завърналъ въ Цареградъ, Антимъ съ своитѣ обяснения прѣдъ синода, силно упрѣкналъ пресвященний Одрински владика Кирилла, за неговото поведение къмъ Българетѣ, комуто прѣписвалъ успѣха на унията.

Често пѫти Кириллъ отказвалъ на своето българско паство, дозволението да служи богослужението на родний си язикъ. Въ началото на настоящето столѣтие, жителитѣ на селото Копривщица, разорено отъ страшнитѣ Кърджалии, избѣгнали въ Одринъ, гдѣто се населели на едно и съставили цѣла махала. Като хора малко много богати, тѣ си съградили черква, но тъй като въспитанието имъ било чисто грьцко, то и богослужението въ тая черкова се извършвало по грьцки.

По заляганието на руский консулъ Ступинъ въ 1859 год. Кириллъ устно разрѣшилъ на Българскитѣ чорбаджии, като служатъ въ тази черква, да употрѣбяватъ

1) Старото черквище се намира отъ лѣвата страна на пѫтя като се отива отъ с. Курия за Дерекюй въ Лозенградско.

народний си языкъ. Но въ сжщото врѣме, той тайно подучилъ грьцитѣ, малцината енориаши на тая черква, да се въспротивятъ на това. Въ тоя день, когато били приготвили и книги и пѣвци за богослужението, грьцитѣ повдигнали смущение, и службата не могла да се състои. Тогава чорбаджиитѣ Ив. Найденовъ, Костадинъ Корукафа, Райно Биржоловъ и други и самий консулъ напомнили на Кирилла обѣщанието му и се оплакали противъ гърцитѣ. Но лукавий владика, като знаелъ, че е далъ само устно обѣщание извинилъ се съ това, че той нѣмалъ сила да въспрѣ вълнението между грьцкото население. Българетѣ пратили прошението си до Патриарха, но то било повърнато съ забѣлѣжка, „че грьцката черква а слѣдователно и грьцкий языкъ, сж „господствующи“, че да се словослови Богъ по Български е грѣхъ, че никой не смѣе да прѣмине прѣдѣла на установеното отъ свѣтитѣ отци, че всичко горѣказано е рѣшение на синода, който е разглеждалъ молбата“. Почти сжщото се случило и въ родното мѣсто на Антима — Лозенградъ. Слѣдъ завръщанието си отъ Русия, Антимъ принелъ за черквитѣ нѣколко дарове: одѣжди, дисконотири и черковни книги. Отъ тѣхъ той раздалъ на черквитѣ въ слѣдующитѣ села въ Лозенградско: Курията, Коджа Тарла, Каваклия, Енеджия, Раклица, Ковчазъ, Дерекюй, Малко Търново и въ града на черквитѣ: св. Богородица, Всѣхъ Святихъ и св. Четиредесеть мжченици. Вслѣдствие тѣзи подаръци, българетѣ по селата заставили священницитѣ, които до това врѣме четели все по грьцки, да научатъ славянски, за да четатъ въ черквитѣ. Онѣзи, които сж отказали да учатъ, биле изгонени отъ енориитѣ си. Нѣколко грьцки священници, като погладували по нѣкоя година, принудили се и тѣ да научатъ славянското четение, за което ги и държали въ български енории. Въобще Антимъ способствувалъ за развитието на народний духъ между своитѣ съотечественници. Между това въ края на шестдесета година появило се силно желание да служатъ въ черквитѣ по родний си языкъ, толкова повече, че грьцкото население, въ енорията Каракашъ при черквата Всѣхъ Святихъ, и въ енорията „св. 40 мжченици“ било малко, и черквитѣ съзидани отъ тѣхъ можали да се счи-

татъ български. Жителитѣ подали чрѣзъ Прѣславский владика прошение до патриаршията и съ неговата помощь и съ оная на българскитѣ първенци въ Цареградъ, добили позволение да се пѣе по български отъ лѣва страна. Позволението било дадено писменно на архиерейския намѣстникъ, който въ сѫщото врѣме се трудилъ да възбуди негодуванието и злобата на гърцитѣ. Въ първий день на Въскресение Христово, слѣдъ получванието на дозволението, чели въ черква Евангелието и Апостола на български, но гърцитѣ биле тъй разядени, щото подиръ службата събрали се на тълпи и въорѫжени произвели смутове. Арестувани били нѣколко българе, съ което се свършило дѣлото. Но гърцитѣ не се спрѣли съ това. Георги Калудовъ, отъ с. Пирогово, отворилъ въ частна кѫща училище, и училъ на български; гърцитѣ интригували прѣдъ ступанина на кѫщата, и послѣдний изгонилъ учительтъ. Антимъ заповѣдалъ на майка си да го приберать у дома му, гдѣто останалъ цѣла година да чака неговото дохождание въ Лозенградъ. Послѣ го нарѣдилъ да учи въ кѫщата на Търновалията Тодоръ, въ махалата Япраклѫ, гдѣто българетѣ били повече и му далъ парична помощь. Тамъ Георги Калудовъ училъ до края на 1863 година. Но тъй като между една стара калугирица, която пристояла на Георги въ ученическото врѣме да слѣдва, и послѣ останала при него да живѣе, и Тодоровица, домакинята на кѫщата, която била годила дъщеря си за учительтъ, се породила ненависть и омраза, годежьтъ се растурилъ и училището се затворило. Подирѣ Георги се оженилъ за друга и се рѫкоположилъ за български священникъ. Той и до сега е живъ и попува въ Тутраканскитѣ села.

Въ 1866 год , когато за прьвъ пѫть бѣхъ отишелъ въ Лозенградъ и се трудихъ да отворя българско училище, съобщихъ на Антима туй си намѣрение, и той веднага съ едно писмо ме насърдчи, като ми писа: „ . . . Много ми приятно стана, като получихъ Вашето писмо, съ което ми явявате, че се трудите за отваряние на българско училище въ родний ми градъ гдѣто до сега нѣмаше. Азъ Ви отечески благославямъ и моля Бога да Ви помогне да постигнете желанието си. Поздравлявамъ

българскитѣ първенци г-да Минга и Иордана. Кажете имъ, че азъ се присъединявамъ къмъ тѣхъ, и съмъ готовъ, колкото ми е възможно да имъ помогна. Желая и за напрѣдъ да ми съобщавате, каквото направите. Запознайте се съ плѣменника ми Атанасъ, когато си дойде отъ М-Търново“. . . . . .

Това насърдчително писмо ми помогна въ работата. Димитръ Петровъ (Мингата) и Юрданъ Петровъ, които по-напрѣдъ се двоумѣха по въпроса за отварянието на училище, като имъ прочетохъ писмото, окуражиха се и рѣшиха да съберать отъ махленитѣ по заможнитѣ българе, за да ги поканятъ да запишатъ помощь за отварянието на училище. Събранието стана, помощи се записаха, и отварянието на училището се рѣши. Като се отвори училището, Антимъ внесе двѣ лири помощь и исходатайствува прѣдъ Николай Мироновичъ въ Одеса, да праща годишно по 10 лири турски за поддържанието на училището. Тая помощь отъ Мироновичь се внасяше чрѣзъ него и слѣдва доклѣ не бѣха се побъркали неговитѣ търговски операции. По-подиръ и Георги Золотовичъ, пакъ по негово ходатайство, испрати 7 лири турски.

ГЛАВА VII.

Ревизията въ Полянската Епархия. — Унията въ Кукушъ. — Партений, полянский епископъ. — Осѫжданието, затварянието и оправданието на Партения. — Антимъ ректоръ на Семинарията въ О-въ Халки. Ревизията въ Неокесарийската епархия.

Наскоро слѣдъ завръщанието на Прѣславский владика отъ Одринската епархия, именно въ 1862 г. прѣзъ м. Декемврий, патриархътъ го испратилъ да произведе ревизия въ Полянско-Солонската митрополия въ гр. Кукушъ. Обстоятелствата, които прѣдизвикали тая ревизия, били слѣдующитѣ:

Въ Кукушъ билъ учитель Димитръ Миладиновъ, единъ отъ събирателитѣ на българскитѣ народни пѣсни; както той, така и Нако, единъ отъ мѣстнитѣ първенци, распространявали между народа националната идея. Тѣхенъ владика билъ Милетий, когото обвинявали въ много злоупотрѣбления. Противъ него подавали много жалби, но

Солонский митрополитъ необръщалъ на тѣхъ внимание. Когато на тоя постъ назначили Неофитъ Търновский, Миладиновъ и Нако отишли въ Цареградъ и настоявали още тамъ прѣдъ новий митрополитъ да назначи за тѣхъ, или Партений, който послѣ биде Нишавски архиепископъ, или пакъ Макариополски Иларионъ.

Партений, родомъ отъ Дебръ, училъ се първоначално въ Атина, послѣ отишелъ въ Русия, постжпилъ въ Кишеневската семинария и оттамъ постжпилъ въ Московската Академия, кждѣто и свършилъ своя курсъ. Тукъ той се запозналъ съ много хора, станалъ извѣстенъ на всички славянофили, на които доставялъ стари ржкописи отъ отечеството си.

Слѣдъ като се завърналъ отъ Русия, той отворилъ въ Св. Гора училище, но наскоро го закрилъ и билъ назначенъ за професоръ въ Халкенската семинария. Въ 1854 год. въ врѣме на кръмската война, отстранили го отъ училището, по причина, че симпатизиралъ на Русия и той на ново се завърналъ въ Св. Гора. Слѣдъ войната се прибралъ въ Цареградъ, кждѣто заелъ длъжностьта на Антима, иеромонахъ въ черквата на руското посланничество. А когато се отворила българската черква въ Фенеръ, при ней се уредило училище, ректоръ на което билъ назначенъ Партений. Благодарение на неговитѣ грижи билъ испратенъ въ Русия да се учи Константинъ, братъ на учителя Димитрий Миладиновъ, който молилъ да се назначи за владика въ Кукушъ. На молбата на Нако и Димитрий, Неофитъ отговорилъ двоесмисленнно, като имъ прѣдложилъ, вмѣсто Партений, Илариона Макариополский. Послѣдний се съгласилъ и Кукушкитѣ прѣдставители влѣзли въ споразумѣние съ неговий зетъ Костаки, но патриаршията поискала за тая епархия 150,000 гр. (30,000 фр.), а Иларионъ като знаелъ, че хората въ тая Епархия сж сиромаси и трудно ще бжде да събере тѣзи пари, отказалъ се. Нека забѣлѣжимъ, че откупванието епархиитѣ било обичай въ грьцката патриархия. Така прѣдшественника на Антима за Прѣславската епархия, когато да го назначатъ броилъ 500,000 гр. Грьцкитѣ владици съ ищахъ зимали българскитѣ епархии, като се изразявали така: „тая епархия

е запустена, трѣбва да я разработимъ". Оттова не е трудно да се заключи за ненавистьта, която патриаршията питаела къмъ българский черковенъ въпросъ, справедливото разрѣшение на когото, би я лишило отъ значителни доходи. Слѣдъ отказванието на Илариона, Неофитъ безъ да му мисли много, ръкоположилъ диакона си за владика на Полянската епископия. Нако Станишевъ, който се почувствувалъ дълбоко оскърбенъ и измаменъ, прѣди да се върне въ дома си, влѣзълъ въ сношение съ Цанкова и униятитѣ.

Прѣдставителитѣ, като пристигнали въ Кукушъ, расказали на народа, че били измамени отъ Неофита и прѣдложили да приематъ унията, на което всички се съгласили. Още въ сѫщий часъ било съобщено въ Солунъ на Лазариститѣ, на Австрийския и Францускиия консули и на Буре, началникъ на католическата пропаганда. Патриаршията уплашена отъ тѣзи остри проявления, побързала да измоли Макариополски Иларионъ да иде въ Кукушъ и успокои народа. Иларионъ дълго врѣме не се съгласилъ да поеме тая мисия, но най-сетнѣ се съгласилъ. Въ сѫщото врѣме поканили и Прѣславский владика Антима да напише на Кукушени трогателно писмо, за да ги прѣдума да се върнатъ въ пѫтя на истината. По едно случайно стечение на обстоятелствата, Иларионъ и Буре дошли въ Кукушъ въ единъ и сѫщи день. Послѣдний билъ приетъ много тържественно, но не билъ заведенъ въ черквата, а въ училището, гдѣто окачили дори и портрета на папата. Нако Станишевъ, човѣкъ хитъръ, и ловъкъ, който правелъ всичко това, за да уплаши патриаршията, лесно отстранилъ Буре. Той го успокоилъ съ приятни и блѣскави обѣщания и повърналъ го надире въ Солонъ, а на Илариона обявилъ, че ако патриаршията не имъ прати за владика Партения, тѣ ще си останатъ унияти. Съ това Иларионъ се върналъ въ Цариградъ. Патриаршията. като видѣла опорството на Кукушане, не намѣрила другъ исходъ, освѣнъ да имъ испрати Партения. Послѣдний, макаръ патриотъ и човѣкъ съ образувание, билъ повече ученъ теоритикъ, нежели испеченъ практикъ. Той билъ доста не прѣдпазливъ и таенъ, а неприятелитѣ го заплашвали отъ всѣка страна. Наистина

въ Кукушъ го посрѣщнали съ въсхищение, но грьцкото духовенство, особенно Солонский митрополитъ Неофитъ, го не навиждали, и очаквали случай за да му напакостятъ. Съ помощьта на интриги, подкупи и лъжесвидѣтелства, тѣ сполучили да го обвинятъ въ еритичество и други прѣстѫпления. Неофитъ свикалъ въ Солонъ мѣстний синодъ, отъ който 7 епископа признали за виновенъ Партения, и веднага го турнали въ затворъ. Но той сполучилъ да избѣгне съ руски параходъ въ Цареградъ, гдѣто подъ забраната на рускитѣ матроси, се явилъ въ патриашията; неговото появяване страшно разядосало патриарха и бѣдний Партений на ново билъ затворенъ.

Пловдивский Панаретъ се застѫпилъ за съотечественника си, и Партений билъ пратенъ на о-ва Халки, но подиръ нѣкой день отново го възвърнали. Патриархътъ го повикалъ при себе, поискалъ му обяснения и му показалъ обвинителний актъ, съставенъ отъ Солонский синодъ, който се състоялъ отъ 13 владици. Въ тоя актъ Партений се обвинявалъ: 1) че той въ служението си не споминалъ името на Солонский митрополитъ Неофитъ; 2) че съ заплашвание принуждавалъ при служението да се замѣнява съ българский, грьцкий языкъ; 3) че постригалъ въ монашество единъ човѣкъ отъ чужда епархия; 4) че запрѣтилъ въ Кукушъ да се прочете писмото на патриарха; 5) защото заплашвалъ, че ако неговата епархия не бѫде обърната въ митрополия, всичкий народъ щѣлъ да приеме унията, и още въ много други. Партений се защитявалъ и оправдавалъ, както могълъ.

Неговата въззивна жалба, която направилъ до цареградский синодъ, е единъ документъ твърдѣ любопитенъ, който характеризира добрѣ това врѣме; туй краснорѣчиво оправдателно писмо послужило за агитация на българскитѣ първенци (Тапчилещовъ, Чомаковъ и др.) и патриаршията, за да се покаже, че желае да отсѫди справедливо дѣлото, съгласила се да се испрати Прѣславский владика да го разслѣдва на самото мѣсто.

Антимъ, който туко що се е завърналъ отъ М. Търново, не смогналъ още да си почине отъ пѫтя, длъженъ билъ да се приготви изново за пѫть. За другари въ раз-

слѣдването му дали Сисонискій владика Милетия и Неофитъ Кориса. Като го испращалъ патриархътъ му далъ тѣзи три поржчки: 1) да разслѣдва подробно дѣлото на Партения; 1) да иде въ Енидже — Вардаръ отъ воденската епархия, гдѣто унията се распространявала, и 3) да намине въ Св. Гора въ Хилендарский мънастирь, гдѣто да остави Партений Антимовъ, отъ Търново, който билъ станалъ униятинъ, и послѣ се завърналъ въ пжтя истинний, и да забѣлѣжи на тамошний игуменъ да бжде внимателенъ да не праща въ свѣта изъ своятъ мънастиръ таквизъ не надѣжни хора, какъвто е монахъ Партений. Патриархътъ го снабдилъ съ прѣпоржчителни писма до всички, при които трѣбвало да се яви, и въ тѣхъ говорилъ за Антима съ най-приятни изражения, като казвалъ, че черквата е избрала него за тая поржчка, като българинъ и способенъ човѣкъ.

Прѣзъ октомврий въ 1862 год. Антимъ тръгналъ съ парахода за Солонъ, гдѣто, като пристигналъ, посѣтилъ тамкашний паша Хюсни, голѣмъ врагъ на българетѣ и въобще на всички християни. Послѣ отишелъ въ митрополията, гдѣто прѣседѣлъ нѣколко дни. Въ града се срѣщналъ съ нѣкои отъ българетѣ и узналъ освѣнъ митрополита, кой другъ гонилъ полянский владика, и кои били подкупенитѣ орждия за тая ненависть.

Послѣднитѣ сж оказали: хаджи Григоръ Наковъ, даскалъ Костандинъ, цинцаринъ, врѣменно живущъ въ Дорианъ, и други гъркомани, врагове на Партения.

Отъ Солонъ Антимъ, писалъ на своитѣ другари за врѣмето, въ което ще прѣстигне въ Кукушъ. Пжтемъ нека забѣлѣжимъ, че другаритѣ на Антима, били хора простолушни и неопитни въ такива работи. Пропагандиститѣ въ Цариградъ, като узнали, че тѣхний могжщъ врагъ отива пакъ да се бори съ тѣхъ въ Енидже Вардаръ прѣдизвѣстиле за това своитѣ другари въ Солонъ, като имъ казали да слѣдятъ за всичкитѣ негови дѣйствия. Учительтъ на мѣстното католическо училище Димитръ Македонски, родомъ отъ Неврокопъ, бивши шпионинъ, побързалъ да се види съ Антима, съ желание да се научи нѣщо, а самъ вече билъ прѣдопрѣдилъ уни-

ятитѣ въ Енидже: „дохожда при васъ единъ гръкофилъ, за да ви убѣждава да се върните въ гръцката черква".

Прѣславский владика, придруженъ отъ турски стражари, които му далъ пашата за безопастность въ пѫтуванието, пристигналъ въ Енидже. Слѣдъ това, той распиталъ какъ е станало приимането на унията и узналъ слѣдното. Воденский владика Никодимъ безъ милость притѣснявалъ жителитѣ въ Енидже, съ насила ги накаралъ да направятъ черква, която имъ костувала 400,000 гр. и принудилъ ги да хванатъ двама гърци учители за 15,000 гр. на година; когато жителитѣ, които живѣели твърдѣ ускудно, едвамъ ли могли да съберать за тая цѣль 4.000 гр. на края на годината; като не могли да издължатъ учителската заплата, владиката се оплакалъ на пашата, който заповѣдалъ да расхвърлятъ на глава по равно сумата върху всичкитѣ жители и съ строгость да бѫде събрана. На поповетѣ било порѫчано да нагледватъ за събиранието на паритѣ и до свършванието забранено имъ било да извършватъ каквито и да били трѣби.

Разболѣла се дъщерята на единъ човѣкъ, по име Божко; попа билъ повиканъ да почете надъ ней молитва, но той не дошелъ; поканили го да причести умирающата—не се явилъ; призовали го слѣдъ смъртьта ѝ да я опѣе и да я погребе, но той и на това отказалъ. Ениджeнци дошли до отчаяние. А при това още владиката, не се знае по какви съображения, строго наказалъ икономъ попъ Павла, а зетъ му Георги, бивши черковенъ пѣвецъ, испѫдилъ отъ черквата.

Тѣ влѣзли въ споразумѣние съ униятитѣ въ Солонъ и слѣдъ това проповѣдвали на народа: „гръцкитѣ владици ни огнетяватъ до отчаяние, български нѣма, приемѣте по-добрѣ унията". Антимъ разбралъ, че не е лесно да се направи тукъ нѣщо. Но опова, което той видѣлъ въ самий Воденъ, било още по-тъжно за сърцето на българский патриотъ. Тая епархия състояла отъ 6,000 вѣнчила и била цѣла българска. Расположенъ при единъ великолѣпенъ водопадъ, за който се говори въ историята, Воденъ плѣнявалъ посѣтителя съ своята живописность. Антимъ прѣкаралъ тамъ нѣколко дни, посѣтилъ мѣстнитѣ

български чорбаджии и осталалъ поразеиъ отъ тѣхното гъркоманство. Като хора състоятелни, тѣ си направили гимназия и женско училище, но прѣподаването въ училището ставало на гръцки езикъ, макаръ у дома си и да говорили въобще по български. Като посѣтилъ училището владиката задалъ на ученицитѣ по нѣколко питания, и указало се, че въ долнитѣ класове знаятъ да четатъ, но ни дума разбиратъ отъ гръцки.

Като запиталъ българетѣ за значението на това, той ги укорилъ, а тѣ въ отговоръ казали му насмѣшливо: „давá отъ българетѣ ще чакаме просвѣщение и учители. Еллада е близко, тя ни дава всичко, каквото искаме, ще живѣемъ по-добрѣ съ гърцитѣ“. Съ горѣсть ги слушалъ Антимъ, но чувствувалъ се безсиленъ да поправи дѣлото. Отъ тукъ той тръгналъ за *Кукушъ*. Полянската епархия имала два града: 1) *Аврѐтъ — Хисаръ* (по турски) или *Кукушъ* и 2) *Дорианъ* при езерото на сѫщото име. Въ Дорианъ гъркоманитѣ вече били обсебили и училището и черквата, но останалото население било отъ страна на Партения. Антимъ распиталъ жителитѣ, а главно той се разговорилъ съ Нако Григоровичъ. Оказало се, че прошението подадено отъ полянската епархия съ оплакване противъ Партения до Солонский митрополитъ, което дало поводъ за сѫдението и обвинението въ 22 точки, а подиръ за обвинението и затварянието на Партения, било фабрикация на самата митрополия, извършена съ помощьта на Хаджи Нака и даскалъ Констандинъ цинцарина. Но това трѣбвало да се докаже по официаленъ начинъ отъ самото разслѣдвание. Като расположилъ своитѣ другари въ полза на Партения, съ расказвание добритѣ му качества, Антимъ повикалъ почтеннитѣ християни да присѫтствуватъ при слѣдствието. Когато взели да распитватъ даскалъ Константина, той отговорилъ, че прошението било написано въ Кукушъ оттѣхъ, но оказало се, че той даже и понятие нѣмалъ отъ онова, що се излагало въ него; за да се поправи, той казалъ: „азъ не го писахъ, но само го прѣписахъ“. — „А отгдѣ бѣше пратенъ оригинала?“ попитали го. „Дали не изъ митрополията?“. Много се смутилъ даскалътъ и толкова почервенялъ, щото слѣдователитѣ видѣли

ясно, че фактътъ не подлѣжи на съмнѣние. Почнали да разглеждатъ подписитѣ на заявлението; на въпроса „кой е този подписъ“? християнетѣ отговаряли, че това сж врагове на Партения, но кои именно, тѣ не знаяли. Доказало се още, че имената били измислени, но владиката не се ограничилъ само съ това, и за провѣрявание, тѣ ходили по селата, на които имената сж споминали въ прошението, распитвали на всѣкждѣ истина ли жителитѣ не сж доволни отъ владиката си, и подписвали ли сж се на прошението, дадено на митрополита противъ него. Селенитѣ отговаряли единогласно, че сж доволни отъ владиката, и че никаква жалба не сж писвали или подписвали противъ него.

Така сж оборили всички 22 обвинителни пункта на Солонский синодаленъ сждъ. Въ врѣме на изслѣдванието владиката Антимъ живѣлъ въ кжщата, която по-напрѣдъ била заета отъ Партения. Единъ день, като се завръщалъ отъ пжтуванието по полянската епархия, той за да остане насамѣ, присторилъ се на боленъ, та да може на свобода да поговори съ Нако Станишевъ. Когато Станишевъ сѣдѣлъ при него, Антимъ по любопиствувалъ да попита, какво е заключено въ съсѣдната стая? „Книги“, отговорилъ Нако Станишевъ. Когато владиката отворилъ стаята, видѣлъ въ нея много славянски и руски книги, посребрени евангелия и други черковни книги, въ които се спомяна руската царска фамилия. Антимъ се уплашилъ да не би владицитѣ, негови другари, да разгледатъ тая стая. Погиналъ би Партений за своята неосторожность.

Въ тая сжщата нощь книгитѣ и всичко друго напълнено въ човали, било принесено въ дома на Нако Станишевъ, гдѣто ги скрили въ безопасно мѣсто. Когато послѣ въ разслѣдванието питали за славянскитѣ книги, распространението на които отдавали на Партения, въ наличность не се намѣрило нищо. И това обвинение паднало, както и другитѣ.

Само слѣдъ двѣ години другаритѣ на Антима могли да узнаятъ, какъ постжпилъ той въ това дѣло. На Антима прѣдлагали да стане врѣменно полянски владика, но той се не съгласилъ. И като свършили дирението и

подписали всичкитѣ документи и протоколи, той тръгналъ за Св. Гора, гдѣто испълнилъ възложеното нему поржчение, а слѣдъ това се завърналъ въ Цареградъ. Тукъ патриархътъ го посрѣщналъ твърдѣ любезно, внимателно прочелъ всичкото дѣло и безкрайно се учудвалъ, гдѣ се дѣнаха всичкитѣ 22 обвинения и сждътъ на 13 архиереи.

Въ засѣданието на синода Антимъ расказалъ подробно и краснорѣчиво, какъ се появило това дѣло; причината по която се гонѣлъ Партений, била най-главно злобата на смѣнений Милетия и неудоволствието на митрополита Неофита, което произлизало отъ това, че не му се удало да назначи за полянски владика диакона си Якова. Партений билъ тържественно оправданъ, но въ Кукушъ не отишелъ. Епархията управлявалъ неговъ намѣстникъ. Той билъ задържанъ отъ цареградскитѣ българе и поставенъ членъ въ смѣсената комисия за разрѣшение припирната между българе и гръци по черковний въпросъ, комисия, която работила или подобрѣ да се каже, припирала се цѣли двѣ години, безъ да може да дойде до никакъвъ резултатъ. Когато слѣдъ нѣколко врѣме Партений заминалъ за епархията си, неможилъ да се погоди съ Нако Станишевъ. Послѣдний много добрѣ разбралъ, че Партений неще може да се задържи на тъй опасний постъ, за когото билъ потрѣбенъ человѣкъ повече хитръ и практиченъ.

По негова молба Партений билъ примѣстенъ въ Нишавската епархия, но подиръ смъртьта на Нако, патриаршията на ново изпратила на Кукушани ненавистний Милетия; тогава тѣ повторно приели унията и патриаршията се принудила да имъ даде за владика българина Теоклитъ.

Въ 1863 г. Антимъ се завърналъ отъ Атонъ въ Цареградъ, гдѣто живѣлъ до 1865 год. безъ да заеме нѣкаква длъжность. Материалното му положение прѣзъ него врѣме не било въ цвѣтуще състояние. Като нѣмалъ срѣдства, той билъ принуденъ да прави дългове, за да подържа майка си, сестра си въ дома и внукъ си Младена въ Русия, и въспитаницитѣ си, които довелъ отъ Лозенградъ и настанилъ въ училища; тѣзи дългове му тежали

Въ туй врѣме ректорътъ на семинарията въ Халки, Тепалдо напустналъ и заминалъ въ отечеството си; поставенитѣ подиръ него едно по друго двама ректори, докарали семинарията до едно твърдѣ печално положение. Между ученицитѣ се породили раздори и неудоволствия, поради придирчивий и нетърпимий характеръ на послѣдний ректоръ Никифоръ Гликасъ.

За да може да се въведе въ ней редътъ, патриаршията, назначила Антима ректоръ на семинарията. Изпърво Антимъ, като се боялъ отъ гръцкитѣ интриги, не се рѣшавалъ да приеме това назначение, но отпослѣ се съгласилъ. За свой помощникъ, въ качеството си на подъ инспекторъ, Антимъ повикалъ приятеля си архимандритъ Германъ Григорасъ. Двѣ и половина години Антимъ управлявалъ семинарията съ блѣстящи успѣхи. Въ 1867 год. патриархъ Григорий, придруженъ отъ синодалнитѣ владици, дошелъ на екзамена. Подиръ свършванието на изпита и слѣдъ раздаванието на свидѣтелствата, Антимъ държалъ една блѣстяща рѣчь на младитѣ, които завършили курсътъ нея година. Патриархътъ и придружающитѣ го, останали задоволни отъ успѣхътъ на ученицитѣ и въобще отъ редътъ на семинарията. Патриархътъ прѣдложилъ на Антима да иде за едно кѫсо врѣме, прѣзъ тѣзи два вакантни мѣсеци, на ревизия въ Неокисарийската епархия, отъ кѫдѣто били постѫпили много жалби противъ владиката, и гдѣто се появила протестанска пропаганда.

Като знаелъ, че Неокисарийский владика ималъ много влиятелни приятели, и като му било мило да се отдѣли отъ семинарията, Антимъ отъ началото отказалъ да приеме това поручение, но патриархътъ го придумалъ и увѣрилъ, че семинарията може да постои нѣколко мѣсеци и безъ неговото надзирателство, и че ректорското му мѣсто ще бѫде спазено. По такъвъ начинъ Антимъ билъ принуденъ да се съгласи. Но неговото прѣдчувствие се оправдало: вмѣсто два мѣсеци, той се принудилъ да стои въ Неокесарийската епархия осмь. За ректоръ на семинарията било назначено друго лице.

Неокесарийската епархия, отечество на Св. Василий, е една отъ най-ставитѣ. Тамъ е билъ събранъ единъ отъ

помѣстнитѣ събори, и до сега още посочватъ на тоя лѣсъ, гдѣто Св. Василий и Св. Григорий живѣли, работили и писали. По пространство тая епархия била грамадна, но населението ѝ било исключително турско и арменокатолическо, гърци имало твърдѣ малко. Селата състояли отъ 10 - 15 кѫщи, паланкитѣ или касабитѣ брояли до 200 кѫщи. Главни градове на епархията считали: Касамунъ, Касаба, Орду, Акана, Никополъ и нѣколко други малки градовце. По напрѣдъ тукъ управлявалъ епархията владиката Леонтий, но него смѣнили по обвинение въ строго, дори и жестоко обращение. Антимъ добрѣ помнилъ Леонтия, който въ онова врѣме, когато се сѫдилъ въ Цареградъ, дохождалъ при Пловдивский Панаретъ, (живущъ наедно съ Антима) и съ своята величествена прѣдставителность, кротость и душевна красота, поразилъ Антима. Неговата скърбь, когато го лишили отъ епархията, достигнала до горчиви сълзи. Още отъ това врѣме въ душата на Антима кипѣло негодувание, и той билъ испълненъ отъ жалость и съчувствие, къмъ оскърбений и страждущий за правдина старецъ. Въспоменанието за това и пламенното желание, за да въстържествува потъпчената истина, го накарало да са съгласи на патриаршеското прѣдложение, за да отиде на ревизия въ Неокесария. Като взелъ съ себе въ качество на писарь, вторий патриаршески дияконъ Константина (сега касандрийски владика), Антимъ прѣзъ м. Юлий 1867 г. отправилъ се съ Австрийски параходъ въ Мала Азия.

Въ г. Ионъ, седалище на епархията, той събралъ въ черквата християнитѣ, на които прочелъ патриаршеското писмо, гдѣто се казвало, че прѣдъ видъ на тѣхнитѣ прошения, които сѫ постѫпили противъ владиката Иеротея (назначения подиръ Леонтия), испраща се Антимъ Прѣславский, владика и ректоръ на богословското училище, за да разслѣдва дѣлото на самото мѣсто по най-строгъ и справедливъ начинъ. Антимъ, като знаелъ, че жителитѣ сѫ въ враждебность помежду, и че въ събранието, което го слуша, присѫтствуватъ и обвинители и защитници, пакъ и обърнатитѣ се въ протестанство християни, въ проповѣдьта си съвѣтвалъ ги да напуснатъ помежду взаимната вражда и гонения, напомнующъ

имъ евангелската рѣчь: *„всякое царство раздѣливше ся“* и т н. Той описалъ живо съ примѣри отъ историята до какви разорения докарватъ раздоритѣ. Слѣдъ това се пристѫпило къмъ самото дирение.

Владиката Иоротей въ жалбитѣ, подадени противъ него се обвинявалъ въ слѣдующето: че той доклѣ билъ още въ Халепъ епископъ интригувалъ противъ Леонтия, подкупилъ лѫжесвидѣтели, и наклѣветилъ го прѣдъ Патриарха; че като се назначилъ намѣсто Леонтия, той несправедливо затворилъ въ тъмницата деветь души селени, гдѣто нѣкои отъ тѣхъ и умрѣли; че по негово наклѣветяние, турската полиция грабнала 5—6 жени, качили ги на коне и прѣзъ студени зимни дни, испратила ги на заточение въ Хансамунъ до брѣга на морето; че единъ священникъ отъ Неокисария, по причина на болѣстьта си, като не можилъ да иде да посрѣщне владиката при дохождането му, послѣдний отишелъ въ неговата кѫща и освѣнъ дѣто го обругалъ съ неприлични думи, но го и тѫпкалъ съ краката си, отъ което священника на скоро умрѣлъ; и още въ много други постѫпки. Антимъ распиталъ подробно и обвинителитѣ и защитницитѣ. Самъ Иеротей билъ отъ Неокесария, училъ се въ богословското училище, слѣдъ което, благодарение на покровителството, рѫкоположили го за священникъ, а слѣдъ нѣколко дни испратили го за владика въ Халепъ.

Когато Софроний станалъ Патриархъ, Иеротей, като се осланялъ на него, поискалъ да стане владика въ отечеството си, и за да мине, отъ бѣдний и пустий Халепъ, въ Ионъ, захваналъ да интригува противъ почтенний старецъ Леонтия. Негови орѫдия били учительтъ въ Ионъ и гъркътъ Евстратий, който ималъ влияние между гражданетѣ.

Тѣ сѫщитѣ прѣдставили на патриарха лъжливитѣ жалби и прошения, съ които обвинили Леонтия въ различни прѣстѫпления, които станали причина за неговото падание. Всичко това било извѣстно по цѣлата епархия, дори Иеротей, прѣди официалното си назначение, билъ писалъ за това съ въсхищение на священницитѣ и на други.

Но цѣлий народъ билъ отъ къмъ страната на Леон-

тия, и много се раздразнилъ. Въ него врѣме въ вѣстницитѣ се печатали разкази за енергическитѣ постжпки на търновскитѣ жени и гражданкитѣ въ Йонъ. Въодушевени отъ примѣритѣ имъ, испърво възбранили на поповетѣ да споменатъ новий владика, а когато той пристигналъ, непустнали го въ черквата. Женитѣ благоговѣяли прѣдъ Леонтия; съ своето благочестие, кротость и милосердие, той привлѣкълъ къмъ себе си даже и турцитѣ. Често ходилъ въ тѣхнитѣ училища, разговарялъ се съ тѣхъ, помагалъ на бѣднитѣ както могълъ, безъ разлика на вѣроисповѣдание, държалъ проповѣди и утѣшавалъ хората Шерифъ бей, единъ отъ мѣстнитѣ чиновници, почти открито държалъ страната на Леонтия. Главний градъ на епархията Йонъ, билъ центръ на опозицията противъ Иеротея. Той пристигналъ тукъ едвамъ слѣдъ шесть мѣсеца отъ назначението си, но не посмѣялъ да се останови въ християнската махала, а поискалъ да му намѣрятъ кжща въ турската.

Когато отишелъ въ конака, подалъ единъ списъкъ съ имената на опозиционнитѣ водители и поискалъ отъ правителството да ги повика и имъ каже, че сж длъжни да прѣдуматъ народа да приеме владиката; послѣднитѣ отказали, като заявили, че народа е до толкова раздразненъ, щото тѣ не сж въ състояние да направятъ това. Тогава по настояванието на Иеротея, тѣхъ ги затварятъ въ тъмницата (тѣ били синоветѣ на гражданина Пано Костадиновъ, учитель Георги Куню, Иванъ, братътъ неговъ и други). Владиката тръгналъ за черквата. Стражари биле наредени по улицата, но женитѣ, които караулили въ тая минута, повикали на помощь каджнитѣ, заградили пжтя на владиката, и безъ да гледатъ удрянието на стражаритѣ, тѣ все не го допустнали да влезе въ черквата. Мжжетѣ не се намѣсили въ тази работа. Иеротеювитѣ орудия и шпионинътъ му Евстратий забѣлѣжили гражданкитѣ, които прѣдвождали тълпата, и като избрали още и такива, които принадлежали на семейства, къмъ които тѣ питаели ненависть, между другото и нѣколко моми, заповѣдали на заптиетата да ги хванатъ съ насилие и неприличие. Тѣхъ качили на коне, и въ студенитѣ зимни дни, прѣзъ буйно-те-

куща рѣка, въ която насмалко останало да потънатъ, испратили въ градеца Хаксамонъ, гдѣто ги затворили. Но и слѣдъ тѣзи жестокости, и въпрѣки покровителството на турското правителство, Иеротей все пакъ неможилъ да иде въ черквата и билъ принуденъ да си отиде отъ Ионъ. Защитницитѣ на владиката на запитванията отговаряли, че всички тѣзи обвинения били прѣувеличени, че наказанитѣ лица биле дѣйствително виновни, и че турската власть дѣйствувала тъй строго, на основание приказанията на патриаршията за настанявавието на новий владика. Но слѣдствието открило друго. Фактитѣ, върху които не могло да има съмнѣние, доказвали, че турската власть е дѣйствувала само на основание писмата и молбитѣ на владиката. Като знаялъ, какъ турското правителство безъ сърдце се бърка въ такива работи, Антимъ поискалъ да има прѣписи отъ писмата на Иеротея до мѣстний управитель. Незабавно писалъ за това на патриарха, когото молилъ отъ своя страна, да попита управительтъ, който живѣелъ въ Гюмюшъ ханъ, ненамирали за умѣстно да даде тѣзи прѣписи нему, Антиму. До пристигание на отговора, владиката отишелъ по епархията да продължава распитванията. Пѫтуването му направило скръбно впечатление. Въ тая гѫсто населена страна, кѫдѣто цъвтѣло християнството, сега се забѣлѣжвало въ неѭ само развалини на мънастири и черкви, а на раздалечъ, отъ 20 часа (400 км.) не срѣщналъ ни едно християнско село. Въ градеца Неокесария земалъ показанията за священника, който билъ битъ отъ Иеротея. Обяснило се, че священника, макаръ и да билъ противникъ на Иеротея, него посрѣщналъ само по това, защото билъ боленъ и лѣжалъ на постеля, че владиката дошелъ при него въ кѫщата му, каралъ му се много, слѣдъ което той наскоро умрѣлъ, но фактътъ, че той билъ битъ, не се доказалъ. Оттукъ Антимъ отишелъ въ Токатъ на 50 километра растояние отъ Неокесария, градъ, който ималъ до 3000 кѫщи, отъ тѣхъ 180 православни и 200 армено-католически. По пѫтя за Токатъ, владиката нощувалъ въ единъ мънастирь който по-напрѣдъ билъ православенъ, а послѣ присвоенъ отъ Арменцитѣ.

Тукъ по-рано се съхранявали мощитѣ на св. Иоанъ Златоустъ, но послѣ били прѣнесени, а останалъ само великолѣпния мряморенъ ковчегъ. Наблизо до Токатъ, Антимъ разгледалъ въ мѣстото нарицаемо *Комона*, развалинитѣ на мънастиря св. Василий, гдѣто се намиралъ неговий гробъ, и гдѣто ходѣли много богомолци на поклонение. За споменъ той взелъ съ себе отъ тукъ нѣколко камъни. Въ Токатската черкова Антимъ расказалъ цѣльта на своето идване, чрѣзъ проповѣдь на турски языкъ, когото населението разбирало добрѣ.

Изобщо населението не се показало нито противъ, нито за Иеротея, но горко плакало за Леонтия, когото тукъ много обичали. Антимъ тукъ, въ частенъ разговоръ, распиталъ за историята, която позлужила за обвинението на Леонтия, ужъ, че той билъ заповѣдалъ да накажатъ едного человѣка така силно, щото тоя слѣдъ наказанието умрѣлъ. Но хората му расправили работата съвсѣмъ друго яче: еднаъ черковенъ прѣстжпникъ, когото стражари хванали на мѣстопрѣстжплението, общината присждила да го накажатъ съ бичь. Леонтий разрѣшилъ това. Наказаний человѣкъ забѣгналъ въ Хорсунъ, градецъ близо до Неокесария и тамъ умрѣлъ. Антимъ нарочно отишелъ въ Харсунъ, и отъ распитванието священика, узналъ, че горѣозначения человѣкъ умрѣлъ, защото билъ заразенъ отъ огняница, а съвсѣмъ не отъ слѣдитѣ на наказанието, и че всичкото негово семейство било страдало отъ сжщата болѣсть. Като се връщалъ отъ тоя градецъ, владиката случайно падналъ отъ коня, наранилъ се силно въ кръстътъ, и като не билъ въ състояние да ѣзди по-нататъкъ, настанилъ се въ кжщата на единъ бѣденъ турчинъ, който заклалъ овца, и съ прѣсната кожа завилъ кръстътъ на владиката. Тукъ Антимъ прѣлежалъ шесть дни. Стопанинътъ—турчинъ излѣзълъ много почтенъ человѣкъ; и двамата му сина били взети въ войската, а той на стари години останалъ да храни тѣхнитѣ дѣца и жени. (Отпослѣ Антимъ се загрижилъ за освобождението на синоветѣ му).

Слѣдъ заврьщанието си въ Ионъ, владиката тръгналъ за Одринъ, гдѣто живѣелъ Иеротей. Слѣдъ като му прочелъ цѣлото слѣдственно дѣло, показанията на

обвинителитѣ и защитницитѣ, помолилъ го да се подпише подъ даденитѣ обяснения. Отъ тѣхъ ясно се виждало, че Иеротей е интригувалъ противъ Леонтия. За да се привърши дирението, на Антима биле нужни и прѣписитѣ отъ писмата на Иоротея до управительтъ, съ които той е искалъ да му помогне, за да се настани на епископския прѣстолъ. Антимъ, който билъ получилъ писмо отъ патриаршията до мютесарифа (управителя), рѣшилъ самъ да отиде при него, безъ да гледа на зимното лошо врѣме. Той хваналъ пѫтя за Ескисуръ, гдѣто обвинявали Еdeath Еротея въ това, че билъ кръстилъ дѣте, безъ да го потопи въ вода. Истината излѣзла на яве; но той далъ обяснение по това: когато билъ священникъ, нѣколко дни прѣди рѫкополаганието си за епископъ, той билъ до толкова неопитенъ, щото се боелъ да го кръсти чрѣзъ потопявание въ водата. Труденъ билъ тоя пѫть, по причина на дълбокий снѣгъ. Като сбърквали често нощемъ пѫтьтъ и се скитали по стръмнитѣ гори и локви, съ надѣжда да съзрятъ нѣкаква свѣтлина, пѫтницитѣ пристигнали въ Никополъ, а отъ тамъ слѣдъ три-четири дни дошли въ Гюмюшь-ханъ, който се славилъ по своитѣ сребърни и златни рудници. Тукъ живѣелъ Губернаторъ, подъ надзора на когото се сѣкли царски монети. Християнското население въ града се отличавало съ набожностьта си и имало доста добрѣ украсена черква; но поради тѣснотата на мѣстото, забогателитѣ градски жители се изселили въ други мѣста. Гюмюшъ-ханъ принадлежалъ къмъ Халдейската епархия, и приселенцитѣ, кѫдѣто и да отидатъ, оставали ѝ сѫ вѣрни. Тя имъ пращала священници, което въ сѫщность е противно на Грьцката черкова.

Като се прѣдставилъ на Мютесарифа (губернатора), Антимъ му подалъ писмото отъ патриархътъ, съ което той молилъ да даде прѣписи отъ писмата на Иеротея. Като прочелъ писмото, губернаторътъ испърво се поколебалъ да испълни молбата но слѣдъ като размислилъ, издалъ прѣписи, засвидѣтелствувани съ неговия подписъ, и съ оня на мѣстний кадия (сѫдия).

Отъ Гюмюшь-ханъ Антимъ стигналъ въ Трапезундъ. Тукъ грьцката цивилизация била цвѣтуща, населението

имало прѣкрасни устроени училища и гимназии. Антимъ споходилъ руский консулъ Мошнинъ, и говорилъ съ него; той отъ своя страна посѣтилъ владиката, и като си зималъ с'богомъ, казалъ му: „напраздно се мжчите съ черковний въпросъ, когато Русия ви освободи, ще ви даде князь и всичко ще се уреди".

Слѣдъ възвръщанието си въ Ионъ, владиката проповѣдалъ въ днитѣ на Рождество и Богоявление, съвѣтвалъ народа да се държи въ православната си вѣра и да не ѝ измѣня. Начело на протестанската пропаганда стоялъ Георги Брусанинъ, но и тукъ тя имала значение само да уплаши патриаршията и я застави да повърне любимия имъ архиерей. Антимъ прѣдумвалъ обърнатитѣ се въ протестанство да оставатъ пропагандата и се върнатъ въ лоното на православната черква и тържественно имъ обѣщалъ, че черквата въ такъвъ случай ще испълни тѣхното желание

Неговитѣ проповѣди и бѣседи имали пъленъ успѣхъ; когато си тръгнувалъ, женитѣ, наредни по улицитѣ, испратили го и го молили да дѣйствува прѣдъ патриаршията за повръщанието на Леонтия; тѣ заявили, че ще се помирятъ съ патриаршията, ако имъ се удовлетвори това желание.

Като посѣтилъ Симонъ, роденъ градъ на Диакона Костанди, владиката се върналъ въ Цареградъ. Тамъ той прѣставилъ всичкитѣ документи по дирението и разказалъ на синода какъ стояла работата. Не намѣрили друго срѣдство, освѣнъ да смѣнятъ Иеротея и пратятъ Леонтия изново въ Неокесария.

Тълпи народъ отъ жени, дѣца, мжже, дори и бивши протестанти, посрѣщнали съ въсторгъ стареца. Той писалъ на Антима: „*плодоветѣ на твоя трудъ узрѣха, и азъ ги ямъ*".

Благодарнитѣ жители на Ионъ, пратили на Прѣслав. владика подаръкъ, възглавница отъ перенъ пухъ.

Но святий старецъ Леонтий слѣдъ нѣколко мѣсеци умрѣлъ и билъ погребенъ въ Орду.

Въсползувана отъ Антимовото отсжтствие, което се продължило повече отколкото се прѣдполагало, патриаршията назначила на негово мѣсто другъ ректоръ на се-

минарията, а именно неговий помощникъ Германъ, който си останалъ тамъ и до сега. Когато пъкъ Антимъ се завърналъ отъ Кесария, патриархъ Григорий го задържалъ въ патриаршията, гдѣто той живѣлъ цѣлъ мѣсецъ и всѣки день обѣдвалъ съ патриарха. Еднъжъ тоя послѣдний въ разговора захваналъ да се оплаква за всеобщото неодоволство отъ патриаршията.

Възползванъ отъ тоя случай, Антимъ исказалъ всичко що имало набрано въ душата му: „Отъ 57 до 68 г., казалъ той, повече отъ 10 години служа на черквата, като священникъ, като въспитатель на юношитѣ и професоръ, като ревизоръ, като мисионеръ, и имали другъ нѣкой, който да е служилъ така вѣрно на черквата както менъ? Черквата гледа равнодушно на моитѣ трудове. Ръкоположиха ме за Прѣславски епископъ, но съ това само ме направиха злощастенъ человѣкъ, защото моята епархия не ме прие, а пъкъ и азъ не мога да отида въ нея, а Богъ знае кога ще се разрѣши българския черковенъ въпросъ. Между това азъ съмъ человѣкъ бѣденъ, имамъ потрѣба отъ насъщний хлѣбъ, имамъ на ръцѣтѣ си стара майка, сирота сестра, плѣменница, а да се откажа оттѣхъ немога; нека ме назначатъ, ако щътъ и въ грьцка епархия“. Като говорилъ всичко това, Антимъ ималъ прѣдъ видъ слѣдующето: прѣди това умрѣлъ Боскенский владика, и въ патриаршията пристигнала телеграма отъ жителитѣ на епархията, написана по сръбски съ латински букви. Тъй като никой не можилъ да прѣведе телеграмата, дали на Антима да я прѣведе, макаръ това и да не се искало на патриарха. Въ телеграмата се казвало: „наший владика умрѣ, православието много пострада прѣзъ това врѣме. Проводѣте ни народенъ человѣкъ, еднoплѣменникъ, който да знае наший язикъ и обичаи, за да исцѣри ранитѣ на черквата“.

Като занесълъ този прѣводъ на патриарха, Антимъ си мислилъ: ето сега патриархътъ ще си припомни наший разговоръ, своето обѣщание, че ще се погрижи за мене и ще ми прѣдложи тая епархия; обаче той нищо не му продумалъ за това.

За всѣки случай той помолилъ патриаршенский архидиаконъ да припомни на патриарха за тая работа.

Между епископитѣ на синода се почнало вълнение и прѣговори: всѣки отъ тѣхъ искалъ да се настани въ Босненската епархия.

Преосвещений Дионисий Зворнички, телиграфиралъ на патриаршинский архидиаконъ, че тъй като „Босненската епархия му била съсѣдна, да се постарае прѣдъ патриарха да прѣведатъ него тамъ“. Освѣнъ това той подкупилъ всичкитѣ синодални владици, като Неофита и други. А, когато Антимъ напомнилъ за себе на Никодима Киликийский, той направо го попиталъ: „а гдѣ сѫ паритѣ“? А какво можелъ да му отговори на това Антимъ, който не само, че нѣмалъ пари за подкупъ, но още му билъ длъженъ и 13,000 гроша.

Прѣди официалното събрание на синода, владицитѣ се сговорили помежду по частенъ начинъ, гдѣ кого да назначатъ, и рѣшили: Дионисий да поставятъ на Босненската епархия, Видинский Паисия да прѣведатъ въ Зворники, а Антима да назначатъ Видински митрополитъ. Отпървенъ прѣдлагали на Антима да го направятъ Зворнишки митрополитъ, но той отказалъ и избралъ Видинската епархия. Между това, Паисий, бивший синодаленъ епископъ, който не живѣелъ въ Видинъ, криелъ обстоятелството, че священницитѣ вечъ отдавна нему споминали името въ черквата, и че паството не го признавало за епископъ.

Безъ да се съмнява върху това, Антимъ се съгласилъ да приеме прѣдлаганото нему мѣсто; като си сметалъ, че може би българетѣ да приематъ него. Това било въ 1868 година. За да може поскоро да се поясни работата, той испратилъ диакона си Павла въ Видинъ. Тамъ гражданитѣ му казали, че тѣ отдавна сѫ се отказали отъ патриарха, не споменали името му въ дена на Въскресение Христово, и не ще признаватъ рѫкоположенитѣ отъ него владици. За всичко това диакона му писалъ въ Цареградъ и освѣнъ туй за сѫщото нѣщо му писълъ отъ Видинъ и тамошний влиятеленъ гражданинъ Илия Цановъ. Зачуденъ и наскърбенъ Антимъ отишелъ съ това писмо въ патриаршията и казалъ: „епархията отдавна се е отказала отъ патриаршията, а Вий ме тамъ назначавате; само сте ме прѣместили отъ Прѣславъ въ

Видинъ. Сьберете синода и призовете Паисия". Когато се събрали грьцкитѣ епископи, Антимъ прѣдложилъ да запитатъ неговий прѣдшественникъ Паисия, и въ сжщото врѣме далъ на писаря да прочете писмото на диакона отъ Видинъ. Паисий билъ изобличенъ за своитѣ лжжи, и Антимъ захваналъ да го изобличава, като му казалъ:

„Така ли трѣбва да постжпва служительтъ на черквата"? Паисий, смутенъ, се оправдалъ съ това, че като не живѣелъ въ своята епархия, не знаялъ що се върши тамъ и официално не му било извѣстно за отказванието на епархията отъ патриаршията. Но всички разбрали, че това е лжжа и че нему се е искало само да се избави отъ епархията, като се прѣмести въ друга. Но тъй като Антимъ далъ честна дума да иде въ Видинъ, не искалъ да се откаже, и захваналъ дасе приготвя за пжть.

Патриаршията му дала извѣстно количество пари, и писма за русенский валия и видинский паша. Тогава още портата не бѣ се отказала да дава официално покровителство на назначаванитѣ отъ патриаршията владици. Освѣнъ това Антимъ ималъ писмо и до Хаджи Иванча Пенчовичъ, Русенский чорбаджия и до други българе. Отъ Русчукъ той пратилъ телеграма до диакона въ Видинъ, за да му извѣсти денъ на своето пристигание, и молелъ го да извѣсти за това священницитѣ и гражданитѣ.

Видинский управитель Азисъ паша, когото даже наричали славянофилъ за съчувствието му къмъ българина, като узналъ затова, повикалъ при себе нѣкои граждани, между тѣхъ и извѣстний Севастаки Газивяновъ, и ги съвѣтвалъ да запечататъ митрополията, да не приематъ епископа и да заявятъ съ прошение на портата, че тѣ не желаятъ да го признаятъ

Тѣ постжпили, както ги научилъ пашата; но въ всичко това взели участие само нѣколко граждани, а народътъ нѣмалъ понятие отъ нищо. Не бърка тукъ да кажемъ нѣколко думи за Севастаки, личность своеобразна, която е играла, въ свое врѣме видна роль въ Видинъ. Родомъ влахъ, красивъ, високъ, забѣлѣжителенъ, хитръ, ловакъ, той сполучилъ да се пристори на полухраненикъ, полусмѣхорливъ, полушпионъ, полунамѣстникъ наредъ прѣдъ нѣколко паши въ Видинъ.

Тъй като едната десета часть отъ населението въ тоя пашалъкъ състояла отъ власи, то Севастаки всѣкога ималъ подържката на съплеменницитѣ си, и затова ходатайствувалъ за тѣхъ прѣдъ властьта. Всички се страхували отъ него, и всички, които имали робота съ властьта, го подкупвали. По нѣкога той шпионувалъ самитѣ българе, подигравалъ се надъ тѣхъ, понѣкога пъкъ ги отървавалъ отъ бѣди, било съ пари, било по другъ начинъ, за да се прѣдстави като силенъ человѣкъ.

Турскитѣ чиновници въ своитѣ интимни кржгове, понѣкога го били, понѣкога ласкали и награждавали, защото всѣкога намирали полѣзно и почти неизбѣжно, неговото съдѣйствие за водение работитѣ съ българското и влашко население, а особно съ видинскитѣ граждани. Той се научилъ въ едно и сжщо врѣме да може да плаче, да се смѣе изотзадѣ, да скарва и прѣмирява своитѣ властители, да съсипва и спасява своитѣ едновѣрци и отъ всичко повече да се прѣструва. Краснорѣчивъ, лъстивъ и гъвкъвъ, като змия, той не билъ лишенъ отъ извѣстно добродушие и дори отъ нѣщо подобно на патриотизмъ. Въ послѣдно врѣме той нѣмалъ прѣжното значение, ако и да бѣ запазилъ влиянието си между власитѣ.

При турското управление, той билъ членъ на окржжний сждъ, и за това го наричали „опашка".

За да запазятъ приличие, нѣколко души граждане, заедно съ Севастаки все таки дошли на пристанището, въ врѣме на пристиганието на австрийский параходъ, но, като не видѣли владиката, върнали се. Случило се така, щото Антимъ се возелъ на турски правителственъ параходъ, който пристигналъ въ Видинъ прѣзъ нощьта. Него посрѣщнали даскалъ Павелъ и турский градоначалникъ. Тѣ повели владиката по улицитѣ, и когато стигнали до митрополията, дяконътъ посочилъ на ней и проговорилъ: „тукъ е митрополията", но градоначалникътъ не се спрѣлъ, а на запитанието на Антима отговорилъ: „митрополията не е още приготвена, за това ще принощувате у единъ първенецъ", и слѣдъ това го завелъ въ кжщата на Севастаки.

Стопaнинътъ посрѣщналъ владиката студено, почти

не учтиво, като се извинявалъ, че той и домашнитѣ му се хранятъ просто, па и не сж нагодени за чуждъ човѣкъ, та дору не му служили и трапеза. А деньтъ билъ студенъ и дъждовенъ, и владиката уморенъ и истущенъ останалъ да гладува. Удивилъ се и оскърбилъ се Антимъ; подобно нѣщо той до сега не билъ срѣщалъ. Въ сжщата нощь той писалъ на патриарха, като му казвалъ: „ето до кждѣ сж доведени християнитѣ, своятъ пастиръ посрѣщатъ, като неприятель. Това поведение е плодъ па първитѣ грѣшки, азъ не мога да остана тукъ и ще си отида".

На заранъта Севастаки казалъ на Антима, че той трѣбва да се види съ пашата. Дошелъ и градоначалника и прѣдложилъ да заведе владиката при пашата. „Не", отговорилъ Антимъ, „азъ не съмъ злодѣецъ, та да вървя съ полицията". Градоначалникътъ зе засрамилъ и се извинилъ. Севастаки, между туй, приготвилъ файтонъ и самъ тръгналъ съ владиката, когото молилъ да благослови народа. Отпослѣ се узнало, че хитрия влахъ въ това врѣме билъ подучилъ народа, да не става на владиката, когато той минава по улицата изъ града. Антимъ билъ много учуденъ, като забѣлѣжилъ, че щомъ се появи, хората се изправятъ, но слѣдъ това замислятъ се и пакъ сѣдатъ. Между това Севастаки имъ правилъ тайни знаци, за да сѣдатъ, а явно молилъ Антима: „владико святий, благослови ги!"

Антимъ прѣдалъ на пощата патриаршеското писмо. Севастаки прочелъ писмото и се засрамилъ, защото той билъ причината за студения приемъ на владиката, и страхувалъ се да не би да падне въ немилость, тъй като патриаршията имала още влияние и сила прѣдъ високата порта. Както и да е, той се извинилъ, като казвалъ: „Тукъ християнитѣ сж много недоволни отъ патриаршията, защото тя имъ испраща лица, които имъ сж неприятни". Той посъвѣтвалъ Антима да се запознае и съ другитѣ турски чиновници. Антимъ споходилъ кадията, военния командиръ, и команданта на крѣпостьта, Омеръ паша, който билъ Дагестанецъ, руски възпитанникъ, побѣгналъ отъ Русия въ 1854 год. Омеръ паша думалъ на Антима: „така българетѣ нѣма да те приематъ и

признаятъ. Искашъ ли да ти дамъ единъ зводъ войска, и тогазъ ще тя приематъ“. „Неща“, отговорилъ Антимъ, „така азъ не искамъ да постѫпя, нека ме приематъ доброволно“. Подиръ два-три дни при владиката дошълъ Венко Нешевъ, единъ отъ почтеннитѣ граждане въ града и още петнадесеть души други граждане, които казали на владиката: „Ний не те поздравихме съ *добрѣ дошелъ*, не защото искаме да те оскърбимъ, а за туй че ти си испратенъ отъ патриаршията. Ти знаешъ коя е причината на това негодувание, знаешъ положението на българетѣ, поведението на грьцкитѣ владици и патриаршия, които ни искараха отъ търпение. Когато ний искахме български владици, тѣ не ни ги пращаха, а сега пакъ ний и тѣхъ нещемъ, дордѣ се не рѣши българ. черковенъ въпросъ“. Антимъ имъ отговорилъ: „рѣшавайте както знаете, ако ме приемете, съ това ще признаете патриаршията, а мене ще дадете мѣсто и срѣдства, и азъ ще бѫда доволенъ, ако ме не приемете и не признаете, азъ лично нѣма защо да съмъ недоволенъ; като българинъ, който обича своето отечество, азъ пакъ ще бѫда доволенъ, тъй като това може да ускори рѣшението на много важний за насъ въпросъ“. Слѣдъ това всички си разотишли по домоветѣ. Повторно писалъ Антимъ на патриарха, расказалъ какъ стои работата, и заключилъ, че мѫчно ще се оправи всичко. Патриарха му отговорилъ: „постарайте се да прѣмирите народа, надѣя се на ващата мѫдрость и скърбя отъ душа, за гдѣто християнетѣ не ви сѫ приели“. А пакъ въ сѫщность, владиката щѣлъ да бѫде признатъ, ако дадялъ 100—200 желтици на Севастаки и на другитѣ пашови любимци; но той се потрѣсвалъ отъ такива срѣдства, както и отъ прѣдложението на Омеръ паша.

Антимъ си наелъ частна квартира, живѣлъ петьшесть мѣсеци въ Видинъ и ни единъ пѫть не отишелъ въ черква, а се молилъ у дома си.

Понѣкога дохождали при него священницитѣ, които той съвѣтвалъ и поучавалъ. Въ това врѣме епархията по 10—15 години невиждала епископъ, и била безъ всѣкакъвъ надзоръ. Свещеницитѣ били невѣжи и груби, авторитетътъ на грьцкото духовенство падналъ, а да се замѣни

той не било възможно; народътъ съвършенно се развалилъ въ религиозно отношение, а по селата свободно проповѣдвали унията. Положението било скръбно; да земе открито страната на народа, било противно на черковнитѣ закони, а да проповѣдва противъ унията по селата, както правилъ той понапрѣдъ, било несгодно, тъй като народа не го признавалъ за епископъ. Тежко е било това врѣме за владиката, и той тогава много пострадалъ, като гледалъ, какво става около му, а той самъ не билъ въ състояние да направи нищо.

ГЛАВА VIII.

Посѣщение на Добродолский мънастирь. — Служение въ черквата на с. Чорлево и ржкоположението на Илариона за диаконъ. — Обиколка по селата въ ломската и бѣлоградчиска каази. — Отказванието отъ патриаршията. — Признаванието отъ Видинци.—Заминавание за Цареградъ.

Прѣзъ сжщата 1868 год., въ началото на м. септемврий, единъ день, като се разговаралъ съ Азисъ паша, Антимъ му казалъ, че много се утѣснява отъ тоя усамотенъ животъ; пашата му отговорилъ, че може да излѣзе отъ града и се порасходи по селата.

Тогава той отива на Добродолский мънастирь, кждѣто отпразднувалъ Кръстовденъ (14-й септемврий). Понеже гъркътъ диаконъ Павелъ го билъ напустналъ, Антимъ помолилъ игуменътъ на Добродолский мънастирь, иромонахъ Василовъ, да помоли отъ негова страна архимандритъ Илариона Костилковъ, игуменъ на Брусарский мънастирь, да му отпустне младото монахче, Илармонъ Миновъ Ветовски, да го ржкоположи за диаконъ, за да го придружи единъ два мѣсеца, а послѣ да му си го повърне. Игуменътъ се съгласилъ. На 15-й септемврий недѣленъ день, за пръвъ пжть Антимъ отслужилъ св. Литургия въ с. Чорлово, и ржкоположилъ Илариона за диаконъ. Държалъ проповѣдь въ черквата, която била пълна съ народъ, и докаралъ въ голѣмо умиление селенитѣ, които не могли да му се нарадватъ. Антимъ като забѣлѣжилъ радушний приемъ, на това гладно за духовна храна, занемарено отдавна паство, домиляло му много

за простодушний тѣхенъ животъ, и рѣшилъ да заобиколи още нѣколко села и поучи народа. Въ продължение на двадесеть дни, той обходилъ повечето села отъ Ломската околия; селенитѣ го посрѣщали и испращали съ

Илариопъ, първий дияконъ на Антима.

интусиязмъ и радвали се много, че се удостоили да видятъ владика, който да ги поучава на български. Литургия отслужвалъ, молебени правилъ, вода освещавалъ, въобще гледалъ да извърши онуй, отъ което селенитѣ сѫ имали нужда.

Подиръ тая разходка, той се завърналъ въ Видинъ, и посѣтилъ Азисъ паша, който му повърналъ визитата. Отъ частната кѫща на Ганчева, гдѣто квартирувалъ, Антимъ заповѣдалъ да му принесатъ вещитѣ въ рилский метохъ. Тукъ той ги повѣрилъ на архимандритъ Теофилаксъ; слѣдъ това заминалъ да обходи селата отъ Бѣлограчиската околия, въ която посѣтилъ почти всичкитѣ

села, жителитѣ на които го преимали съ най голѣма радость; деньтъ въ който той посѣщавалъ извѣстно село, се считалъ за праздникъ отъ селенитѣ. Навсѣкадѣ той държалъ рѣчи, съвѣтвалъ, поучавалъ селенитѣ да вървятъ въ пѫтя на благочестието. Служилъ въ черквитѣ, святилъ вода въ училищата и по частни кѫщи, гдѣто сѫ го поканвали, а такиви молби се явявали почти въ всѣко село. Когато стигналъ въ с. Рѫпляна, бѣлоградчишко, той получилъ изъ Цареградъ отъ българскитѣ прѣдставители по черковний въпросъ, писма, съ които го каняли да се откаже отъ грьцката патриаршия и да дойде въ Цареградъ, за да работи съ тѣхъ по черковний въпросъ. Работитѣ по черковний въпросъ приели ново направление. Турското правителство, като видѣло, че Българетѣ и Гърцитѣ още дълго врѣме неще дойдатъ до едно споразумѣние, взело инициативата и испратило въ грьцката патриаршия два проекта, по които се задължавали да разрѣшатъ спора. Българетѣ съ радость приели тѣзи проекти, напечатали ги на нѣколко язици и распратили по всичкитѣ епархии въ Тракия, България и Македония, и призовавали съ окрѫжни писма българетѣ—владици незабавно да дойдатъ въ Цареградъ, за да съставятъ правилникъ за устройството на Българската черква. Окрѫжното писмо било подписано отъ Иларионъ Макариополский, Панаретъ Пловдивский, Ст. Чомаковъ, Хаджи Ив. Пенчовичь, Христо и Никола Тъпчилещови, Д-ръ Струмски и отъ други. Въ него, между другото, прѣдлагало се на всичкитѣ български общини да се откажатъ формално отъ грьцката патриаршия. Като получилъ това писмо, Антимъ се върналъ въ Видинъ.

При заминванието прѣзъ Ломъ, народа му устроилъ великолепна срѣща и го молилъ да се присъедини къмъ народа, като отиде на събранието въ Цареградъ. Тукъ дошелъ отъ Берковица владиката Доротей, за да се посъвѣтва съ него. Ломскитѣ първенци силно настоявали и молили Антима, да не оставя народа безъ пастирь, тѣ му казвали: „откажете се открито отъ патриаршията, вземѣте страната на народа, ний се обѣщаваме и задължаваме да ви доставяме всичкитѣ необходими материални срѣдства“. Но владиката ги молилъ да го не присилватъ,

да му дадатъ врѣме да поразсѫди и размисли да ли неще да наруши съ това черковнитѣ закони.

Въ Видинъ дошелъ при него Азизъ паша, цѣлувалъ му рѫка и му казалъ: „извѣстиха ми, че ти си щѣлъ да приемешъ страната на народа, противъ патриаршията и заповѣдваха ми да те браня и защищавамъ". Тайно той показалъ на Антима писмото на великия везиръ и му прѣдсказалъ, че него ще избератъ за екзархъ.

Владиката се затворилъ въ стаята и цѣла седмица размишлявалъ, като прѣглеждалъ всичкитѣ черковни закони и правила, които прочиталъ по еднажъ, по дважъ, за да разбере добрѣ духа и смисъльта имъ. Спомнилъ си той клѣтвата, която далъ при рѫкополаганието си, да бѫде вѣренъ на православната черква и на началството си. Дълго врѣме той мислилъ и се борилъ съ своитѣ съмнѣния, до като истощилъ съвършенно силитѣ си.

Между това получилъ послание и отъ патриаршията, съ което му съобщавала, че Българетѣ отъ Ортакюйското „Сборище" испратили окрѫжни до всичкитѣ архиереи по българскитѣ епархии да ги прѣдумватъ да се откажатъ отъ „великата черква" и се присъединятъ къмъ тѣхъ. Забѣлѣжвала му, че тя, храни къмъ него добри чувства и вѣрва, че той като вѣренъ служитель на православната велика апостолска черква, ще погледне съ подобающето „прѣзрѣние" къмъ таквисъ антиканонически увѣщания.

Отъ всички страни опастности и изпитни; народътъ страда, обрѫщатъ го, и прѣдумватъ го да измѣни бащината си вѣра, мислилъ си Антимъ; припомнилъ си още пропагандата и обноскитѣ на патриаршията, нейнитѣ измами, подкупи, неправдитѣ и притѣсненията на Българетѣ . . . . Слѣдъ дълги душевни борби, най-послѣ той се прѣкръстилъ и рѣшилъ да приеме страната на народа, за да може съ слабитѣ си сили да поработи за неговото въздигание.

На 5-й Декемврий 1868 год. той съобщилъ своето рѣшение. Населението веднага се събрало въ двора на метоха и почнало да вика гръмогласно: „да живѣе владиката ни! да живѣе Аитимъ видински!" На зараньта 6-й Декемврий, той съ тържественно шествие отишълъ

отъ метоха въ черквата Св. Вел. Мѫченикъ Димитрий гдѣто, начело на всичкитѣ священници, отслужилъ благодарственна литургия безъ да спомене името на патриарха, и като признатъ владика въ пълно архиерсйско облачение и съ черковни пѣсни при ликуванието на народа, тържественно билъ въведенъ въ митрополията. Веднага той писалъ въ Цареградъ до българскитѣ прѣдставители за всичко що станало въ Видинъ, като заявявалъ, че се отказва отъ патриаршията, че е признатъ отъ жителитѣ въ епархията, и иде за прѣдставитель и защитникъ на народнитѣ интереси, за което е снабденъ съ довѣрителни писма отъ влиятелнитѣ лица. За управлението на работитѣ въ епархията, той оставилъ свой намѣстникъ архимандритъ Копринковъ *) и съвѣтътъ отъ духовни и мирски лица.

Като се страхувалъ отъ интригитѣ и непостоянството на българетѣ, Антимъ свързалъ съ видинци единъ видъ условие, въ което било упоменато, че народътъ ополномощава своя владика да иде въ Цареградъ, за да се грижи за народната работа, че му опрѣдѣлятъ и даватъ за годишно издържание 75,000 гр. (15,000 фр.), и че ако се случи турското правителство да го заточи, народътъ пакъ ще го подържа. Антимъ земалъ първообразнитѣ писма, подписани отъ жителитѣ на Видинъ и окрѫга му, сѫщо и отъ Ломъ подписали най-влиятелнитѣ граждане. Владицитѣ: Иларионъ Ловчанский, Игнатий Кюстендилский, Доротей Софийский били вече тръгнали отъ своитѣ епархии; наскоро тръгналъ и Антимъ, испроводенъ отъ народа тържественно.

На връхъ Рождество Христово Антимъ пристигналъ въ Цареградъ. Отъ страна на българската община Захарий Хаджи Гюровъ го посрѣщналъ на парахода и го отвелъ на квартира въ кѫщата на Панаретъ Пловдивски въ прѣградието „Ортакюй“· Владицитѣ: Иларионъ Ловчански, Доротей Софийски, Панаретъ Пловдивски, които до него врѣме не били поднели формално своитѣ оставки

*) Иларионъ Копринковъ послѣ билъ отстраненъ по причина привишение властьта си, като си позволилъ въ служението да тури знакове архиерейски, за което не е ималъ право.

на патриаршията, написали едно изложение за причинитѣ, които ги заставятъ да се откажатъ за напрѣдъ отъ служението на вселенский прѣстолъ, и като го подписали, прѣди да го испратятъ патриарху, понеже Антимъ пристигналъ, поднели го и нему да го подпише. Слѣдъ като го прочелъ Антимъ, отдолу написалъ слѣдующата декларация: „Като придружавамъ на горнитѣ архиереи въ Христѣ Братия и въ архиерейската си съвѣсть, като приимамъ всичко поменато въ тази оставка и за иститѣ причини, оттеглямъ се и азъ отъ служението на вселенский прѣстолъ и подписвамъ се“. 26-й Декемврий 1868 година.

Подп. Видинский Митрополитъ Антимъ.

Вслѣдствие на това, патриаршията му изпратила друго писмо, съ което го канела да си оттегли оставката и се повърне въ лоното на грьцката патриаршия, но Антимъ погледналъ на него съ подобающето прѣзрѣние.

ГЛАВА IX.

Българскитѣ владици и патриархъ Григорий.—Запитването на Генералъ Игнатиевъ.—Съставътъ на българский Св. Синодъ и на Мирский съвѣтъ. — Рѣшението на патриархътъ да свика вселенски съборъ. — Отговоритѣ на свободнитѣ черкви. — Антимъ въ епархията си. — Появяването на униятската пропаганда въ видинско. — Царския ферманъ. — Посѣщението на градоветѣ: Руссе, Разградъ, Тутраканъ, Силистра, Шуменъ, Ески Джумая, Османъ Пазаръ, Котелъ, Жеравна, Градецъ, Карнобатъ, Айтосъ и Бургасъ.

Въ Цареградъ положението на работитѣ се показали доста натѣгнати. Патриархъ Григорий протестувалъ противъ постѫпкитѣ на българската община за дохождането на архиереитѣ и енергично изисквалъ отъ правителството незабавното имъ отдалечение. Владицитѣ се опитали да употрѣбатъ хитрость, като заявявали, че тѣ по-напрѣдъ сѫ служили на патриаршията, а пъкъ сега се събрали да служатъ на Българската черква; но патриархътъ настоявалъ, щото тѣ незабавно да се разотидатъ по епархиитѣ си, като ги заплашвалъ, че въ противенъ случай, като служители черковни, ще ги прати

на заточение и затворъ. Владицитѣ се сбъркали и не знаяли що да правятъ, за да могатъ да останатъ поне въ Цареградъ. Антимъ ги насърдчилъ, като имъ казалъ, че само турското правителство, ако и тайно, позволило имъ да дойдатъ въ столицата на Турция.

Посрѣдствомъ Д-ръ Каракановски владицитѣ съобщили на руский посланникъ въ Пера за своето затруднително положение. Негово прѣвъсходство Игнатиевъ взелъ живо участие по този въпросъ. „Истина ли е, обърналъ се той къмъ В. порта, това което ми пишатъ консулитѣ и агентитѣ наши, какво само правителството на султана, дозволило не официално на българскитѣ владици да дойдатъ въ Цареградъ, и че ужъ сега ги прѣдавало на патриаршията, която искала, както и да е, тѣ да си разотидатъ подъ страхъ на заточение и затворъ?“

Високата порта не могла да се бърка явно въ работитѣ на патриаршията, която си имала права и привевегии. Борбата станала открита. Владицитѣ: Ловченский Иларионъ, Пловдивский Панаретъ, Филебелийски Паисий, Софийский Доротей, Видинский Антимъ, Макариополский Иларионъ, съставили синодъ и управлявали епархиитѣ врѣменно. Мирский съвѣтъ се състоялъ отъ прѣдставителитѣ на общинитѣ: Ст. Чомаковъ изъ Пловдивъ, Д-ръ Струмски изъ Кюстендилъ, Хаджи Ив. Пенчовичъ изъ Руссе, Михаловски и Д. Никола отъ Търново. Николчо Тапчилещотъ, Димитръ Гешевъ отъ цареградскитѣ българе.

Патриаршията доказвала на Високата порта, че постѫпкитѣ на българскитѣ владици сѫ противозаконни, а тѣзи послѣднитѣ казвали, че работата се отнася до административното управление на черквата, а не и до нейнитѣ догмати. Писмата, отговоритѣ, и окрѫжнитѣ къмъ независимата българска черква се обмислювали задружно отъ владицитѣ, а писали се отъ Симеона, (сегашний прѣславски), тогава секретарь на Антима, отъ Христа Стояновъ и Гаврилъ Кръстевичъ, (послѣдний румелийский генералъ губернаторъ). Най-послѣ патриархътъ Григорий рѣшилъ да свика вселенский соборъ, и въ тая смисъль писалъ до всичкитѣ православни автокефални черкви. Повечето отговори отъ гръцкитѣ патриаршества и митрополии били благоприятни за гърцитѣ, а изъ Русия

дошелъ отговоръ въ помириталенъ духъ, но св. синодъ се произнелъ, че не намира за нуждно да се свиква вселенски съборъ. Българскитѣ владици възразявали противъ собора, като казвали: „Не ли самитѣ обвинители, ще бѫдатъ и наши сѫдии“. Въ такъва борба прѣминала цѣлата 1869 год.

Въ началото на 1870 год. Антимъ, съ дозволението на синода, се върналъ въ Видинъ.

Тукъ се явилъ Самуилъ Драхшинъ, католически попъ изъ австрийска Сърбия, който се подържалъ отъ Видинский Австрийский консулъ; той по такъвъ начинъ водилъ своята агитация, щото въ кѫсо врѣме цѣли села приели унията. Съ Антима билъ и Симеонъ. Съ пропагандистътъ Самуилъ работата се свършила лесно. По енергическото настояване на Антима, мѣстната власть го хванала, и съ една лодка, го екстирнирала прѣзъ Дунава въ Калафатъ, съ строга забѣлѣжка още еднѫжъ да не смѣе да се повърне въ видинско.

Подиръ това за първъ пѫть Антимъ излѣзълъ по селата въ видинската околия, а главно по всичкитѣ влашки села, въ които е боравилъ пропагандисътъ; служилъ въ черквитѣ, държалъ проповѣди, като поучавалъ християнитѣ здраво да се държатъ въ праотеческата си вѣра, въ която сѫ родени, отхранени и порастнали. Между това въ сѫщата година на 28-й февруарий за българетѣ се извършило важното и паметно събитие: издаденъ билъ царски ферманъ, съ който се подарявало на българетѣ устрояванието на единъ екзархатъ, т. е. независима черква. Врѣменний синодъ въ Ортакьой призовалъ Антима въ Цариградъ за съставянието на устава. Но прѣди да се свикатъ изборнитѣ прѣдставители отъ всичкитѣ български общини, трѣбвало изпърво да се състави правилникъ за изборитѣ, а за това отъ правителството нѣмало разрѣшение. Въ писмото си до Антима синода го молилъ да замине прѣзъ Русчукъ и да попита тамошний валия, да ли ще бѫде позволено на основание царский ферманъ, да поиска отъ силистренский гръкъ владика, който затворилъ митрополията, и се е отдалечилъ въ Тулча да прѣдаде тая митрополия на българетѣ.

Антимъ отишелъ при валията, който му отговорилъ,

че безъ позволение на великий везиръ, той нищо не можелъ да направи. Тогава българетѣ въ Цареградъ помолили Али паша да даде потрѣбното разрѣшение. Валията получилъ телеграма отъ везиря съ заповѣдь да отвори силистренската митрополия и да я прѣдаде на видинский владика Антима. Отъ своя страна валията телеграфиралъ на управительтъ въ Тулча да поиска отъ грьцкий владика да прѣдаде митрополията на българетѣ. Пашата отговорилъ, че безъ позволението на патриаршията не можалъ да направи това. Доклѣ да дойде отъ Цареградъ везирската заповѣдь, Антимъ по покана на разградскитѣ граждане, посѣтилъ градътъ имъ. Разградчани му устроили тържествена срѣща. Въ черквата, слѣдъ рѣчьта, която държалъ, той поздравилъ народа съ радостната за българетѣ вѣстъ: издаванието царски ферманъ, който уреждалъ черковния въпросъ. Отъ тукъ испратенъ тържественно до станцията, той се върналъ въ Руссе, гдѣто прѣкаралъ Коледнитѣ праздници и посрѣщналъ новата 1871 год. Въ срѣдъ студената зима и голѣми мразове, Антимъ отишелъ въ Тутраканъ, гдѣто проповѣдвалъ въ черквата. Въ Тутраканъ той срѣщналъ многочисленно влашко население, което признавало грьцката черква, обаче съ помощьта на свещеницитѣ, Антимъ сполучилъ да ги убѣди да се присъединятъ къмъ българската черква.

Слѣдъ това, той се отправилъ по Дунава на малка рибарска лодка за селото Понино, което броело до 200 български кѫщи. Деньтъ билъ мѫглявъ. Гѫститѣ ледове прѣчели на свободното плуване. Увитъ съ черги, Антимъ се сгушилъ въ едно жгълче на лодката до своя диаконъ. Четворицата гребци съ мѫка прѣкарвали лодката между кѫсоветѣ ледъ. Слѣдъ едно мѫчително пѫтуване, пѫтницитѣ пристигнали въ селото, жителитѣ на което, на чело съ свещеника си, тържественно посрѣщнали владиката. Тукъ той билъ настаненъ въ кѫщата на единъ чорбаджия, человѣкъ уменъ и хитръ, който на врѣмето си не малко се скиталъ по свѣта.

Когато се захваналъ разговоръ за положението на работитѣ, чорбаджията почналъ да се радва за гдѣто най-сѣтнѣ дошло врѣме, когато и българскитѣ владици придобили права, и слѣдъ това се навелъ къмъ ухото

на владиката и му пришепналъ: „ами онова, кога ще дойде“, подъ което „онова“ разбиралъ освобождението; „мълчи, не говори за това, отговврилъ Антимъ, защото ще ти отрежатъ языка“. Изобщо даже и простий народъ свръзвалъ понятието за разрѣшението на черковний въпросъ, съ надѣждата за освобождението отъ турцитѣ. Въ Силистра владиката пристигналъ болѣнъ отъ простуда, която добилъ при плуването по Дунава. Слѣдъ двѣ недѣлно прилѣжавание на лѣглото, той се поправилъ. Слѣдъ това той причистилъ митрополията и я прѣдалъ въ управлението на българската община.

Въ митрополията произлизали постоянни припирни и крамоли между старото и младо поколение; а отъ друга страна се карали българетѣ съ гърцитѣ и гърцитѣ съ власитѣ. Гражданитѣ се явили съ молба прѣдъ владиката да ги помири.

Прѣдпазливитѣ стари чорбаджии не могли никакъ да се сговорятъ съ младитѣ, които се увличали отъ новитѣ патриотически вѣяния. Само въ едно се съгласявали: и стари и млади мразели грьцитѣ, които ги и не навиждали. Нека забѣлѣжимъ, че тукъ на българската община билъ прѣдсѣдатель архимандритъ Кириллъ (сегашний видински митрополитъ). Послѣдний прѣзъ мѣсецъ Юний 1870 год. съ прѣпоржчителни писма отъ българ. Св. Синодъ и съвѣтъ, явилъ се въ Видинъ прѣдъ Антима, който го ржкоположилъ въ иеромонашески чинъ и произвелъ въ архимандритъ.

Дълго врѣме ги уговарялъ и съвѣтвалъ Антимъ, проповѣдвалъ имъ въ черква съ своето обично краснорѣчие, и въ частнитѣ разговори по домоветѣ, той сполучилъ да примири караюшитѣ се. Неговитѣ трудове се увѣнчали съ успѣхъ: прѣкратилъ враждата даже между грьцитѣ и власитѣ. Тѣ се карали за черквата, която била въздигната отъ руситѣ прѣзъ 1829 год.; малочисленното грьцко население я взело въ ржцѣтѣ си, а власитѣ вдигали шумъ като казвали: „ний сме по-многобройни и при това коренни жители, когато тѣ сж пришелци, черквата принадлежи намъ“. Антимъ сговорилъ власитѣ и грьцитѣ да се съединятъ подъ началството на първитѣ. Дошли така сжщо при Антима селени отъ село-

то Карапилитѣ. Измежду тѣзи селени, единъ веселъ и сладкодуменъ старецъ, като се приближилъ да поздрави и цѣлува дѣсницата на владиката, взелъ да рони сълзи и казалъ: „Святий владико! бѣда ми е дошла на главата“ и почналъ да плаче жално. „Какво ти е, дѣдо“? запиталъ го владиката. „Каква е тая скърбь у тебе“. Дѣдото почналъ: „Настърви се единъ турчинъ и въ единъ зименъ день тръгна да обира царвулитѣ на овчаритѣ. Отива и при моитѣ овци, които пасѣше синъ ми; извиква му: „сваляй царвулитѣ“, а той му се не покорилъ, турчинътъ захваналъ да го бие. А моя синъ не можилъ да понесе обидата, вдигналъ тоягата си и одарилъ турчина, който падналъ на мѣстото мъртавъ. Земаха сина ми и го затвориха въ видинската крѣпость. Ти си тамъ владика, погрижи се дано го пустнатъ. Азъ се молихъ, молихъ, но нищо нѣма“, свършилъ стареца. „Какъ така невнимателно е ударилъ турчина?“ попиталъ владиката. — „Че българина не се е научилъ още, какъ се бие турчинъ, та и мѣрка не знае на ударътъ си“, отговорилъ просълзений дѣдо. Антимъ обходилъ и по главнитѣ села на Селистренската епархия; на всѣкадѣ служилъ въ черква и проповѣдвалъ Словото Божие. Повечето отъ священницитѣ въ тая епархия биле ученици на учительтъ Блъсковъ, който се въспиталъ въ Романия и билъ членъ на тайний революционенъ комитетъ въ Букурещъ. Тѣ били пламенни патриоти и развивали между народа национални идеи. Антимъ ходилъ и въ извѣстното село Кючюкъ Кайнарджа, гдѣто народътъ се оплакалъ и му се жалвалъ отъ нетърпимитѣ черкески притеснения. Антимъ държалъ проповѣди и утѣшавалъ народа.

Най-сѣтнѣ въ Силистра работата се свършила съ блѣстящи успѣхи. Владиката ги примирилъ и съединилъ всички въ една българска черква. Той повикалъ влашкитѣ първенци (чорбаджии) и священницитѣ и ги накаралъ да подпишатъ формаленъ документъ за тѣхното съгласие въ едно такова съединявание.

Твърдѣ хубаво и силно впечатление направилъ той тѣмъ, и оставилъ за себе добро въспоминание. Напослѣдъкъ, когато той се избралъ за Екзархъ, силистренскитѣ власи му пратили трогателенъ поздравителенъ адресъ.

Антимъ не отишелъ въ тулчанский окрѫгъ, гдѣто влиянието на гърцитѣ било доста силно, защото тѣ имали въ рѫцѣтѣ си турската власть. Когато послѣ отъ страна на българската екзархия се испратилъ за тамъ епископъ, не само гърцитѣ, но и власитѣ го не признавали. Посрѣдъ зима Антимъ заминалъ отъ Силистра за Шуменската епархия. Пѫтуванието ставало съ кола. Прѣзъ пущинацитѣ на Дели Орманъ, владиката пѫтувалъ цѣли три дни.

Отъ много трудното и отекчително пѫтешествие, той билъ твърдѣ много уморенъ, когато стигналъ на Каспичанъ, но тамъ щомъ съгледалъ едно голѣмо множество народъ отъ шумненскитѣ граждани и селени, които дошли да го посрѣщнатъ, той се просълзилъ; обичьта, къмъ тѣзи хора го накарала да забрави всѣка умора. Растоянието отъ Каспичанъ до Шуменъ (около 20 километра) било минато по единъ най-тържественъ начинъ; много бройни граждане на кола и коне съпровождали владиката; на край града останалитѣ граждане и селени, надошли отъ селата, присрѣщнали Антима. Влизанието въ града и шествието по улицитѣ до черквата било едно отъ най-величественнитѣ. Послѣ черковната служба, Антимъ държалъ една краснорѣчива проповѣдь, която за жалость не се е запазила, за да служи за назидание на потомството. За основа на тая сказка той взелъ знаменитата рѣчь на московский митрополитъ Филаретъ, която той държалъ въ Коломъ, по случай назначението му московски митрополитъ. За първъ пѫть, послѣ паданието на българското царство, отъ амвона на българската черква, проповѣдникътъ се одързостилъ да говори на народа открито и гръмливо за неговото славно минѫло. Владиката казалъ, че Шуменъ е старий Прѣславъ, древната велика столица на Българский народъ, той за българетѣ е онова, което е Сионъ за Израйля, напомнилъ той за Крума и Симеона и за другитѣ български царе, прѣдъ които Византия нѣкога е треперала. „Ако каменитѣ и дърветата можаха да говорятъ, тѣ биха ни расправили за тѣзи славни врѣмена, казвалъ той, но сега всичко е паднало, всичко е изгубено и нѣма слѣди отъ тая слава, отъ това могущество“. Проповѣдьта произвела силно впечатление.

Като знаемъ тогавашното положение на българетѣ и възникналото стрѣмление за освобождение отъ ненавистното иго, лесно можемъ да си прѣдставимъ до колко тая дързостна и пламенна проповѣдь е развълнувала българетѣ, възбудила е чувството на патриотизма и на народната гордость въ тѣзи убити и притѣснени хора. Отъ Шуменъ Антимъ заминалъ за Ески Джумая, Османъ-Пазаръ, прѣзъ чудесно живописнитѣ мѣста *Тузлука* и *Дели-Орша*.

Вездѣ той проповѣдвалъ и испълнявалъ обязаноститѣ на архипастиръ и примиритель. Но съ скръбь на душата си той видѣлъ малкото българско население, което било пръснато тукъ измежду многобройното, охолното и необюзданно турско население; ако нѣкога тукъ се почне въстание отъ българетѣ, мислилъ Антимъ, тѣ непрѣменно ще бѫдатъ изсклани до единъ *).

Той стигналъ въ сѫбота прѣди православната недѣля въ с. Тича, на пѫтя отъ Османъ пазаръ за Котелъ, и жителитѣ, които го приели съ голѣмо въсхищение, го молили него день да прѣсѣди въ селото имъ и на заранъта въ недѣля да отслужи божественна литургия. Тукъ той сѫщо държалъ проповѣдъ и казвалъ на народа, че българетѣ вече си сдобили своитѣ правдини и еднородни пастири.

Тукъ Антимъ намѣрилъ, у едного отъ хората на село Тича, една стара рѣдка рѫкопись отъ Славянско Евангелие. Той имъ заповѣдалъ да го запазятъ като свѣтиня и ги заплашилъ, че ако нѣкой се подмами за пари да го продаде, ще бѫде прѣдаденъ на проклѣтия. Той би останалъ по за дълго тукъ, ако по отрано не билъ телеграфиралъ въ Котелъ за деня на своето пристигание. Котелъ, когото турцитѣ наричаха Казанъ, тогава е ималъ съвършенно другъ образъ, а не както сега слѣдъ изгоряванието му. Чистъ български градецъ, населенъ отъ само-

---

*) Прѣзъ 1877 год. когато руската войска е наближавала къмъ тѣзи мѣста, турцитѣ въ Ески Джумая нападнали на сбранитѣ тамъ българе и въ 24 часа избили до 600 души, между които имало и жени и дѣца. Отъ Джумалийци едни избѣгали въ Шуменъ, други се искрили по домоветѣ, трети направили барикади и се защищавали юнашки до пристиганието на руската войска.

стоятелни и богати българе, Котелъ привличалъ симпатиитѣ на всѣки пѫтникъ. Антимъ пристигналъ тукъ въ тъмно вечерьта; града били освѣтленъ; народа го срѣщналъ съ факли въ рѫцѣ. Сѫпровождaнъ отъ народа и свещеницитѣ, Антимъ се отправилъ за черковата, гдѣто отслужилъ вечерня молитва. Като проповѣдвалъ, той казалъ, че се счита щастливъ, за гдѣто Богъ го е проводилъ въ Котелъ, градъ толкова забѣлѣжителенъ въ черковно и гражданско отношение, родината на Паисия, Неофита, Богориди, Раковски и др.

Като се запозналъ съ положението на Котленскитѣ работи, Антимъ съ прискърбие забѣлѣжилъ, че тукъ поникнали много бъркотии. Гражданитѣ се раздѣлили на двѣ партии; едната състояла отъ старцитѣ, прѣдпазливи, недовѣрчиви, и отъ части гъркофили, а другата отъ младежи пълни съ пламенни патриотически чувства. Въ врѣме на гърцкото влияние, доклѣ българското възраждание не било усилено, въ Котелъ учението се прѣподавало исключително на Елински языкъ, на когото и първенцитѣ чорбаджии на града много добрѣ се разбирали.

Чорбаджиитѣ, които подражавали на распространенний въ България обичай, считали за своя длъжность да ходятъ на поклонение на Божи Гробъ, въ Иерусалимъ, гдѣто често оставали по нѣколко години да живѣятъ съ сѣмействата си. Слѣдъ завръщанието въ родното си мѣсто тѣзи богомолци се ползували съ всеобщо уважение и тѣ прѣзъ всичкия си животъ се наричали съ турската дума *хаджии*, която на български значи поклонникъ. Жителитѣ на града Котелъ, като хора богати и щедри пожертвуватели, имали и голѣми привелегии. У тѣхъ живѣелъ единъ Калугеръ гръкъ, отъ св. Горски мънастиръ, който донелъ съ себе мощи, имено рѫката на св. Петръ, които се почитали много отъ овчаритѣ въ окрѫга.

Новитѣ вѣяния на врѣмето, не останали безъ влияние и върху котленчани. Гръцкия языкъ билъ изхвърленъ отъ училищата и семейсвата, а распалената младежъ, по примѣра на другитѣ градове, искала да изгони и гръцкий калугеръ, но тя се бояла да не би калугера да отнесе съ себѣ и мощитѣ, които бѣ донесълъ.

Когато Антимъ билъ още въ Шуменъ, младежитѣ, като незнаели какъ да свършатъ тая работа, телиграфирали на Антима, и го питали що да направатъ съ грънкий калугеръ. Антимъ безъ да подозира нѣщо, отговорилъ имъ: „Направѣте това, което направиха и другитѣ градове". Ободрени отъ това, противницитѣ на Еленизма се сдумали да откраднатъ скѫпоценнитѣ мощи. За испълнение на това повикали сестрата на Раковски. Еднажъ по вечерня, когато народа се трупалъ около мощитѣ, и калугерътъ отишелъ въ олтаря да запали огасналата свещь на мощитѣ, нагласената жена грабнала мощитѣ и се скрила съ тѣхъ. Подиръ това пристигналъ и Антимъ въ Котелъ, и въ проповѣдьта си, той се исказалъ не удобрително за начина на живота, трупанието на богатства и недобросъвѣстното отношение на грънкитѣ мънастири къмъ народа. Младежитѣ, въодушевени отъ тая проповѣдъ въ сѫщий день скандалиозно изгонили грънкий калугеръ, като му изхвърлили вещитѣ на улицата.

Надвечерь Хаджи Петъръ и Хаджи Иорданъ, едни отъ най-влиятелнитѣ чорбаджии, дошли при Антима и захванили да го упрекаватъ въ това, че подъ влиянието на неговитѣ слова, распалената младежь постѫпила така безцеремонно съ калугерътъ. Недоволството на чорбаджиитѣ било до толкова голѣмо, щото владиката като знаелъ, въ какво тѣсно приятелство се намиралъ . Хажди Петъръ съ турскитѣ власти, и като се страхувалъ отъ неговитѣ клѣвети и донесения, взелъ да мисли за начина по който ще може да се поправи тази работа. Той повикалъ младежитѣ, и взелъ да ги мъмри за тѣхний необмисленъ постѫпъкъ, който могълъ да има лоши сѣтнини, и посъвѣтвалъ ги незабавно да отнесатъ мощитѣ на калугерина въ квартирата му, и да се извинятъ прѣдъ него и го поканятъ да дойде при владиката за обяснение. Когато всичкитѣ тѣзи съвѣти били испълнени и грънкий монахъ дошелъ при Антима, владиката захваналъ да го придумва да не става причина да се каратъ, бунтуватъ и враждуватъ въ града, а да си отиде доброволно, и да направи това за запазвание достолѣпието на черквата. и въ полза на самата работа; толкова повече, че отъ всички страни калугеритѣ си сѫ

отишли „като пожертвувашъ своето самолюбие, ти ще спасишъ и себе си отъ неприятности", казалъ му Антимъ.

— „Добрѣ, отговорилъ гъркътъ, „азъ ще си отида, но нека по напрѣдъ ми дадатъ открадениткѣ мощи; тѣ принадлежатъ на мънастиря, който ме е испратилъ тукъ, и азъ безъ тѣхъ не смѣя да се върна тамъ".

Сега чакъ узналъ владиката цѣлата работа и разбралъ, че мжчно ще може да се уреди. Трѣбва да споменемъ, че Антимъ се придружавалъ въ пжтуването си отъ архимандритъ Теофилактъ отъ Рилский монастиръ, человѣкъ сладкодуменъ и способенъ, който служилъ и като посрѣдникъ между народа и епископа.

Антимъ незабавно го испратилъ да издири, кой е откадналъ мощитѣ, и да ги накара да ги повърнатъ, ако е възможно. Архимандритътъ, като подозиралъ сестрата на Раковски, съумѣлъ така да подведе работата, щото тя му показала мощитѣ. Тогава Антимъ повторно го пратилъ да поиска вече официално отъ ней мощитѣ, но сестрата на Раковски отказала да ги даде. Антиимъ изново почналъ да прѣдумва младежитѣ и дори ги заплашвалъ, че ще се оплаче на валията; като гледалъ отъ друга страна да ги склони, макаръ и тайно, да върнатъ мощитѣ на мѣстото.

Послушали Антима, и въ врѣме на водосвѣтъ едно момченце прѣдало на владиката мощитѣ, обвити въ едно платно. Тогава Антимъ се обърналъ къмъ старцитѣ и ги попиталъ: „Обѣщавате ли се, ако азъ възвърна мощитѣ, да отпустните незабавно монаха, а ти, обърналъ се къмъ монаха, обѣщавашъ ли се да си идешъ"? „Обѣщаваме се", отговорили старцитѣ. „А сега испълнѣте своето обѣщание!" продължилъ Антимъ. Монахътъ сталъ да прѣдявлява нѣкоя си жалба, но владиката строго му забѣлѣжилъ:

— „Ти, който си причината на толкова припирни и вражди, бѣгай по скоро отъ очитѣ ми." Калугеринътъ, като видѣлъ, че работата е вече непоправима, побързалъ да се отдалечи.

Хаджи Петръ го испратилъ съ съжаление

Слѣдъ отиванието на владиката, калугеринътъ се

билъ пакъ върналъ, но младежитѣ наново го изгонили отъ града.

На Антима било доста трудно да всели миръ между старото и младото поколение въ Котелъ. Старцитѣ наричали младитѣ волнодумци, а младитѣ наричали старитѣ лицемѣри (лъженабожници). Дълго увѣщавалъ Антимъ и еднитѣ и другитѣ.

Краснорѣчиво той доказвалъ, че тѣзи караници спъватъ вървежътъ на народнитѣ работи и съвѣтвалъ ги да се захванатъ съ по-голѣма енергия за уреждането на общественнитѣ работи. Между другото, училището въ Котелъ се нуждаяло отъ срѣдства за подържка; Антимъ съставилъ уставъ за настоятелството, опрѣдѣлилъ числото на членоветѣ му, длъжноститѣ имъ, размѣрътъ за възнаграждението на учителитѣ, а сумата, която недостигала, разхвърлилъ на гражданитѣ, споредъ количеството на овцетѣ, които притежавалъ всѣки.

Отъ Котелъ владиката тръгналъ за с. Жеравна, оттамъ прѣзъ с. Градецъ и по-нататъкъ прѣзъ Каябаши за Карнобадъ. Навсѣкадѣ той служилъ по черквитѣ и училъ съ проповѣдитѣ си да се загрижатъ отъ всичко най-много за училищата. Народътъ навсѣкадѣ му разказвалъ за своитѣ скърби и тяготиитѣ, които търпѣлъ, владиката всички ободрявалъ и утѣшавалъ. Между другото на всякждѣ му говорили, че гръцкитѣ владици сж изгонени, а мѣстото имъ не било захванато отъ никого; български пастири, които би могли да ги поучатъ, утѣшатъ и защитятъ, неизпращали. Въ Айтосъ особно, положението на работата било скърбно; тамъ българската община не била голѣма и имала двама священници, единътъ упоритъ гъркоманъ, другий пиянаринъ, когото подържала гръцката партия.

Въ Бургазъ сжщо имало българска черква, но тукъ на чело на българетѣ стояли енергични лица: Бръкаловъ и Савва Х. Дѣчевъ отъ Стара Загора; тѣ постоянно правили неприятности на Гърцитѣ. Прѣговорили общината за да направятъ училище, но подъ тоя видъ тѣ създидали черква. Икономъ поп. Георги билъ заедно съ тѣхъ. Но каймакаминътъ, по просбата на гърцитѣ, затворилъ тая черква. Българетѣ телеграфирали за това въ Цареградъ,

гдѣто първенцитѣ на българската община измолили Али паша да имъ разрѣши изново да отворятъ черквата. Но и въ Бургазъ между българетѣ имало припирни и интриги, които владиката изравнилъ до колкото можалъ. Отъ Бургазъ Антимъ заминалъ за въ Цареградъ, гдѣто вече намѣрилъ всичкитѣ прѣдставители на българскитѣ общини и духовенството да се занимаватъ съ съчинението на устава. Много спорове и припирни произлизали за нѣкои пунктове, но главната спънка на работата се заключавала въ несъгласието на патриаршията да признае царския ферманъ.

ГЛАВА X.

Смѣсената комисия по черковний въпросъ. — Гръцкий патриархъ Антимъ VI и клѣветничеството му. — Повторното появяване на пропагандиста Драхшинъ въ видинско.— Завръщанието на Антима въ Видинъ. — Посѣщението на градоветѣ: Плѣвенъ, Ловечъ, Орхание, Етрополъ, Златица, Гложенский монастиръ, Тетевенъ, Севлиево, Търново, Горня Орѣховица, Лѣсковецъ. — Службата по Богоявление. — Низвержението и заточението на трима български владици. — Избиранието на Езарха. — Делегацията.

На 1871 год. патриархъ Григорий се отказалъ отъ своя санъ. Неговъ приемникъ билъ Антимъ VI. Григорий се придържалъ о мнѣнието, че българский черковенъ въпросъ може да бѫде разрѣшенъ само отъ вселенски съборъ. Но, както казахме по горѣ, тази мисъль е срѣщала прѣпятствие на практика. Новий патриархъ встѫпилъ въ прѣговори съ събранието на българскитѣ прѣдставители, като се надѣялъ по този начинъ да уреди въпроса. За водение прѣговоритѣ съ патриарха, избрана била комисия, състояща се отъ Гавриилъ Кръстевичь, Хаджи Иванчо Пенчовичь отъ Русе, и др. Между това нѣкои членове отъ събранието биле съвсѣмъ недоволни отъ учредяванието на комисията, и отъ самитѣ прѣговори съ патриарха, защото този начинъ на дѣйствие противорѣчилъ на общото българско желание: да се не встѫпва въ никакви прѣговори, а строго да се придържатъ о фермана. Прѣдъ видъ на това, недоволнитѣ членове на събранието се обърнали къмъ великий

визиръ съ молба, за по-скорошното осжществление даруванитѣ отъ фермана на българската черква права и привилегии. Гърцитѣ обаче, успѣли да повлияятъ на Али-паша, комуто казвали, че подъ агитациитѣ за независимостьта на българската черква, българетѣ скриватъ панславистически стрѣмления. Али паша се раскаялъ за своята постжпка и отговорилъ на ходатайството на българетѣ: „вий искате да се разрѣши вашата расприя съ Гърцитѣ, вий имате ферманъ, когото патриаршията не приема и не признава за законъ; правителството на Султана, като не християнско, не знае кое е законно и кое не е въ черковнитѣ въпроси. Азъ виждамъ само, че слѣдъ разрѣшението на вашия черковенъ въпросъ, испъква на сцената другъ — славянский“. Българетѣ успокоявали великий везиръ, както знаяли, обаче прѣговоритѣ съ патриаршията не успѣвали, тъй като тя искала да свърже миръ съ българетѣ, подъ условие фермана да бжде признатъ за недѣйствителенъ. Въ сжщото врѣме българскитѣ общини пишели на своитѣ прѣдставители въ Цареградъ: „дръжте се о фермана, тамъ е нашето спасение“. По такъвъ начинъ дѣлото не вървѣло ни крачка напрѣдъ. Посрѣдъ тия събития, прѣзъ лѣтото на 1871 год. Антимъ получилъ частни писма изъ Видинъ, отъ архимандритъ Симеонъ, който билъ неговъ замѣстникъ и въ които писма Симеонъ увѣдомявалъ владиката, че въ Видинъ отново се появилъ Самуилъ Драхшинъ, пропагандата на когото имала успѣхъ. Въ това врѣме видинскитѣ граждани по интригитѣ на Севастаки и Цанкова, бивши тамъ муавининъ, отказали да плащатъ на своя владика; видинци искали да послѣдватъ примѣра на другитѣ епархии, които нѣмали епископи и гдѣто дѣлата се водѣли отъ единъ смѣсенъ съвѣтъ, който се състоялъ отъ духовни и свѣтски лица. Събранието на прѣдставителитѣ въ Цареградъ отправило послание къмъ видинци, въ което съ трогателни изражения ги уговорвали и увѣщавали да подържатъ своя епископъ, да се борятъ съ пропагандата и да не се увличатъ отъ лъжливи обѣщания. Прѣдъ видъ силно распространената пропаганда, събранието позволило на Антима да се върне въ епархията си.

Антимъ, Патриархъ Български (къмъ стр. 92).

Слѣдъ като пристигналъ въ Видинъ, владиката въ кѫсо врѣме възобновилъ прѣжнитѣ добри отношения съ общината; слѣдъ това той обиколилъ всички мѣста, гдѣто е имала успѣхъ пропагандата на Драхшина, като поучавалъ, ободрявалъ и увѣщавалъ паството. Синодътъ му прѣдложилъ да обиколи и Ловченската епархия, гдѣто трѣбвало да се рѫкоположятъ много свѣщенници и да се освѣтятъ нѣколко черкви. Антимъ съ радость приелъ туй прѣдложение, защото желаелъ съ очитѣ си да види при какви условия живѣе народа въ различнитѣ части на България. Въ туй си пѫтешествие той билъ придружаванъ отъ Симеона. Слѣдъ като освѣтилъ черковата въ Плѣвенъ, владиката заминалъ за Ловечъ; тука той намѣрилъ сѫщитѣ вражди между старото и новото поколѣние. Младежьта се намѣрвала подъ влиянието на учителитѣ и свѣщеницитѣ, хора развалени и пияници. Съ проповѣди и наставления, Антимъ противодѣйствувалъ на туй влияние. Отъ Ловечъ той се отправилъ по нататъкъ и се остановилъ въ с. Голѣмъ-Изворъ, заселено отъ помаци; Антимъ съ прискърбие видѣлъ, че Помацитѣ, туй трудолюбиво и здраво населеиие, което не знае една турска дума, било вече изгубено за българетѣ. Прѣподаванията въ училището ставали на турски языкъ. Антимъ, като посѣтилъ училището, попиталъ учителя—ходжа: „Какъ учишъ по турски, когато дѣцата не знаятъ ни една турска дума?“ „Религията прѣдписва да ги научимъ на молитва, отговорилъ ходжата, макаръ и да не разбиратъ думитѣ ѝ.“ Отъ Ловечъ владиката прѣзъ селата Малкий Изворъ и Девмере пристигналъ въ селото Калугерово. Тукъ той срѣщналъ хора по самостоятелни. Прѣди нѣколко дни едно заптие убило свѣщенника, човѣкъ достоенъ и любимъ отъ всички. Това станало така: бирника по десятака, придруженъ отъ едно заптие, дошелъ въ селото и отсѣдналъ въ кѫщата на единъ богатъ селянинъ, който ималъ хубавица дъщеря; когато бирника ялъ въ една стая, заптието стояло прѣдъ оджака въ другата стая; дъщерята на хазяина дошла по работа въ тази стая; заптието става почва да я прѣгръща и да я цѣлува, безъ да обрѫща внимание на нейното съпротивление; нейнитѣ викове биле чути отъ свѣщенника, който веднага влѣзалъ въ стаята,

отървалъ момата и почналъ да укорява заптието, което въ яростьта си ритнало съ крака си свѣщенника въ гжрдитѣ тъй силно, щото той слѣдъ нѣколко минути умира. Братътъ на убитий енергически дѣйствувалъ прѣдъ Софийския паша за наказанието на убийцата, но благодарение застжпничеството на Орханийскитѣ Турци, оставенъ билъ на свобода. Владиката отъ своя страна направилъ постжпки въ София за наказание на виновния, обаче безъ успѣхъ; безнаказанностьта на такива злодѣяния оставили въ народа тжжни впечатлѣния. Отъ Калугерево, като обиколилъ селата расположени по брѣга на р. Искъръ, владиката стигналъ въ Орхание; отъ тукъ прѣминалъ прѣзъ цѣлий Врачански окржгъ, гдѣто освѣтявалъ черкви и проповѣдвалъ. Прѣзъ балкана той дошелъ въ Етрополе и Златица, посѣтилъ и Гложенский мънастиръ, построенъ въ чудна живописна мѣстность отъ единъ монахъ изъ Киевъ. Отъ тамъ заминалъ за Тетевенъ, гдѣто по молбата на игумена отъ Гложенский мънастирь, Хаджи Ефтимий, ржкоположилъ въ диаконски чинъ Илия Кънчевъ, когото прииминувалъ на Антимъ (сегашний епископъ на Пловдивский митрополитъ Натанаилъ). Най послѣ прѣзъ Тетевенъ, владиката се върналъ въ Ловечъ, гдѣто оставилъ Симеона, а той заминалъ за Севлиево- Студенъ зименъ день билъ, когато Антимъ пристигналъ въ града; по пжтя той силно истиналъ, та се отбилъ въ първото кафене да се постопли. Въ кафенето между другитѣ посѣтители имало и нѣколко свѣщенници, които не се стѣснявали отъ своя санъ да посѣщаватъ подобни завѣдения. Като видѣли обаче, че иде епископъ, веднага напуснали кафенето. Въ Севлиево владиката служилъ и проповѣдвалъ. Търновската епархия била въ туй врѣме безъ пастиръ, тъй като митрополита —гръкъ, билъ изгоненъ отъ населението. Отъ Севлиево Антимъ заминалъ за Търново, гдѣто служилъ въ черковата, проповѣдвалъ и държалъ рѣчь въ читалището. Слѣдъ като посѣтилъ Горна Орѣховица, Лѣсковецъ, Капиновския Мънастиръ и Елена, Антимъ за Рождество Христово се върналъ въ Видинъ. Пжтуванието се продължило отъ 10 Октомврий до послѣдната седмица на Декемврий.

Слѣдъ Рождество Христово почнали да дохождатъ

до Антима слухове, че имало заточени български епископи. Антимъ се силно разтревожилъ. Цѣлата история се разигравала въ Цареградъ. Цареградскитѣ Българе, съ Тъпчилещова на чело, поискали отъ владицитѣ за Рождество Христово да извършатъ Богусложение въ Българската черкова св. Стефанъ; владицитѣ отказали, защото безъ разрѣшението на патриарха, нѣмали право да служатъ литургия.

Българетѣ увѣщавали владицитѣ, като ги заплашвали, че нѣма да ги признаватъ за напрѣдъ, ако тѣ не изпълнятъ исканията имъ. Срѣщу Богоявление тѣ насила завѣли владицитѣ въ черкова. Като видѣли, че немогатъ да противостоятъ, Панаретъ Пловдивски и Иларионъ Ловченски, отишле сжщата вечерь при патриарха, отъ когото искали позволение да служатъ въ българската черква, като казвали, че такова е желанието на народа. Патриарха тутакси свикалъ синода, който послѣ дълги припирни и разсжждения, рѣшилъ да откаже на българетѣ. Между това, възбуждението на българетѣ било толкова силно, щото тѣ, безъ да обрѫщатъ внимание на запрѣщеното, отслужили въ деньтъ на Богоявление тържественна литургия. Тогава патриарха на ново свикалъ синода, който низложилъ Илариона Ловчански и Панарета Пловдивски, а Илариона Макариополски, който по-отрано билъ низложенъ, отлъчилъ отъ черковата. Слѣдъ това патриарха писалъ на великий везиръ Махмудъ паша за случката и го молилъ да нареди слѣдствие, което да изслѣдва работата и да накаже съ заточение виновнитѣ. Нека споменемъ тукъ, че българетѣ изпросили по рано дозволение отъ великий везиръ „да се помолятъ за султана въ българската черква прѣзъ деньтъ на великий християнски праздникъ“; Махмудъ паша, като узналъ, че българетѣ сж го измамили и извратили смисъльта на даденото имъ дозволение, силно възнегодувалъ. Веднага епископитѣ биле изпратени въ Измидъ. Но министра на външнитѣ дѣла Серверъ паша, приятель на русский посланикъ Генералъ Игнатиевъ, се застжпилъ за заточенитѣ владици, които слѣдъ 3 – 4 дена биле повърнати; при влизанието имъ въ Цареградъ, устроена имъ била великолѣпна срѣща. Този случай показалъ на турското пра-

вителство до какво възбуждение сѫ достигнали умоветѣ на българетѣ, и то рѣшило най-послѣ да имъ даде официално дозволение за избирание екзархъ.

Въ Орта Кюй се събрали прѣдставителитѣ на българското духовенство, заедно съ комисията, която съставила устава, за да обсѫдятъ кандидатурата на лицето, което би могло да бѫде избрано за екзархъ. Избора падналъ на Илариона Ловченски, обаче Хаджи Иванчо и Гавраилъ Кръстевичь не подписали протокола и съвѣтвали правителството да не утвърждава този изборъ на туй основание, че Иларионъ билъ низверженъ отъ патриарха. И великий везиръ не удобрилъ този изборъ; той съвѣтвалъ да се избере за екзархъ Антимъ Видински. Въ сѫщата смисъль говорилъ и Генералъ Игнатиевъ.

Въ слѣдующето засѣдание Антимъ билъ избранъ за екзархъ съ пълно вишегласие. Съобщено му било веднага телеграфически изъ Цареградъ отъ Кръстевича, изъ Русчукъ отъ русский консулъ Мошнинъ; на общинитѣ било обявено съ окрѫжно послание. Съ страхъ приелъ Антимъ това извѣстие и не отговорилъ веднага на Кръстевича; той се боялъ отъ отговорностьта, съ която се натоварва при тогавашнитѣ трудни обстоятелства, прѣдвиждалъ, че за успѣха на самото дѣло, трѣбва човѣкъ да бѫде добъръ политикъ и да умѣе да води приятелски животъ съ всички. А Видинскитѣ граждане и самий управитель го прѣдумвали да приеме назначението.

Слѣдъ седмодневно размишление, владиката се прѣкръстилъ и рѣшилъ, като произнесълъ молитвата: „*Буде имя Господне, благословенно отъ нынѣ и до вѣка!*“ Отъ Цареградъ му съобщили, че Георгаки бей и Яковъ Геровъ ще му донесатъ протокола за избиранието и ще го съпровождатъ въ пѫтешествието отъ Видинъ до Цареградъ. Делегатитѣ пристигнали въ Видинъ на 9 мартъ. Антимъ произнесълъ въ черковата прощално слово къмъ своето паство. Правителството му приготвило особенъ параходъ; священницитѣ и народа съ пѣсни го испроводили до пристанището. Управительтъ съ команданта на крѣпостьта сѫщо дошли на пристанището; по пѫтя

конетѣ имъ се изпоплашили и насмалко и двамата паши щѣли да бѫдатъ убити; този случай не осталалъ незабѣлѣженъ отъ българетѣ, които го истълкували въ смисъль, че това е лошъ знакъ за турското правителство.

ГЛАВА XI.

Тържественното пѫтувание за Цареградъ. — Прѣдставението прѣдъ великий везиръ Махмудъ Недимъ паша и прѣдъ Султана.—Първото окрѫжно послание. — Първата екзархийска служба. — Второто окрѫжно послание. —Схизмата.—Словото на екзарха.—Клѣветитѣ на Phare du Bosphore. —Българский съборъ. — Въпросътъ за промѣната облѣклото на Българското духовенство. — Прѣдложението за промѣнение на фермана.

До Цареградъ пѫтуванието на Антима било съпроводено на всѣкадѣ съ тържественни срѣщи; въ всички крайдунавски градове: въ Ломъ, Рахово, Никополъ, Свищовъ до Руссе се явявали при екзарха депутации отъ селата; сѫщото ставало и отъ градоветѣ: В. Търново, Ловечъ, Плѣвенъ, Севлиево, Орхание и отъ други мѣста; подавали му поздравителни адреси и въ всичкитѣ рѣчи ораторитѣ изказали желание, щото патриаршията да бѫде отстранена. Учителитѣ и учителкитѣ държали рѣчи, духовенството го посрѣщало тържественно; турскитѣ власти, прѣдупрѣдени отъ правителството, взимали сѫщо участие въ тѣзи срѣщи. Въ Варна коменданта посрѣщналъ екзарха съ музика, която свирѣла прѣзъ всичкото врѣме, догдѣ той билъ на госте у пашата. Навсѣкадѣ, освѣнъ въ Варна, Антимъ служилъ и проповѣдвалъ въ черковитѣ. Въ Бургазъ той казалъ слово, въ което спомѣналъ, че е тракиецъ и че ще да работи винаги въ полза на своята родна земя Но най-добрата, най-великолѣпната срѣща, чакала екзарха въ Цареградъ. Четери парахода пълни съ щастливи българе, го посрѣщнали на 17 й Мартъ. Държали се рѣчи въ които се казвало, че и дума не трѣбва да става за съглашение съ патриаршията. Забѣлѣжителна е рѣчьта на архимандритъ Григорий, който прѣдставилъ съ ней всичкото величие на Божията милость къмъ Българския народъ и голѣмото значение на тоя день за него. Отъ своя страна екзарха имъ отговорилъ съ една блѣстяща рѣчь, въ която на свършвание казалъ: „*Азъ ви-*

дѣхъ старци бѣлокоси, които плачеха отъ радость, видѣхъ мѫже, жени, дѣца, които вѫспѣваха освобождението си отъ грѫцкото иго, и навредъ ми зарѫчаха да пазя фермана и да не отстѫпямъ отъ него ни на йота".

Хаджи Иванчо и Крѫстевичь съобщили на визиря за пристиганието на екзарха; визирътъ, както и Серверъ паша (министръ на иностраннитѣ дѣла), приели екзарха доста ласкаво и го съвѣтвали да съобщи на патриарха за своето пристигание. Сѫщото съвѣтвалъ екзархътъ и Генералъ Игнатиевъ, който желалъ щото распритѣ между гърцитѣ и българетѣ да се уредятъ по миролюбивъ начинъ. Въ сѫщата смисъль говорили на екзарха Хаджи Иванчо, Крѫстевичъ, Д-ръ Каракановски и др.

Дълго врѣме Антимъ не се съгласявалъ, но найсѣтнѣ отстѫпилъ на настойчивитѣ увѣщания и се рѣшилъ да пише на патриарха, за което увѣдомилъ даже и великий везиръ. Но слѣдъ малко, той се разкаялъ и казалъ: „не мога да извърша това, което е противъ съвѣстьта ми и противъ моитѣ обѣщания прѣдъ народа. Какъ да пиша на патриарха, въ качество на митрополитъ видински ли или —на екзархъ български"? Крѫстевичъ се ядосалъ страшно и казалъ: „ти ме измами!" Хажди Иванчо и Крѫстевичъ на 18-й Мартъ искали да отидатъ при везиря, но Антимъ ги въспрѣлъ, като имъ казалъ въ приемната зала прѣдъ много паши: „почакайте тукъ, азъ ще отида по-напрѣдъ при везиря за една важна работа". Махмудъ Недимъ паша приелъ радостно екзархътъ и първата му дума била, написалъ ли е писмо на патриарха. „Не", отговорилъ Антимъ, не мога да пиша, защото народа ме моли да благодаря на царя, за гдѣто го е избавилъ отъ патриаршията ... о за съглашение съ ней, той не иска и да чуе; да пиш... сега на патриарха, това ще рече, да го призная за нашъ началникъ. Това азъ немога да направя. по добрѣ е да си дамъ оставката". Като видѣлъ неговата твърдость, везиря по вече не настоявалъ. На 12-й Априлий екзарха, придруженъ отъ нѣколко души владици, се прѣдставилъ на Султана съ голѣма церемония Султанътъ го приелъ ласкаво, и екзархътъ му държалъ благодарственна рѣчь, на която Султана отговорилъ: „благодаря за чувствата,

които ни изразихте отъ страна на народа ви, азъ съмъ постоянно расположенъ да покровителствувамъ безъ изключение народитѣ, които живѣятъ въ моята държава, както и да се грижа за тѣхното благоденствие. Българский народъ дѣйствително се показа вѣренъ на царството ми и то ми доставя особенно удоволствие". Слѣдъ това екзархътъ съ свитата си отишелъ при везиря, който му далъ берата за неговото утвърждение, и ходилъ при другитѣ министри. „Ще отидешъ ли сега при патриарха"? запиталъ го единъ отъ министритѣ. „Сега мога вече да отида, отговорилъ той, народа искаше най първо да благодаря на Султана и на неговото правителство и послѣ да се ява при патриарха," *) Слѣдъ получванието берата за утвърждението си, Антимъ отправилъ до народа слѣдующето първо окржжно писмо: „*Благоговѣйніи священници, почетенніи първенци и прочіи благословени християне живущіи въ богоспасаемжтж епархія*

чяда наши о Господѣ възлюбленна, Благодать вамъ и миръ отъ Господа Бога Вседержителя, отъ насъ же смиренныхъ молитва и благословеніе . . .

Благословенъ Богъ и Отецъ Господа нашего Іисуса Христа благословивый насъ всяцѣмъ благословеніемъ духовнымъ, иже по мнозѣй своей милости порождей насъ въ упованіе, въ наслѣдіе нетлѣнно, нескверно и не увядаемо, о немже радуйте ся прискорбни бывше въ различныхъ напастехъ (Пав. Еф. 1; І Петр. 1; 3). Съ тыя святы и Апостолскы слова прихождамы и ный, възлюбленіи во Христѣ чада наши, да ви отправимъ пастырскытѣ си молитствованія и отеческытѣ си поздравленія

---

*) Когато Антимъ изпратилъ благодарително писмо на Султана за високата му милость показана къмъ него, министърътъ на Външнитѣ работи, Серверъ паша му изпратилъ слѣдующето тезкере (писмо). „*Блаженний г не, Вашето благодарително писмо, което поднесохте на Н. И. В. Султана по причина на Височайшитѣ царски благоволения показани къмъ Васъ и по поводъ на високий орденъ, който ви се даде, се прѣдставило на Милостиваго ни Господаря и изразенитѣ ви благодарения произвели радость у Н. Величество. Прочее, по висока заповѣдь, явявамь Ви туй нѣщо, за което Ви и писахъ настоящето си приятелско писмо.*

16 Августъ, 1879 г. (в. „Мак.").

въ качеството ны на първый Ексархъ на православнѫтѫ нашѫ Българскѫ църквѫ, за въстановеніето на коѭто благочестивыйтъ Българскый народъ положи толкосъ трудове и прѣтърпѣ толкосъ страданія, безъ да ся отклони отъ спасителныйтъ пѫть на мѫдростьтѫ и на благоразуміето. Нека въздадемъ хвалѫ и славѫ Всевышнему Богу помощнику нашему! Той прѣумножи въ насъ благодатьтѫ си, той ны възроди на новъ животъ. Надѣждытѣ ни къмъ него ся испълнихѫ, праведнытѣ ни всенародны желанія ся удовлетворихѫ на пълно, страданіята ни и жъртвытѣ ни не останѫхѫ безъ плодъ, и Българскыйтъ народъ, радостенъ и веселъ, наслаждава ся днесь дѣломъ съ драгоцѣнны църковны правдины въ пространѫтѫ Османскѫ държавѫ, отъ която е значителнѫ часть. Богъ да поживи правдблюбивый-тъ ни Царь и Честното ны Правителство! Бѣдны сироты помѣжду другытѣ въ сѫщѫтѫ държавѫ народы, отъ всякѫ странѫ изоставени, и почти съвсѣмъ забравени, като народъ съ свое самосъзнаніе, кого другыго, слѣдъ Бога. можехмы да призовемъ на помощь въ злощастнытѣ си дни, ако не правосѫдіето на Царското Правителство! Безъ това правосѫдіе нашитѣ оплакванія станѫли бы още и до днесь гласъ вълюща-го въ пустыни, и нашитѣ всенародны старанія би ся осуетили още отъ начало прѣдъ неправедното упорство на преждебывшитѣ наши духовны пастыри Но съ благоразумното си поведеніе, съ непоколебимото си постоянство въ светото свое бащинско вѣроисповѣданіе, съ преданностьтѫ си къмъ Царското Правителство, Българскыйтъ народъ може да поздрави най послѣ съ въсторгъ признателенъ въсторжествуваніето на правдѫтѫ, за коѭто ся бори законно толкосъ врѣмя. Той поздравява днесь радостно въ нашата смиренность първый-тъ свой священноначалникъ, първыйтъ на самоуправляемѫтѫ Българскѫ църква Екзархъ, когото и самото Царско Правителство припозна вече званично и снабди съ высокъ Царскый Бератъ, като полага въ съвършенно дѣйствіе издаденыятъ прѣди двѣ годинъ Ферманъ. Колкото обаче священныятъ чинъ, на когото ны възвиши Божыйтъ промысълъ и народното желаніе и въ което днесь ны привѣтствува съ своитѣ адресы отъ всѣкадѣ благочестивыйтъ Българ-

скый народъ е высокъ, толкосъ по силно чувствувамы тежестьтѫ на святытѣ длъжности които ни ся налагатъ. Но жребіето паднѫло върху насъ. Тъй было, види ся прѣдопрѣделено отъ Всевишняго Бога, и, веднажъ като възложихмы рѫкѫтѫ си на духовното орало, ный нещемъ ся повьрнѫ назадь съ Божіѭтѫ помощь, съ ревностното съдѣйствіе на окружающитѣ ны святый старцы и родолюбивы сътрудницы, и съ добрѫтѫ волѭ на Царското Правителство, ный ще положимъ всичкѫтѫ си ревность и всичкытѣ си отеческы грыжи, за да отговоримъ на высокото си посланіе, и на святытѣ и непорочни народны желанія. Денемъ и нощемъ ще ся грыжимъ да покажемъ, и словомъ и дѣломъ, на свѣтътъ, че народътъ ни е былъ достоенъ за църковнытѣ правдины съ които ся днесь наслаждава. Денемъ и нощемъ ще ся грижимъ да прѣдставимъ православнѫтѫ и правоправящѫтѫ нашѫ Българскѫ Цьрквѫ, чистѫ не имущѫѭ скверны или порока, святѫ съ Божіѭтѫ истинѫ, святѫ въ ученіето си, святѫ въ любовьтѫ, непорочнѫ въ поведеніето си. Тъй само ще можемъ да ѭ утвьрдимъ, и тъй само ще достигне тя да участвува и словомъ и дѣломъ въ ежедневнытъ общественъ животъ на Вселенскѫтѫ православнѫ църквѫ, погледитѣ на коѭто днесь сѫ обьрнѫти къмъ насъ, и отъ насъ зависи да покажемъ благоразумно че смы нейны чада, неотдѣлны членове отъ тѣлото и́, нейны защитницы, достойны за нейнѫтѫ любовь, достойны за нейното благословеніе, достойны за нейнѫтѫ симпатіѭ. Каквото и да стане ный не ще ся отклонимъ отъ спасителныйтъ пѫть на Евангелскѫтѫ любовь, съ пълнѫ надѣждѫ, съ пълно увѣреніе, че на всѣкадѣ ще намѣримъ взаимность на сѫщытѣ чувства, на сѫщытѣ желанія. Миръ и любовь ще бѫдѫтъ написани на духовныйтъ пряпорецъ на Българскѫтѫ Ексархіѭ, и на тойзи пряпорецъ, който ны са е повѣрилъ за сега, никой не ще дерзне да посѣгне, защото е пряпорецътъ на Евангеліето, на православіето на миролюбивыйтъ нашъ Българскый народъ. Миръ и любовь ще проповѣдваме, и въ имято на тыя двѣ Евангелскы добродѣтели, ный вѣрни и покорни ученицы на Іисуса Христа, и безъ да жьртвувамы нищо отъ правото си, ще любимъ и враговетѣ

си, ако се появятъ такыва, ще благословявамы кленущытѣ насъ, добро ще творимъ на невидящитѣ насъ, и ще ся молимъ за творящытѣ намъ напасть. Тыя начала ще ся погрыжимъ да вдъхнемъ всякадѣ, да гы распространимъ на всякадѣ, а именно помежду народното ни духовенство, образованіето и нъравственното възвишаніе на което, ще бѫде една отъ първитѣ ны грыжи. Неисчислимы и неоцѣнимы сѫ добринытѣ на божественното Христово ученіе, което е быстрыйтъ изворъ на всяко человѣческо образованіе. По нещастію словото Божіе у насъ е още почти непознато.

Безъ да се бавимъ всуе да осѫждамы просто едно въистинѫ достойно за осѫжданіе прѣминѫло, длъжность наша е да се погрыжимъ за настоящето и да посветимъ всичкытѣ си сили за да приготвимъ едно по-добро бѫдѫще. Духовны и мірски учебни заведенія, приготвеніе на духовенство добродѣтелно и способно, редъ въ общото ни и частно управленіе по духовнѫтѫ и учебнѫ часть, почитаніе къмъ цырковнытѣ и граждански законы, ревность за всѣко добро и достопохвално довѣріе, между особно и общо съгласіе Ето възлюбленіи въ Христѣ чада наши, нѣща, съ които трѣбва всинца да ся занемаемъ, ако всинца любимъ въстановенѫтѫ чрезъ толкосъ трудове народнѫ нашѫ Цьрквѫ, и ако всинца желаемъ напрѣдъкътъ и нъравственното си възвишеніе въ пространнѫтѫ Османскѫ държавѫ. Многогодишната ни расприя съ Вселенскѫтѫ Патріархіѭ показва ни дѣломъ колко е трудно единъ народъ да придобые и най святытѣ си правдыни. А самата история показва че е още по трудно за народытѣ да сохранятъ придобытытѣ си правдини, често гы губятъ или отъ неблагоразуміе или отъ немарливость. За това нека внимавамы всинца; нека всѣкый православенъ Българинъ счита Ексархіѭтѫ като свое собственно достояніе, и нека ся грижимъ всинца за съхраненіето ѝ и за благоденствіето на народътъ ни въ нейнытѣ нѣдра.

Молимъ вы ся проче, възлюбленіи въ Христѣ чада, достойно ходити званія въ немже звани бысте, со всякимъ смиренномудріемъ и кротостію, съ долготерпѣніемъ, терпяще другъ другу любовію, тщѫще ся блюсти едине-

ніе духа въ союзѣ мира, едино тѣло, единъ духъ якоже и звани бысте въ единомъ упованиій (къ Еф. 4; 1. .) облечени въ новаго человѣка, созданаго по Богу въ правдѣ и въ преподобіи истыни (Тамже 24). Знайте труждающихъ ся у васъ, и настоятелей вашихъ о Господѣ, мирствуйте въ себѣ, разумляйте безчинныя, утѣшайте малодушныя, заступайте немощныя, долготерпите ко всѣмъ, блюдите на никтоже зло за зло кому въздаетъ, но всегда добро гоните и другъ ко другу и ко всѣмъ духа не угашайте, все же искушайте, добрая държите (1; къ Сол. 5; 12—22). По примѣра на Христовытѣ послѣдователи въ първытѣ вѣкове на христіаанството; на укорытѣ и на осѫжденіята, даже и на гоненіята, които бы посрѣщнѫли въ новыйтъ пѫть, който смы заловили, нека отговарями съ доброто си поведеніе, съ прѣданностьтѫ си къмъ православнѫтѫ ни вѣрѫ и къмъ Царското Правителство, съ любовь къмъ всички Защото Евангелската любовь, споредъ Апостола Павла, дълготерпитъ, милосердствуетъ, незавидитъ, не прѣвозноситъ ся, не гордитъ ся, не безчинствуетъ не ищетъ своихъ си, нераздражается, не мыслитъ зла, вся любитъ, вся уповаетъ, вся терпитъ (къ Кор. 1. 13. 4—7). Отъ тѫзи любовь проникнѫти ще управлявамы и ный корабльтъ на православнѫтѫ Българскѫ Ексархіѭ съ надѣждѫ къмъ Всевишняго, че той ще го надзирава отъ небеса и ще го прѣдупязи отъ всяко нечаянно волнуваніе, и ако бы да ся случи да ся спрѣмъ нѣкадѣ за часъ, то ще ги направимъ само и само за да ся оздравимъ по-добрѣ за понататашныйтъ ни вървежъ въ кратко и тихо море, и подъ благословеніето на Іисуса Христа. За това бѫдете спокойни. Имайте пълно довѣріе къмъ избраный вы Ексархъ, който строго оцѣнява наложеното му высоко посланіе, и който всякога ще счита за своѭ първѫ и святѫ длъжность да ся съобразява въ управителнытѣ си дѣла съ праведнытѣ и непорочнытѣ желанія на православныятъ Българский народъ. Имайте довѣріе къмъ Царското Правителство, като и къмъ събратіята ни старцы, и всичкытѣ онія людородни лица, които и словомъ и дѣломъ спомогнѫхѫ за совершеннѫтѫ сполукѫ на общенародното ни дѣло, и които ны и днесъ еще укружаватъ съ родолюбивѫтѫ си ревность въоду-

шевлени отъ най добритѣ чувства за народното добро. Съ упованіе на Бога, съ чувството на правдѫтѫ, съ любовь междуособна, съ пълно помежду ни съгласіе и довѣріе, вый ще можемъ да вървимъ напрѣдъ, да ся ползувамы дѣйствително, и да прѣдадемъ най послѣ на грядущитѣ слѣдъ насъ поколѣнія еднѫ добрѣ устроенѫ и добрѣ развитѫ православнѫ Българскѫ църквѫ, достойнѫ за всяко похваленіе и за всеобщо почитаніе. Съ тыя жарки молитствованія вы привѣтствувамы повторително, възлюбленія въ Христѣ чада наши. Нъ дано всѣвишній Богъ, пострадавый, погребенъ бывый и въскрьсый прѣзъ тыя всепочитаемы и святы дни, който всякога е покровителствувалъ вѣрныятъ Нему Българскы народъ. Той дано намъ бѫде непрестанно и за напрѣдъ невидимъ водитель въ всичкытѣ ны дѣла! Богъ же мира да освѣтитъ Васъ всесовьршенныхъ, и духъ Вашъ цѣль и душа и тѣло непорочно да сохранится въ пришетствіе Господа нашего Іисуса Христа, Егоже и благодать да бѫдетъ съ вами. (Солун. Г. Е! 22).

Цариградъ, Ортакюю 11 Априлія 1872.

Анѳимъ Митрополитъ Видинскый и Екзархъ Българскый.

—Христо Тъпчилещовъ и други Българе отишли на Фенеръ да питатъ патриархътъ ще приеме ли Екзарха. Но патриархътъ не искалъ и да чуе за това; той нарѣкълъ Антима прѣстѫпникъ противъ черковнитѣ закони, защото ходилъ по чужди епархии, гдѣто рѫкополагалъ свещенници, освѣщавалъ черкови и така нат.

Поради това и не се сбѫднало свижданието.

На Великъ-день Екзархътъ се въздържалъ и не служилъ въ черква, а прѣзъ свѣтлата Недѣля се събралъ синода и съвѣтътъ. Положението било много забъркано и неуредно; споредъ фермана трѣбвало да се рѫкоположатъ владици и за тѣзи епархии, гдѣто ги нѣмало, пакъ и онѣзи, що се намирали на лице били низвержени отъ патриарха. Като неискалъ да наруши явно черковнитѣ правила и закони, Антимъ прѣдложилъ да се събератъ не низложенитѣ владици: Софийский, Велешкий, Нишавский за да рѫкоположатъ други нови въ вътрѣшностьта на България, а не въ Цареградъ. Българетѣ о-

баче не послушали неговий съвѣтъ, а настоявали, щото той веднага да ржкоположи владицитѣ. Екзархътъ показвалъ, че такава постжпка може да раздразни Руската черква, безъ помощьта и съдѣйствието на която, Българетѣ не могатъ направи нищо, обаче буйната партия взела връхъ. На ново почнали да обмислятъ начина на дѣйствие и рѣшили да дѣйствуватъ съгласно фермана т. е. прѣди всичко да искатъ свижданието на екзарха съ патриарха да стане. Антимъ писалъ на патриарха красноречиво и трогателно: „желая, казвалъ той въ писмото си, да те видя, да ти цѣлуна дѣсницата, като синъ и да разговоря съ тебе върху случившето се.“ Владицитѣ и членоветѣ на комиссията удобрили писмото, а Григорий занесълъ писмото на патриарха, който го върналъ и изпратилъ архимандрита Герасима да съобщи на Антима, да му отговори въ кжсо врѣме на онова писмо, съ което патриархътъ го натяквалъ за пжтешествието му изъ България, и го нарекалъ прѣстжпникъ. На Григория пъкъ казалъ, че не може да приеме екзарха до гдѣто не се посъвѣтва съ своя синодъ. Слѣдующата недѣля се повторило сжщото: на ново Антимъ писалъ на патриарха да го приеме, който и този пжть повърналъ писмото и изпратилъ Германа да отговори на първото послание. Тогава Антимъ отговорилъ съ рѣшителность: „искахъ да дойда при тебе съ синовно послушание и любовь, като се обѣщавахъ да помѣнямъ твоето име; искахъ да прося за моя народъ архиерейска служба, която той отъ толкова врѣме желае, ти обаче не се смили; сега азъ не признавамъ за низвержени Българскитѣ владици, защото това е направено въпрѣки церковнитѣ канони.“ Трѣбва да се спомѣне, че русското посолство се старало да убѣди патриарха да бжде по-снисходителенъ, но гърцитѣ биле въ туй врѣме обладани отъ бѣсно негодувание и не искали да слушатъ никого. Между това разнесалъ се слухъ, че Генералъ Игнатиевъ билъ казалъ: „Самъ екзарха има пълно право да прости низверженитѣ владици.“ Тѣзи думи ободрили Антима. Синода и комисията съставили протоколъ, споредъ който трѣбвало да се извърши литургия непрѣменно въ деньтъ на св. Кирилъ и Методий и почнали да се приготовля-

ватъ за нея. Туй приготовление оказало своето дѣйствие. Напослѣдне Д-ръ Караканов̀ски се научилъ, че патриарха билъ наклоненъ да приеме екзарха, но Антимъ, като зналъ хитроститѣ на гърцитѣ, страхувалъ се да отиде при патриарха, защото прѣдполагалъ, че той ще съумѣе да обърне въ своя полза неговото посѣщение. На великий славянски празникъ Антимъ съ владицитѣ: Панаретъ Пловдивский, Иларионъ Макариополский и Иларионъ Ловченский извършили тържественна литургия, въ която името на патриарха не било спомѣнато. Екзарха казалъ слово, въ което между другото спомѣналъ, че тъй като низвержението на владицитѣ е станало не по черковнитѣ правила, това низвержение се счита за недѣйствително. Тогава в. Македония издаде притурка на чело съ слѣдующето извѣстие: 11 Май 1872 год. „Днесъ **Негово Блаженство Антимъ I-й и първий Български Патриархъ служи за пръвъ пѫть въ народната наша тукъ черкова заедно съ Т. Т. П. П. Пловдивскаго Панарета, Ловченскаго Илариона и Макариополскаго Илариона. Въ служението се прочете Акта и се провъзгласи независимостьта и самостоятелностьта на Българската черква.**“ Слѣдъ двѣ недѣли на 25-й Май, Екзархътъ извършилъ втора екзархийска служба въ черквата на Фенеръ, и него день излѣзла притурка на в. Македония съ слѣдующето съобщение: „Днесъ **НЕГОВО БЛАЖЕНСТВО НАШИЙ ПАТРИАРХЪ** служи въ народната ни черква на Фенеръ и рѫкоположи за владика въ Самоковъ Н. Прѣосвященство Архимандритъ Досетей при многоброенъ народъ. Него день се прочете акта за назначението на Макариополский за Търновски митрополитъ и Досетея за Самоковски, при единъ голѣмъ интусиязмъ на народа.“ Въ отговоръ на това Патриарха свикалъ синода, който низвержилъ и самия Антимъ, като съобщилъ за това чрѣзъ окрѫжно послание на всичкитѣ епархии и паство. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че патриаршеский синодъ, низвержилъ Антима, отлѫчилъ отъ черквата Панарета и Иларионъ Ловченский, а Иларионъ Макариополски, който билъ по рано отлѫченъ, прѣдалъ на вѣчно проклятие.

Въ сѫщий день, когато въ патриаршеската черква

се чело рѣшението на синода, екзарха прочелъ въ Българската черква св. Стефанъ слѣдующето второ окржжно послание до българското паство:

„Благоговѣйнiй священници, почтеннiи първенци и прочiи благословени христiяне живущiи въ Богоспасаемжтж епархiж . . . чада наши о Господѣ возлюбленна, благодать вамъ и миръ отъ Господа Вседержителя, отъ насъ же смиреныхъ молитва и благословенiе.„

„Готови присно ко отвѣту всякому вопрощающему „насъ словесе о нашемъ упованiи со кротостiю и стра„хомъ, совѣсть имуще благу, не воздающе зло за зло „или досажденiе за досажденiе сопротивлюе же, благо„вяще, да о немже клевещутъ насъ аки злодѣевъ посты„дятъся злословящiи наше благое о Хрiстѣ житiе (1. „Петр. 3; 15, 9, 16). Укоряеми благословяемъ, гоними „терпимъ, хулими утѣшаемся (1. Корин. 4; 12)" — Тыя Богодухновенны апостолскы наставленiя нмали смы и ще имамы всякога предъ видъ, возлюбленiи во Хрiстѣ чада наши, и съ тѣхъ совѣтвами и васъ отеческы да се съобразявате всегда, а най паче въ днешныты обстоятелства, когато православпата наша Българска церква, възобновена вече и устроена, почевна тъй тържественно святыятъ си животъ въ обществото. Тiя настааленiя трѣбва всинца да имамы за свято ржководство въ всичкыты си постжпкы „яко добри и вѣрни Iисусъ Христови войны" (II Тiомоѳ. 2; 3) войнствующи подъ онзи священъ пряпорецъ на миръть и на любовьтж, съ когото ви запозна и когото ви препоржчи първото Екзархийско носланiе.

Имамы и причины и право да ся огорчимъ, да негодувамы, и, въ силното и живо чувство на правдѫтж си, да употрѣбимъ въ защитж нашж сжщыты оныя церковны оржжiя, които злоупотрѣбляватъ тъй често непримиримытѣ наши противници, мыслящи че така ще могатъ да расклатятъ благочестивытѣ ни убѣжденiя и да спечелятъ любовьтж и покоренiето на Българскыятъ народъ. Имахми и причина и право да възразимъ на Негово Святѣйшество, Вселенскый Патрiархъ, както и на окржжающытѣ го неговы синодны членове съ сжщыятъ онзи осждителенъ начинъ, съ който ни ся отговарятъ тiи и най благоразумнытѣ ни постжпкы и на най-миро-

любивытѣ ни прѣдположенія за въ ползѫ на Православнѫтѫ церквѫ и за доброто на двата сѫсѣдны и единовѣрны народы: Българи и Гърцы. Отъ любовь обаче къмъ Евангеліето, отъ прѣданность къмъ всеобщѫтѫ Православнѫ церквѫ, ный не ще си позволимъ да ся отклонимъ отъ миролюбивытѣ евангелскы и апостолскы наставления „образъ имѣюще здравыхъ словесъ, добро е „завѣщаніе соблюдающе Духомъ Святимъ живущимъ „въ насъ (II Тімоѳ, 1; 14) и прѣбиваюшы въ нихже на„учены есми (там: 3; 14). Съ тойзи начинъ ся обиходихмы до днесь, и ся похвалихмы отъ всякадѣ, съ тойзи ще ся обходимъ и за напрѣдъ „гордость всяко отложие . . . „терпеніемъ текуще на прѣдлежащый намъ подвигъ, взи„рающе на началника вѣры и совершителя Іисуса“ (къ Евр. 12; 1, 2). Съ тойзи миролюбивъ начинъ се отнесе още отъ начало и самыятъ Българскы народъ, когато прѣди години отправи смиренно къмъ вселенскѫтѫ Патріаршіѭ праведныты си оплакванія и ужалванія, касател̃но до злото му церковно управленіе. Миролюбивы срѣдства употрѣбихѫ въ растояніе на толкосъ години и неговити духовни и мірскы представители. Съ кротость, съ смиреномѫдріе, съ прилично уваженіе ся отнесохмы къмъ сѫщѫтѫ Патріаршіѭ и ный всінца въобще, и Негово блаженство Екзархътъ особенно, слѣдъ като по Божій промыслъ ся возвыши на първыятъ санъ въ Православнѫтѫ Българскѫ церквѫ и пристигнѫ въ царскѫтѫ столицѫ. Противу всеобщото народно желаніе, ный съ надеждѫ че ще можемъ най послѣ да свѣстимъ и убѣдимъ Негово Всесветѣйшество Вселенскый Патріархъ, остажхмы дълго време въ бездѣйствіе и не се увлѣкохмы отъ родолюбивы съвѣты и насърчаванія. Съ чистосърдечно намѣреніе за да бы възобновили духовныятъ евангелскый съюзъ съ Цариградскѫтѫ Патріаршіѭ, ный писахмы веднаждь и дваждь и трииждь, ный ся молихмы, ный употрѣбихмы всичкиты възможны срѣдства, испълнихмы длъжностьтѫ си до край. Но всичкыты тыя народны и частни старанія были все напразно. Упорството и поведеніето на Цариградскѫтѫ Патріаршіѭ срѣщу Българскыя народъ сѫ нѣща безъ примѣръ въ церковнѫтѫ исторіѭ. При сичко това тя не се задоволява съ просто едно и недѣй-

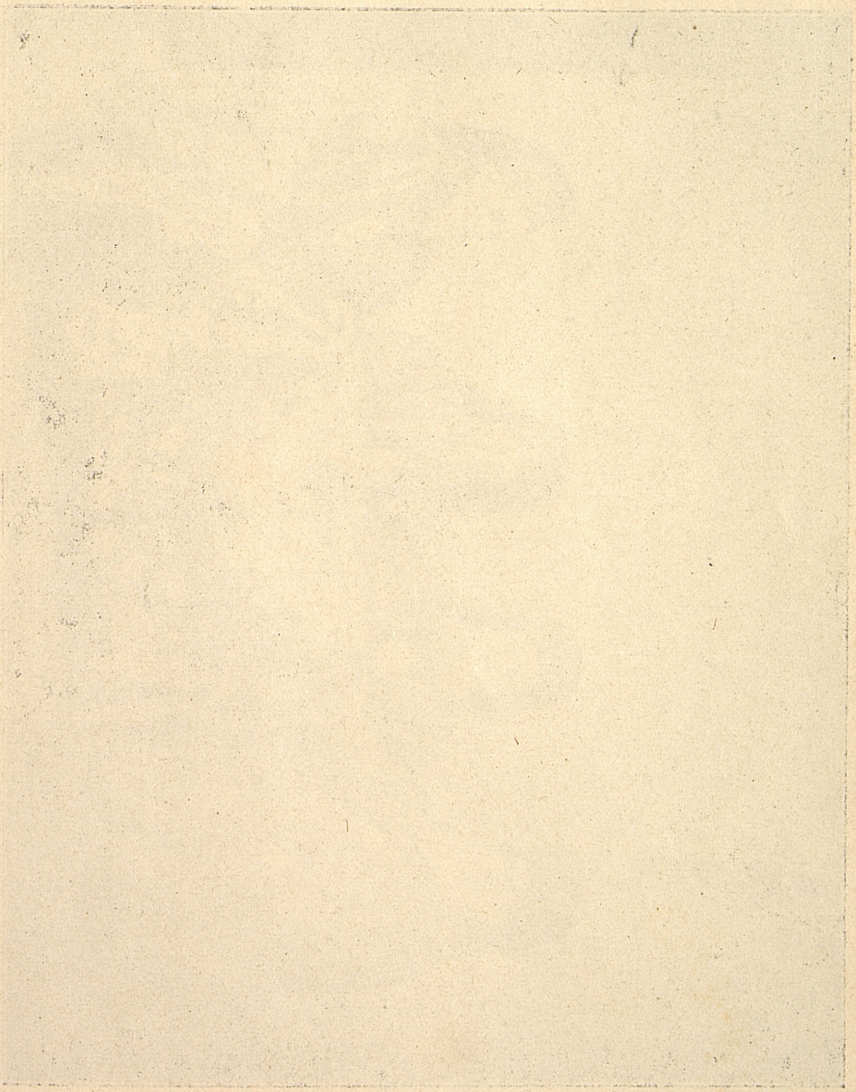

Иларионъ Макариополски, Панаретъ Пловдивски, Антимъ, Иларионъ Ловчански (къмъ стр. 94).

ствующе упорство. Съ надѣждѫ да расклати вѣроисповѣданыты убѣжденія на благочестывыятъ нашъ народъ, и да ни злѣпрепорѫчи прѣдъ другыты православны церквы, тя злоупотрѣблява священыты правила, и единъ день извьргнува, а въ другыятъ отлучва или анатематисва пастыри, които цѣлъ народъ Българскы обкрѫжава съ глъбоко почитаніе и съ безпредѣлнѫ преданность и които всредъ толкосъ мѫчнотіи, всредъ толкосъ прѣдвидимы и непредвидимы прѣпятствия; всредъ толкосъ страданія можихѫ и народнѫтѫ правдѫ да подкрѣпѭтъ, и народното вѣроисповѣданіе да съхранятъ непорочно и непрекосновенно. Отъ сѫщыты противны чувства на нашиты правдини надъхана Патриаршіята дерзна тыя дни да издаде и друго жалко писмо, въ което ны строго осѫжда за извършенѫтѫ отъ насъ священѫ службѫ на 11 Маія, тържественый день на приснопамятныты наши народни просвятители, Кирилла и Методія, и произнася тъй безразмысленно и тъй неправедно изверженія и отлученія и анатемы. Но свѣтътъ и народната вѣроисповѣдна совѣсть оцѣняватъ справедливо тія неправедни, и не отъ благочестіе, но отъ отчаяніе и отъ властолюбіе, вдѫхнѫти наказанія. Тія сѫ останѫли като послѣдното прибѣжище на Вселенскѫтѫ Патріаршіѭ за покушеніята ѝ да разтрои, ако може, устроеното, и да съсипе, пакъ ако може, църковното народно здание, което воздигнѫхмы съ толкосъ трудове, и което е основано на круегулныятъ и непоколебаемъ камъкъ на правдѫтѫ и на истинѫтѫ, които никаквы Патріаршески пристрасни наказания не ще могѫтъ да затулятъ. Впрочемъ такива отъ страсть паче нежели отъ благочестие вдѫхнати наказанія съ врѣмя още гы е осѫдилъ Патріархъ Фотій великый поборникъ на православнѫтѫ вѣрѫ и славенъ предшественникъ на днешный Вселенскый Патріархъ. „Ужасна бѣше, казва той, и „страшна анатемата тогава, когато тя ставаше отъ стра„нѫ на благочестывыты противу неблагочестывыты . . . „и не е мнѣніето на непріятелиты на истинѫтѫ, което „прави страшны и тѣжкы наказаніята, но виновностьта „на наказуемыты, както и невинностьта имъ преобраща „на поруганія тѣхныты наказания“ (1 Фот. Писм 115).

Познати ся всѣкому чувствата, които въодушевля-

ватъ Цариградскжтж Патріаршіж, колкото се касае до насъ. Ако Българскый народъ бы склонилъ да ѝ ся подчини просто и безусловно, неговити священноначалници вмѣсто наказанія, щехж напротивъ похваленія да заслужаватъ. Ако въ устроеніето на Екзархіжтж, вмѣсто да постоянствуватъ за цѣлокупностьтж на Православныйтъ Българскый Народъ, представителити му бѣхж пожертвували еднж значителнж часть отъ населеніята му, защото така го изискували вѣроисповѣднити ужъ възрѣнія въ Патриаршіжтж, то Негово Всесв. Антимъ VI, вмѣсто неправедны церковны наказанія, напротивъ бы отправялъ щедры благословенія и молитствованія къмъ Българскы-ты священноначалницы и къмъ Българскыйтъ народъ въобще. По злощастіе на Вселенскжтж Патріаршія Българскыйтъ нашъ народъ, както и водителити му, ся показахж толкось постоянни въ цѣлосътж на правата си, колкото и въ святостьта на Православнжтж си вѣрж, отъ коѭто никоя сила, никое наказаніе, не ще може да гы отклони. Ето защо преждебившити наши пастыри, които бѣхж пренебрѣгли спасеніето на повѣренното имъ отъ Бога духовно стадо, сж ся разлютили, и въ неправеднжтж си ярость отверзошя на насъ уста льстиваго, глаголаша на насъ языкомъ льстывимъ, и словесы ненавистими обидоша насъ, и браша ся со нами туне. Вмѣсто еже любити насъ, оболгаху насъ мы же моляхомъ ся, и положишя на насъ злая, за благая, и ненависть за возлюбваніе наше. (Псал. 103, 2—6).

Но цѣлый свѣтъ, православныйтъ свѣтъ най-паче гледа и сжди безпристрастно, той знае, а единъ день той ще ся произнесе за да каже отъ коѭ страна сж истина-та и правда-та и кой заслужава по-праведно церковны-ты осжжденія и наказанія, дали Българскыйтъ народъ и неговыты пастири или сжщата вселенска Патріаршія, която е уничтожила нашити древни церквы Охридскж, Търновскж и Ипекскж противъ церковныты правила, испровождала е попродаваныты Българскы епархіи пастыри неспособни и грабители, прѣнебрѣгла е нравственното ѝ вѣроисповѣдано въспитаніе на Българскийтъ народъ, приобладающа нуждаю и неправедними прибитки (1. Патр. 5; 2—5), злоупотрэбили благочестіето му, добродушіето

му и благопослушностьтѫ му. Праведенъ е Господь и праведны сѫдбы его.

Сего ради възлюбленій во Христѣ чяда, „возмогайте о Господѣ и во държавѣ крѣпости его“ (Ефес. 5, 10). По примѣра на толкось другы божіи Архиереіи неправедно пострадавши за истинѫтѫ и за правдѫтѫ, по примѣра на великаго Атанасія, на Златоуста, на Патріарха Фотія, които сѫ наши учители, и които неправедно претърпѣхѫ въ времето си отъ странѫ на непримиримы гонители всякъкъвъ видъ страдания и пристрастны изверженія, афорисмы и анатемы, които тій като гы оцѣнили, както трѣбваше, слѣдовали добросъвѣстно испълнението на святѫтѫ си Архіерейскѫ службѫ, такожде и ный съ непоколебимость ще постоянствувамы въ предначартаныятъ ни пѫть на правдѫтѫ, на истинѫтѫ, на длъжностьтѫ, като молимъ съврѣменно Всевышнаго Бога да укроти противныцыты ни да гы просвяти, и да имъ вдъхне чувството на правдѫтѫ къмъ единъ цѣль народъ, който не ще се откаже отъ неѭ, до каквыто срѣдства, до каквыто строги, но неправедны наказания и да прибѣгнѫтъ тѣ. Съ постѫпкыты си тій не ще ни заплашатъ, напротивъ, ще улѣснятъ вървежътъ ни къмъ напрѣдъ. Ето вече днесь противъ желаніето имъ Българската Екзархія живѣе и дѣйствува. Отъ насъ, обаче, отъ нашето благоразуміе зависи пакъ тихото и миролюбиво продълженіе на тойзи животъ, който ще да е вѣченъ. Първити постѫпкы трѣбва винаги да сѫ добрѣ размышлены. Благоденствіето на кое либо общественно постановленіе зависи отъ направленіето, което му ся даде отъ начало. Ето защо, възлюбленій въ Христѣ чада, трѣба всинца да внимавамы когато е врѣмя за дѣйствуваніе, да мыслимы когато е време за размишленіе безъ да ся смущавамы нито отъ неправедны нападанія, нито отъ безосновны нетьрпѣливости.

„Молимъ ся убо вамъ, возлюбленій во Хрістѣ чада, „противите ся стоящи тверды вѣрою (1. Пем. 5; 9); любы „нелилицѣмерна, ненавидяща злаго, прилѣпляйте ся благо„му; братолюбіемъ другъ ко другу любезни, . . . пица„ниемъ не лѣниви, духомъ горяще, Господеви работающе, „упованіемъ радующе ся, скорби терпяще . . . благосло„вяйте гонящыя вы, благословяйте и не клените . . . на

„единому зла за зло воздающе, промышляюще добрия „прѣдъ всѣми человѣки, аще возможно, еже отъ васъ и „совсѣмъ человѣки миръ имейте. Не себе отмыщающе, „ДАДИТЕ МѢСТО ГНѢВУ“ (Къ Рим. 12, 1 20).

Тъй ще може да тече тихо и безшумно въ общественыятъ ни животъ православната наша Българска Церква. Тъй ще отговори тя на святото си высоко послание. Тъй ще усоетимъ укорыты на противнйцыты ни, и ще почетемъ върху си почитанието на образованіятъ свѣтъ. Тъй ще оправдаемъ и стараніята които положи Царското Правителство за да придобыемъ правдиныты си. „Богъ же всякыя благодати призвавы и́ насъ, въ вѣчную свою славу о Христѣ Іисусѣ, малопострадавшія, той да совѣршитъ насъ, да утвердитъ, да укрѣпитъ, да оснуетъ. Тому слава и держава вовѣки вѣковъ аминъ“ (1. Петр. 5; 10—11).

1872 Майя 17-го Цариградъ Ортакьюй

Анѳимъ *Митрополитъ Видинский*

ЕКЗАРХЪ БЪЛГАРСКІЙ

Усердный Молитствователь

Ф-полскій **Панаретъ**, *Ус. М-вателъ. Ловченскій* **Іларіонъ**, *Ус. М-вателъ. Макариоп.* **Іларіонъ**, *Ус. М-вателъ.*

Слѣдъ това вече безъ да се спрѣ, екзархътъ слѣдваше едно подруго да ржкополага и посвѣщава въ епископски чинове избранитѣ и приготвени за духовенъ санъ лица. Така на 28-й Май ржкоположи Виктора за Нишката епархия, малко слѣдъ това архимандритъ Симеона за Прѣславската, а на 1 Юлий архимандритъ Григория за Доростоло-Червенската епархия и т. н.

За свой замѣстникъ въ видинската митрополия, екзархътъ повикалъ отъ Силистра архимандритъ Кирилла, снабдилъ го съ мектюби-саами (височайше писмо) отъ В. Порта до русенский валия и го пратилъ въ Видинъ.

На 5-й Ноемврий 1872 год. ржкоположилъ го въ епископски чинъ, и въ качеството си на замѣстникъ екзарховъ, епископъ Кириллъ управлявалъ дѣлата на митрополията повече отъ двѣ години. Прѣзъ послѣдната половина отъ 1874 год. когато Скопский митрополитъ До-

ротей си подалъ оставката отъ епархията, екзархътъ изпратилъ прѣосвященний епископъ Кирилла да управлява врѣменно Скопската епархия, на която отъ послѣ станжлъ титуляревъ владика. А на мѣстото му въ Видинъ по-послѣ биде изпратенъ прѣосвященний Партений Великий (сега Софийски митрополитъ). Послѣдний остана до 1885 год., като неговъ епископъ, слѣдъ която дата бѣ назначенъ за ректоръ въ Петропавловската семинария.

Епископъ Кириллъ.

— Грѫцкий патриархъ не удовлетворенъ отъ афоресванието на Българскитѣ владици, свикалъ прѣзъ есеньта на 1872 година по голѣмъ патриаршески синодъ, въ който присѫтствували и патриарситѣ: Александрийски, Кипърски, Антиохийски, множество митрополити, архиепископи, епископи, архимандрити и други духовни сановници; Атинския синодъ изпратилъ Алек-

сандъръ Ликургъ, ученъ и талантливъ епископъ, но страшенъ гръкофилъ и ненавистникъ на славянитѣ. Синода билъ проникнатъ отъ негодование и злоба противъ Българетѣ, но прикривалъ тази своя лична злоба, съ защита на черквата противъ прѣстжпницитѣ, които посягатъ на нейнитѣ канони и правила. Отъ друга страна създаванието на Българската Екзархия отнимало отъ гръцката черква значителна часть отъ нейнитѣ доходи, защото българскитѣ епархии били добри източници, които обогатявали гръцкитѣ архиреи. Вънъ отъ туй, настжпвало разочарование у всички, които мечтаяли за възобновлението на Византийската империя; тѣхний планъ за елинизиранието на цѣлий балкански полуостровъ и унищожението на самостоятелний Славянски елементъ се разрушавалъ. Най-послѣ тѣ прибѣгнали до послѣдното срѣдство: да низвержатъ и отлжчатъ отъ черквата българскитѣ епископи, да прокълнатъ всички ржкоположени отъ тѣхъ священници и дякони и даже ония миряне, които ги признаватъ и да ги обявятъ схизматици на туй основание, че българскитѣ владици проповѣдватъ филетизмъ т. е. народно отцѣпление въ черквата. Обявяванието на схизмата било извършено тържественно съ всевъзможни церемонии и рѣшението на синода било прочетено въ патриаршеската черква. Синода се надѣялъ по този начинъ да сплаши българский народъ, винаги набоженъ и прѣданъ на черковнитѣ правила, като вѣрвалъ, че той ще се отдѣли отъ своитѣ отлжчени и низвержени пастири и ще се възвърне наново въ лоното на Цариградската черква. Тази надѣжда показала, че Гърцитѣ не познаватъ силитѣ и пробуждающето се съзнание у Българский народъ.

На 24 Септемврий Антимъ, Българский патриархъ, (както пишели тогава българскитѣ вѣстници) служилъ въ черквата на Фенеръ Божественна литургия, и подиръ свѣтого евангелие, казалъ слово противъ произнесената отъ патриаршата схизма, ржкоположилъ архимандрита Натанаила за Охридската епархия и посвятилъ и произвелъ въ еромонашески чинъ Лазаръ Ювчева, като го прииненувалъ на Иосифъ (сегашний Българки екзархъ). Ето и самото слово:

„Отъ плода ихъ познаете ихъ. Всяко древо доброе плоды добры творитъ, а злое древо плоды злы творитъ. Не можетъ древо добро плоды злы творити, ни древо зло плоды добры творити (Мат. гл. 7, ст. 16—18). Благій человѣкъ отъ благаго сокровища сердца своего износитъ благое, а злый человѣкъ отъ злаго сокровища сердца своего износитъ злое (Луки VI, 45).

Тѣзи непрѣложны думы на Господа Іисуса Христа неволно спомнихмы ный, възлюбленная чада наши о Господѣ, когато ся извѣстихмы за послѣдныѫтѫ постѫпкѫ на Архіереитѣ въ Цариградската Патріархія. Въ отчаяніето и въ злобѫтѫ си противъ насъ Грьцкытѣ клирицы, като видѣхѫ осуетены всичкытѣ си усилія да потъпчѫтъ правдѫтѫ Божіѭ, дьрзнахѫ да провъзгласятъ чужды на Православнѫтѫ цьрквѫ и схизматицы, както насъ Архіереитѣ и всичкытѣ рѫкоположены отъ насъ священницы и діаконы, така и всичкы, които ся съобщаватъ съ насъ и пріематъ нашитѣ молитвы и благословенія, сирѣчь всичкыйтъ Българскый народъ, който воспламененъ отъ святѫ ревность за честьтѫ и славѫтѫ на Христовѫтѫ вѣрѫ гы отхвьрли отъ себе си, и призва насъ за свои Архыпастыри и Архіереи, съ които и пребывава сега неразривно съединенъ Кой благочестивъ и богобоязливъ не ще дълбоко да възнегодува при тая новѫ подигравкѫ съ Христовото имя, съ което ся сега ознаменува Цариградската Цьрква въ своитѣ ухищревія противъ насъ? Истинно не може *древо зло плоды добры творити.* Друго не можеше да ся чака отъ срединѫ заразенѫ съ толкози ярость. Не отъ тѫзи ли истѫтѫ срединѫ ся е простръла нѣкога оная святотатственна рѫка, която посегна вьрху свободѫтѫ и благолѣпіето на святытѣ Божіи Цьркви въ нашитѣ страны окова съ тежки вериги Христіанытѣ по всичкыйтъ обширенъ Балканскый полуостровъ, въ прѣзрѣніе на всичкытѣ постановленія апостолскы и отеческы? Не отъ тѫзи ли истѫтѫ срединѫ излѣзвахѫ до не давно вепритѣ, които дълговрѣменно зобахѫ и тъпкахѫ вертоградътъ Господенъ въ нашето любезно отечество, догдѣ най-послѣ быхѫ шумно изгонены изъ него? Тія лъжепастыри, които сега произнасятъ судъ надъ благовѣрныйтъ

Българскый народъ, не сж ли онія истытѣ, които този народъ въ негодованіето си изрина отъ среджтж си?

Извѣстно ви е, възлюбленная чада наша, че властолюбіето и стремленіето къмъ господаруваніе, съ които са заразихж нѣкои епископы въ Христовжтж църквж е съвсѣмъ противно на смиреніето, на което далъ примѣръ Господь нашъ Іисусъ Христосъ, и което той непрестанно препоржчвалъ на своитѣ апостолы и ученицы. Апостолытѣ догдѣ още не были уразумѣли ученіето на Божественныйтъ си наставникъ често ся препирали помежду си за първенство и за голѣмство, и даже нѣкои отъ тѣхъ го нарочно молили да гы турне на по-горенъ степень отъ другытѣ ученицы. Іисусъ имъ отговарялъ: незнаете какво искате. Най послѣ той имъ нарочно прѣпоржчалъ веднъжь за всякога да извадятъ отъ умътъ си мысльтж за първенство и господаруваніе, като съвършенно противны на началата, които той дошълъ да проповѣда и освяти помежду человѣцытѣ. *Вѣсте*, имъ казалъ той, *яко князи языкъ господствуютъ ими, и велицыи обладаютъ ими. Не такожде будетъ въ васъ, но иже аще хощетъ въ васъ вящшій быти, да будетъ вамъ слуга, и иже аще хощетъ въ васъ быти первый, буди вамъ рабъ: яко сынъ человѣческый не пріиде да послужатъ ему, но послужити* (Мат. XX, 25—28). За да имъ преподаде още осязателно урокь на смиреніе, той прѣди самата си смърть имъ умылъ на всичкытѣ нозѣтѣ, и послѣ като имъ казалъ: *Вѣсте ли что сотворихъ вамъ? Вы глашаете мя учителя и Господа, и добрѣ глоголете: есмь бо. Аще убо умыхъ ваши нозѣ, Господь и учитель, и вы должны есте другъ другу умывати нозѣ. Образъ бо дахъ вамъ да якоже азъ сотворихъ вамъ и вы творите* (Іоанна XIII, 12 – 14). Оттогава и до сега смиренномудріето и самоуниженіето сж ся всякога почитали като отличителна черта на христіанскытѣ добродѣтели, а высокомѣріето и стремленіето за господаруваніе не съвмѣстны съ Евангелското ученіе. И въ древнитѣ врѣмена когато нѣкои отъ епископытѣ хванали да забравятъ духътъ на Евангеліето, и да ся увличатъ отъ примѣрътъ на земнытѣ обладатели, святытѣ отцы напомнювали въ правилата и установленіята си: „да не вкрадывается подъ видомъ всященнодѣйствія нядмѣнность

власти мірскія, и да не устрашимъ мало по малу неприметно тоя свободы, которую даровалъ намъ кровію своею Господь нашъ Іисусъ Христосъ, освободитель всѣхъ человѣковъ.“ Колко малко обаче сѫ ся съобразявали цариградскытѣ епископы съ най-существенното отъ евангелскытѣ правила, и колко далечь сѫ отстѫпили тѣ отъ горѣказанното начало на отцытѣ на христіанството: *да не вкрадывается подъ видомъ священнодѣйствія надмѣнность власти мірскія*, е всѣкиму извѣстно. Въ жадностьтѫ си за господаруваніе, тѣ поробихѫ най-послѣ подъ властьтѫ си църквытѣ въ нашитѣ страны, а съ тѣхъ и самытѣ населенія. Не е мѣсто, возлюбленніи, да исчислявамы тука страданіята и бѣдствіята, които сѫ притеглили оттогава и до днесь вѣрата и народонаселеніето въ Българскытѣ страны послѣдствіе на това порабощеніе, и да описвамы оскуденіето на христіанскытѣ добродѣтіели, и заглѫхваніето на благочестіето помежду българыте отъ това господство на иноязычнытѣ пастыри, които преслѣдвахѫ цѣли съвсѣмъ чужды на Евангеліето. Да благословимъ и възблагодаримъ Господа Бога, че най послѣ даде знакъ на своето благоволеніе къмъ насъ и къмъ църквата си въ промѣненіето и улучшеніето на врѣмената, и ни показа зарѭ на надѣжда за избавленіето ни отъ духовното робство. Да му издадемъ още хвала, че когато нашитѣ смирены молбы и представленія ся высокомѣрно отблъснахѫ отъ господарствующето въ Фенеръ духовенство, той ни вдъхна священна ревность въ борбѫтѫ, която слѣдъ това ни открыхѫ иноплѣменнытѣ властители на нашитѣ църквы. Въ петнайсеть годишното продълженіе на тѫзи тежкѫ и горчивѫ за насъ борбѫ, каквы силы Фенеръ не тури въ движеніе противъ насъ, каквы средства не употрѣби той, каквы интригы не сплете, каквы клевети не искова за да ны събори и свърже отъ ново съ веригытѣ си! той ны преслѣдоваше и гоняше съ своитѣ стрѣлы не само тука долу на землята, но и горѣ на небето! Колко горчивы страданія, колко скърби и бѣдствія навлече това началство върху онѣзи отъ насъ, които вървѣхѫ напрѣдъ подъ знамято на священната борба! но Всевышный невидимо поддържаше нашитѣ слабы усилія за благото на святата си църква и вы-

нагы ны съпутствуваше съ помощьтѫ си; ный придобыхмы духовнѫтѫ си свободѫ. Надмѣннытѣ наши властители паднахѫ посрамены. Но какво струватъ тѣ подиръ това? Намѣсто да ся свѣстѭтъ и разумѣѭтъ, че благодатьта Божія е съ насъ, а не съ тѣхъ, и да прѣстанѫтъ да злословѭтъ онова което Богъ отъ вѣка е благословилъ, тѣ хвърлихѫ върху насъ послѣднійтъ си ядъ. Като видѣхѫ, че жертвата която смучахѫ, ся изтъргна и побѣгна отъ ногтѣтѣ имъ, тѣ хвърлихѫ стрѣлѫ дано да ѭ получѫтъ и премахнѫтъ, като не е вече въ рѫцѣтѣ имъ. Тѣ намыслихѫ въ изумленіето и яростьтѫ си, да ны обявѭтъ за чужды на Прав. Църквѫ и схизматицы, дано нѣкакъ ны съ това спънѫтъ и увреднтъ. Многолѣтнытѣ тѣхни неистовства посредъ святытѣ църквы Български ся увѣнчахѫ най-накрайтъ съ вѣнецъ каквото имъ подобаваше. *Порожденія ехиднова како можете добро глаголати зли суще?* (Мат. XII, 34).

Когато вникнешъ въ причинытѣ, за които осѫжда Цариград. църква нашето свято дѣло, ный недоумѣвамы на кое по-напрѣдъ да ся чудимъ, да ли на неправедната ѝ ярость противъ насъ, или на неприличното и достоосѫдително употрѣбленіе на святата ны Православна вѣра. Какво достоосѫдително има въ дѣйствіята ни за възобновленіето на потѫпканытѣ отъ тѣхъ наши църквы? Споредъ управителитѣ на Царигр. църква ный смы были впаднали въ лошѫ ересь! Ный смы были допущали начяло противно на Евангеліето и на всичкѫтѫ църковнѫ практикѫ, а именно различіе на народность въ църквѫтѫ, и на това начяло смы основали нашѫтѫ църквѫ. Ето нашата ересь, за която управителитѣ на Царигр. Патріархія не благоволихѫ да ны считатъ за членове на Православнѫтѫ църквѫ Обаче толкози явно е, че въ църквата сѫществуватъ народности, и толкози вѣрно, че христовата вѣра никога не е положила за догма уничтоженіето имъ, колкото истина е че самыйтъ спаситель нашъ Іисусъ Христосъ нееднократно порѫчвалъ на Апостолытѣ да проповѣдатъ Евангеліето на всичкытѣ народы, и когато слѣзълъ на тѣхъ Духъ Святый да гы управлява въ тъзи проповѣдь, той ся явилъ въ видъ на огненны языци, и че Апостолскытѣ и църковнытѣ постановленія да-

ватъ самоуправленіе не само на народытѣ, но и на областитѣ (гл. 34 апост. 19 Антіох.). И това църковно управленіе, въ което областитѣ и отдѣленытѣ народы съставляватъ отдѣлны центрове сѫ нарѣдили съборытѣ, а не онова гдѣто послѣ учредихѫ тука Цариградскитѣ епископы, като прибрахѫ всичкѫтѫ власть въ рѫцѣтѣ си. Освѣнь толкова другы народны църквы днесь не сѫществуватъ ли русска, сърбска, молдо-влашка, и грьцка въ Елладѫ църквы, русската за Руссытѣ, сърбската за Сърбытѣ, молдо-влашката за Румѫнытѣ и грьцката за Гърцытѣ въ кралевството? Русситѣ, Сърбитѣ, Румѫнитѣ не сѫ ли отдѣлны народности? Но Българытѣ не щѣли да пріемѫтъ, казватъ, граници за църквѫтѫ си, ами искали да ся отличаватъ на всѣкадѣ по епархіитѣ Българитѣ отъ Грьцытѣ Кой не знае, возлюбленніи, че ный смы всѣкога изразявали пълно съгласіе да ся положѫтъ граници на нашѫтѫ църквѫ, но границы, които да обемѫтъ не всичкытѣ епархіи, гдѣто има наши единородцы, но онія въ които тѣ сѫ преобладающыйтъ елементъ? Но това, като не понасяше на управителитѣ на Царигр. Патріархія, тѣ нещѣхѫ никога да го пріемѫтъ. Нашето исканіе да ся отнесятъ Българытѣ до Българ. църквѫ, а Гърцытѣ до Грьцкѫтѫ, бѣше слѣдствіе на притѣсненіето което претърпяватъ отъ грьцкытѣ Архіереи нашитѣ съотечественницы въ смѣсенытѣ епархіи, управителитѣ на Царигр. Патріархія, които наричахѫ противозаконно и противо Евангекско присъединяваніето на нѣколко епархіи, населени само или повечето отъ Българы, съ българската екзархія, когато тѣ самы отъ друга страна отдѣлявахѫ отъ българската църква малочисленнытѣ Гърци, които ся намѣрвахѫ въ българскы епархіи. Така тѣ направихѫ за гърцытѣ въ Варненскѫтѫ Епархія и въ Пловдивскѫтѫ Епархія, както свидѣтелствуватъ проектитѣ на Патріарсытѣ Григорія и Антима.

Другото обвиненіе противъ насъ е, че ный си възобновихмы и нарѣдихмы църквѫтѫ безъ да земемъ съизволеніето и благословеніето на иноплеменнытѣ Архіереи, които бѣхѫ ны подчинили и заробили като безсловесно стадо, и въ тѫзи постѫпкѫ наша виждатъ тѣ нарушеніето на канонытѣ. Но какво трѣбваше да правимъ? Ца-

раградската Патріархія подобно на Фараона, ту ся съгласяваше да ны отпустне веднъжъ съ едны ограниченія (колкото до числото на епархіитѣ), другъ пѫть съ другы, ту ся раскайваше и помяташе. Очевидно бѣше, че ней не ѝ даваше сьрдце да ни отпустне, макаръ че бѣше доведена до крайно вече изнеможеніе, тя тъй все търсеше способъ да ся окопыти и излѣзе пакъ отгорѣ. Ный многократно молихмы Патріархътъ, кога посрѣдственно, кога непосрѣдственно де не озлобява народътъ съ упорството си, но той отговаряше, както нѣкога Фараонъ на Израилтянытѣ, *урокъ дѣланія плѣменнаго да отдаете* (Бытія Ѵ, 18).

Като имахмы прѣдъ очи святостьтѫ на дѣлото, което прѣдставлявахмы и противо-Евангелскыйтъ духъ на църковното патріаршеско началство, можяхмы ли и трѣбваше ли да ся осѫдимъ на бездѣйствіе въ вѣки и презираніе на гласътъ на народа, който възмущенъ и възвълнуванъ отъ безподобното поведеніе на досегашнытѣ си пастыри, не щѣше вече и имято имъ да чуе, да го оставимъ на произвола на сѫдбата щото да ся хвьрли даже и въ безднѫтѫ на погыбельтѫ? Тогава ный щѣхмы да бѫдемъ повинны прѣдъ Бога и прѣдъ всичкѫтѫ църквѫ, небеснѫ и земнѫ. Когато Фарисеитѣ укорявали Іисуса за нарушеніето на сѫбботѫтѫ, каквото насъ сега управителитѣ на Цари. Патріархія за несъблюденіето на нѣкои несѫщественны формалности, което бѣше необходимо, той имъ отговорилъ: *„нѣсте ли чли что сотвори Давидъ, егда взалка самъ и сущіи съ нимъ? Како вниде въ храмъ Божій и хлѣбы прѣдложенія снѣде, ихже недостойно бѣ ему ясти, ни сущимъ съ нимъ, токмо Іереемъ единъмъ? Или нѣсте ли чли въ законѣ яко въ субботы священницы въ цървкѣ субботы скверњятъ и неповинны сутъ?“ „Кто есть отъ васъ человѣкъ, ыже иматъ овча едино и аще впадетъ сіе въ субботи въ яму, не иметъ ли е и изметъ? Кольми убо лучше есть человѣкъ овчате?* (Мат. XII, 3—13). Въ нашето дѣло са касаеше, да спасемъ не единъ человѣкъ, а миліоны, които погыбаваха оставени безъ пастыри и лишены отъ пажить. Правилата и постановленіята отечески не само не ны осѫждатъ за постѫпкѫтѫ която направихмы но и на пълно одобряватъ (Апостол. 31, по-

сланіе св. Атанасія къ Руфиніану). Но осжжданіето, което произнесохж срѣщу насъ управителитѣ на Цар. Патріаршія и нейнытѣ единомысленницы, изобличава тѣхната злоба, не само защото това осжжданіе е съзнателно основано на тълкованія безосновны, но и защото начинътъ на сждeніето бѣше противу правилата, които, както църковнытѣ така и гражданскытѣ постановленія на всѣко мѣсто предписватъ да ся вардѭтъ като необходимо условіе за правилностьтж и законностьтж на сждътъ. *Еда законъ нашъ судитъ человѣку, аще не слишитъ отъ него прежде и разумѣетъ что творитъ* (Іан. VII, 51). Никой отъ българытѣ, нито духовно, нито мірско лице ся не выка поне за формж прѣдъ патріаршескыйтъ сждъ да даде нѣкои обясненія, и което е още по не лѣпо, сждницытѣ бѣхж подсудимытѣ. Дѣ ся е чуло и видѣло една отъ подсудимытѣ страны да бжде и сждникъ? Въ съборътъ е имало до 32 Архіерея, по между които само Александрійскыйтъ, Антіохійскыйтъ патріарси и Кыпрскыйтъ Архіепископъ не принадлежжтъ на Царигр. Патріаршія. Всичкытѣ другы сж прѣдставлявали послѣднѭтж и съставляватъ еднж отъ подсудимытѣ страны. Но понеже Александрійскыйтъ Патріархъ прѣди малко бѣше Патріархъ Цариградскый и е вече прѣдрасположенъ противу Българытѣ, то неговото сжжденіе неможе да има никаквж тяжесть, а Антіохійскыйтъ Патріархъ и Кыпрскыйтъ Архіепископъ отъ първо дълго ся противѣхж на желаніето на распаленытѣ Гърци, но най послѣ заплашены принудихж ся да направѭтъ каквото имъ искаха послѣднытѣ, при всичко дѣто Антіохійсыйтъ имаше формално мнѣніето на Св. Синодъ противъ схызмата. Іерусалимскыйтъ же Патріархъ като видѣ слабытѣ основы на които ся туряше духовното началство на Цариград. Патріархія многократно ся опыта да го свѣсти, но като ся убѣди, че думытѣ му сж гласъ вопіющаго въ пустини, умы ржцѣтѣ си и си отиде въ Іерусалимъ, безъ да дава вниманіе на хулытѣ на грьцкытѣ вѣстницы, които при всичкото безвѣріе що бѣше въ тѣхъ, побудихж и послѣ насърдчавахж управителытѣ на Цариград. Патріархія да направи послѣднѭтж си постжпкж. Понеже Блаженнѣйшійтъ Патріархъ Іерусалимскый съ оттеглюваніето си отъ патріаршескыйтъ съборъ нанесе

ударъ въ самыйтъ коренъ на рѣшеніето за което ся събираше, то ревнителитѣ на еллинизмътъ го обсипахѫ съ тыя сѫщи ругателства, които ся не махѫтъ отъ язикътъ имъ кога иматъ да поменѫтъ нашето имя. Слѣдователно каква тяжесть може да има рѣшеніето на съборъ, отъ който тримата трѣбваше да ся исключатъ по сомнѣніе въ пристрастіе, а другытѣ бѣхѫ самы подсудимы, рѣшеніе което грьцкыйтъ народъ налагаше на духовенството си, да стане имено таквозь, каквото стана прѣди да ся събере съборътъ, и да го размысли?

Като имамы прѣдъ видъ че епископытѣ, които съставяхѫ съборътъ въ Патріашіѭ-тѫ сѫ повечето или титулярни само, или съвършенно отритнѫти отъ христіанытѣ, и слѣдователно нѣматъ никакъвъ прѣдставителенъ характеръ, никакво значеніе въ църквѫтѫ, като пастыри самозваны, които безъ пасомытѣ сѫ като тѣло безъ душѫ, ный можахмы заедно съ събратіята въ нашето епископско служеніе, по силѫтѫ на любовьтѫ и сыновнѭтѫ прѣданность, която питаятъ къмъ насъ многочисленны вѣрни, и въ качеството си на дѣйствителны прѣдставители на църквѫтѫ много по справедливо и по съобразно съ апостолскытѣ и отечески правила, да подвьргнемъ рѣченытѣ епископи на нѣкое осѫжденіе. Но понеже тѣзи епископы сѫ предадены на страститѣ си, както казалъ единъ съборъ за подобны тѣмъ служители «не токмо не ужасаются наказанія определяемаго священнымы правилами, но дерзнуша даже ругатися надъ оными, ибо превращаютъ оныя и ради страстныя воли своея искажаютъ смыслъ ихъ, дабы по избытку страстнаго ослещенія, какъ речено Григоріемъ Богословомъ, зло казало ся у нихъ не токмо не осудителнымъ, но даже Божественнымъ (Двукр. 10), явно е че таквази постѫпкѫ отъ нашѫ странѫ не ще има за слѣдствіе вразуменіето и освѣстяваніето имъ. За това ный предизбирамы онзи способъ, който е единственно може да има подобно дѣйствіе, а то е усердна молитва ко Господу Богу, да не помяне поношеніето което му направихѫ тѣ, но да гы приведе въ разумъ и съзнаніе за да направятъ дѣла приличны на вѣрѫтѫ, по реченото: *покажи ми вѣру твою отъ дѣлъ твоихъ* (Іак. 11, 18). Тѫзи молитвѫ препорѫчвамы ный на всичкытѣ вѣрны врѫчены на нашето духовно водителство.

Услиши, Боже, молитву нашу, вонми гласу моленія нашего. Востани Боже, суди прю твою, помяни поношеніе твое, еже отъ безумнаго весь день. Вознеси ся судяй земли, доклѣ грѣшницы восхвалятся? Призри, Господи, съ небесе и посѣти виноградъ егоже насади десница твоя, яко озоба й вепръ отъ дубравы и уединеныи дивій пояде й. О Бозѣ сотворимъ силу, и той уничижитъ враги наша. Прокленутъ тій онъ же благословитъ.

Подиръ това Екзархътъ отправилъ и трете окрѫжно писмо до Българский народъ въ смисълъ на горното слово.

Въ това врѣме положението на екзархията било въ висша степень трудно и опасно. Изисквало да ся залѣга съ всичка сила и енергия. Освѣнъ отчаяната борба съ гръцката черква, тя трѣбвало да се бори съ своитѣ съюзници защото съществувала взаимна ненависть между членоветѣ на съвѣта. Нѣкой си Кириокополу, служащъ по рано въ Русската посолство, писалъ въ в. Phare du Bosphore противъ Русситѣ и Българетѣ; писалъ статии, въ които наричалъ екзархията, нейний синодъ и съвѣтъ интригантско сборище, распространитель на панславизма, а самия Антимъ обяилъ за орѫдие на русското посолство и съвсѣмъ лошо се произнасялъ за неговата дѣятелность. Понеже Кириокополу по́рано служилъ въ Русското посолство и знаялъ много работи, то въ неговитѣ обвинения имало нѣщо правдоподобно, и почнали да му вѣрватъ, толкозъ повече и затова, че въ австрийското посолство се съчинявали статии съ сѫщото съдържание, които се печатали въ Виенскитѣ вѣстници.

Екзарха и синода въ едно събрание намислили да подадатъ до правителството прошение, съ което да искатъ даванието подъ сѫдъ редактора на в. „Phare du Bosphore“ за клѣвета. Рѣшили да испълнятъ това, но когато всички си отишли Панаретъ Пловдивски и Чомаковъ накарали екзарха, за което той отъ послѣ се раскайвалъ, да пише за това веднага на портата. Правителството назначило день и мѣсто за разглежданието на дѣлото. Гърцитѣ призовали най-добритѣ свои адвокати, за да докажатъ справедливостьта на обвинението екзархията въ панславизмъ, а Българетѣ повикали Французина Amiable,

адвокатъ на русското посолство. Натворили Чомакова да се срѣщне съ адвоката за да му даде всичкитѣ срѣдства за защитата на екзархията и за обвинението на редактора, а ковчежникътъ, Георги Груевъ, и писарьтъ Яковъ Геровъ, да присѫтствуватъ въ сѫда за да помагатъ на Чомакова.

Тукъ обаче испъква личната вражда, която побърква на самото дѣло; когато Чомаковъ се срѣщналъ съ адвоката, казалъ му: „редактора на вѣстника има основание за своитѣ обвинения; въ екзархията има двама души, заразени отъ панславистически стрѣмления и въ своята защита вий можите стовари всичката вина върху тѣхъ; тѣзи хора сѫ: Хаджи Иванчо и Гавраилъ Кръстовичъ". Французина обаче се показалъ толкова честенъ человѣкъ, щото не се въсползувалъ отъ тѣзи разоблачения и интриги и не спомѣналъ нищо за тѣхъ въ сѫда. Като узналъ за това, Кръстевичъ се силно оскърбилъ и далъ дума, че нѣма да стѫпи въ екзархията, доклѣ тамъ е Чомаковъ; но всичко това станѫло за гдѣто Екзархътъ направилъ голѣмата грѣшка, като нечакалъ да изслуша мнѣнието на болшинството, но постѫпилъ незабавно по съвѣта на Панарета и Чомакова. Сѫдението съ редактора на Phare du Bosphore, което костувало на Екзархията доста скѫпо, нѣмало никакъвъ резултатъ, макаръ и полемиката да е продължила въ твърдѣ рѣзка форма между горний вѣстникъ и българскитѣ *Вѣкъ и Право*.

Около това врѣме падналъ великий везирь Махмудъ и на негово мѣсто билъ назначенъ Митхадъ-паша; министръ на вънншитѣ дѣла станалъ Халилъ-Шерифъ-паша, ожесточенъ руссофобъ. Екзарха, който му направилъ визита заедно съ Чомаковъ и Георгаки, билъ приетъ доста добрѣ и между другото, той казалъ на Антима, че патриарха жалае да бѫде прсмѣноно облѣклото на служителитѣ при българската независима черкова.

При второто си свиждание той безъ заобикалки вече казалъ на екзарха: „вий вече се отдѣлихте отъ Гръцката черква, затова трѣбва да имате и друго облѣкло". Екзарха съ зачудвание запиталъ: „какъ сме се отдѣлили? за това никой и дума не казва, ний просто съ помощьта на султанский ферманъ се сдобихме съ независима чер-

ковна администрация; колкото до догмитѣ ний сме и ще си останемъ за винаги православни.“ Пашата настоявалъ, обаче Антимъ не се съгласявалъ, защото нему било ясно какво желаели хитритѣ Гърци; промѣната на облѣклото е знакъ, че българетѣ признаватъ схизмата, а отъ туй именно се страхували истинскитѣ патриоти; та и какъ би погледнала на това руската черква, на която тѣ се уповавали! Гърцитѣ успѣли да убѣдятъ министра въ необходимостьта на тази мѣрка, но той срѣщналъ енергически отпоръ отъ страна на екзарха.

Подиръ нѣколко врѣме трѣбвало екзарха да отговори за това на министра, който този пѫтъ го приелъ много любезно и се постаралъ да му повлияе. Слѣдъ дълго придумване, той попиталъ екзарха: „Съгласни ли сте? Помислихте ли върху това?“ (Съ екзарха билъ и секретара му Иосифъ, който говорилъ добрѣ французски, разговора се водилъ на този языкъ). Антимъ рѣшително отказалъ и тогава се почналъ споръ въ твърдѣ остра форма; пашата казалъ: „азъ добрѣ зная отъ кого се влияйте и кого вий слушате!“ (очевидно искалъ да намекне за руското посолство). Екзарха попиталъ: „Но гдѣ сѫ за това доказателствата?“

Този разговоръ билъ прѣдаденъ на Игнатиева и когато въ сѫщий день министра се видѣлъ съ него и почналъ да му се оплаква отъ упорството на българетѣ, той казалъ: „ако тѣ не сѫ съгласни на тѣзи измѣнения, ний ще имъ дадемъ облѣклото на руското духовенство.“ Екзархътъ свикалъ синода, прѣдъ когото изложилъ положението на дѣлото, всичкитѣ разговори и прѣдложения на Правителството относително измѣненето на облѣклото, застѫпничеството на русский прѣдставителъ и пр.

Тогава Михайловски, братъ на Илариона Макариополски, върлъ русофобъ, макаръ и руски възпитанникъ, извикалъ: „ако до сега не бѣхме руси, сега ще станемъ таквизъ.“ Иосифъ, сегашний екзархъ, написалъ по този въпросъ статия въ в. Право, която направила голѣмо впечатлѣние. Нека споменемъ тукъ, че когато патриарха се рѣшилъ да обяви открито борба и рѣшително гонение противъ независимата Българска черква и послѣ нейното

обявяване за схизматична, екзарха испратилъ до всички автокефални черкви писмо, въ което изложилъ цѣлий ходъ на Българо-Гръцката расприя, упомѣналъ, че въ продължение на десеть вѣка Българетѣ съ изумителна твърдость, независимо отъ всички бѣдствия, се придържали о православието; сега тѣ биле осждени отъ патриарха и събора и нарѣчени схизматици само за туй, защото поискали да иматъ независима черковна администрация. Въ заключение той просилъ да се окаже съчувствие на гонимата отъ всички българска черква; отговоръ на това писмо не послѣдвалъ. Когато пъкъ се уредилъ въпроса за облѣклото, благодарение вмѣшятелството на Игнатиева, правителството намислило да измѣни самия ферманъ, като се основавало на това, че той не се испълнява отъ Българетѣ, които не помѣнятъ името на патриарха въ черквата, служатъ въ Цареградъ и пр. отъ което проистичатъ безпорядъци. Екзарха не се съгласилъ на това, като заявилъ, че българетѣ испълнили всичко, което прѣдписвалъ фермана: събрали съборъ, избрали екзархъ, искали да встжпатъ въ съгласие съ патриарха, но той не ги приелъ, и не призналъ фермана и пр.

Правителството дало пакъ позволение да се свика съборъ отъ българскитѣ общини и владици. Дошле около 150 души изъ най виднитѣ граждане, като прѣдставители на народа. Прѣдложенъ имъ билъ на обсжждание въпроса за измѣнениэто на фермана; всички единодушно рѣшили: „пазѣте фермана, придържайте се ό него, тамъ е нашето спасенне,“ Въ увлѣчението си, прѣдставителитѣ изказали нѣкои остри думи по адрессъ на правителството, а Чомаковъ, който желаелъ съ нѣколко свои единомишленци, измѣната на фермана, недоволенъ отъ рѣшението на събора, обърналъ се къмъ екзарха и го упрѣкналъ съ тѣзи думи: ‚Тѣзи хора, ти събра тукъ за да упрѣквашъ правителството ли? Ти си Руснакъ и дѣйствувашъ подъ Руско влияние“. Екзарха съ негодувание го испѫдилъ отъ събора, като му казалъ: „ти не си тукъ диктаторъ; ако може да дѣйствува тукъ нѣкой като такъвъ, то това съмъ азъ.“

Чомаковъ и неговата партия намирали, че фермана

не обгръща етнографически цѣлий Български народъ и че ако Българската черква остане чисто православна, това ще даде поводъ на Гърцитѣ да се мѣсятъ въ нейнитѣ дѣла, че е нуждно да се отдѣли съвсѣмъ отъ тѣхъ, да стане независима, да измѣни не само облѣклото, но и нѣкои догми; правителството подържало това искание, защото то искало, макаръ и чрѣзъ измама, да накара Българетѣ да се откажатъ отъ фермана. Болшинството отъ събора било за спазвание цѣлостьта на фермана; въ тази смисъль билъ съставенъ протоколъ, въ който се казвало, че унитожението на фермана или неговото измѣнение ще има гибелни послѣдствия за народа и за страната Събора удобрилъ протокала, който билъ написанъ и на турски. За тази цѣль повикали най-напрѣдъ кятибина на екзархията Бехчедъ ефенди, но отпослѣ се отказали отъ него, защото той билъ чиновникъ и шпионинъ на Портата; намѣрили единъ Арабъ, адвокатъ, комуто дали да прѣведе протокола на турски, послѣ като се подписалъ, прѣдали го на Георгаки да го поднесе на секретаря на министра. Въ министерството туй рѣшение произвѣло голѣмо негодувание, повиканъ билъ Георгаки, комуто казали: „какво пише тукъ екзарха? Той сѣкашъ е забравилъ, че е подданикъ на султана;“ строго смъмрели Георгаки и му върнали писмото. Това заставило българскитѣ прѣдставители да измѣнятъ тактиката; тѣ съставили енергически протести и открито се обявили противъ всѣкакви измѣнения. Много отъ членоветѣ на събора прѣдлагали по-рѣшителни срѣдства; Михайловски казвалъ: „ако патриарха ни прокълне, нека и ний го прокълнемъ, както по-рано римската черква прокълна Гърцитѣ.“

Екзарха не се рѣшилъ на такава постжпка, отъ страхъ да не изгуби симпатиитѣ на малкото приятели на българския народъ. Между това правителството почнало да дѣйствува твърдѣ лукаво. Отъ начало писаря на Екзархията, Бехчедъ ефенди, съобщилъ на Антима, че Портата иска да го направи патриархъ на независимата българска черква. Сжщето му говорилъ и министра на вътрѣшнитѣ дѣла. Но екзарха забѣлѣжилъ, че за да стане това, нужно е да се свика вселенски съборъ. „Това не е трудно да

стане, продължавалъ министра, имаме толкова патриарси, защо да нѣмаме и български?“ — „Това не може да стане,“ отговарялъ Антимъ. Министра на правосѫдието Джевдетъ паша поздравлявалъ Антима съ сѫщото.

Министерский съвѣтъ рѣшилъ по принципъ този въпросъ; главната цѣль на правителството била да застави така или инакъ българетѣ да се откажатъ отъ фермана на Али-Паша и да се признаятъ за неправославни, схизматици. Халилъ паша увѣрявалъ, че всичкитѣ българе въ Турската империя ще признаятъ безъ исключение само Българский екзархъ. Великий везиръ Мидхадъ паша отишалъ по-надалечъ; като знаялъ русофилството на екзарха, той му казвалъ, че като бѫде глава на българската независима черкова, може да изпраща епископи и свѣщенници въ Българскитѣ колонии въ Русия.

Даже българскитѣ вѣстници хвалили този планъ и намѣрвали полѣзно неговото испълнение. Чомаковъ съ своята партия поддържалъ исканията на правителството, защото виждалъ въ него само благодѣяния за българския народъ. Проницателний умъ на екзарха проникналъ въ тѣзи хитро сплетени лѫжи, прѣлъстявания и измами и осталалъ вѣренъ на прѣдназначената си цѣль. Между това патриаршията назначила и рѫкоположила епископи за всички епархии, принадлѣжащи по фермана къмъ екзархията и поискала отъ Портата берати за тѣхъ и писма до губернаторитѣ. Екзарха при свиждането си съ Министра силно въстаналъ противъ това, като казвалъ, че тѣзи епископи могатъ да останатъ въ епархиитѣ само за лице; народа ще ги испъди веднага. „Ний винаги сме биле и ще бѫдемъ православни, казвалъ той, това е взелъ подъ внимание и фермана; съ патриарха ний можемъ да да се подобримъ; той като баща ни се сърди, но ний можемъ почака година, двѣ, три, даже и десеть за да се сдобримъ; но да се отдѣлимъ ний не искаме и неможемъ, защото това е противно на фермана.“ Екзарха дѣйствувалъ енергически, той разбралъ, че правителството иска да провъзгласи схизмата, като знаело, че това силно ще повлияе на народа, между когото ще внесе раздори и смутове; отъ друга страна гръцкото духовенство ще има пълно право да се бори съ схизматицитѣ и за да ги на-

кара да приематъ истината, то ще изпрати изъ цѣла България епископи и проповѣдници, които ще експлотиратъ, клѣвѣтятъ, раздѣлятъ, доносятъ и по такъвъ начинъ ще произвеждатъ постоянни вълнения. И какъ би се отнесла къмъ това Руската черква, подпората на православието, и Русия, надѣждата на която била постоянно въ екзарха, комуто давали сила да се бори и търпи!

Единъ день екзарха посѣтилъ Министра на Правосѫдието, най-добрѣ расположенъ къмъ българетѣ отъ всѣки другъ. Слѣдъ обикновеннитѣ поздравления, пашата го запиталъ нѣщо по българскитѣ работи. Екзархътъ почналъ: „ний молихме наший господарь Султана да ни избави отъ едно голѣмо зло—патриаршията, а сега Министра на Вътрѣшнитѣ работи Халилъ паша ни притѣснява, като ни прѣдлага разни измѣнения въ Султанския ферманъ. Искатъ да измѣнятъ облѣклото ни и пр.“. Дълго врѣме се смѣлъ пашата на този расказъ; но когато екзарха съ сериозность го помолилъ да се застѫпи за българкото дѣло, той се обѣщалъ Когато биле рѫкоположени владици за българскитѣ епархии, екзарха поискалъ за тѣхъ берати отъ правителството, но срѣщналъ затруднения; такива берати изисквалъ и патриарха за грьцкитѣ владици; по такъвъ начинъ дѣлото не вървѣло ни напрѣдъ, ни назадъ. Екзарха срѣщалъ голѣми неприятности и затрудения, догдѣ билъ Министръ Халилъ паша. Най-послѣ, когато падналъ великий везиръ, Халилъ, като знаялъ, че иде и неговий редъ и че руский прѣдставитель има голѣмо влияние въ тази работа, почналъ да се посмѣгчава и да се колебае: „елате утрѣ“, казалъ той на Иосифа, пратеникъ на екзарха; по-напрѣдъ ги изпращалъ при патриарха, като се придържалъ о фермана. Най-послѣ той се рѣшилъ и берати биле издадени на Велеский, Софийский и Врачанский епископи.

ГЛАВА XII.

Екзархътъ у прѣдставителитѣ на Великитѣ Сили. — Гръцката черква въ Руссе.—Вефикъ Ефенди за фермана. — Поведението на Министра Халилъ Паша спрямо екзарха. — Въстанието. — Противницитѣ на екзарха. — Корреспондентитѣ на Европейскитѣ вѣстници.

Въ най-голѣмия разгаръ на борбата съ патриарха, Антимъ намѣрилъ за полѣзно да посѣти прѣдставителитѣ на Европейскитѣ държави въ Цареградъ; заради това той избралъ деньтъ 1-й Януарий 1873 година. Пруский посланикъ, който се намиралъ подъ влиянието на Генерала Игнатиева, съ голѣмъ интересъ разпитвалъ Антима за положението на дѣлото и го съвѣтвалъ да се придържатъ строго о правилото: „да нѣматъ раздори помежду си, тъй като отъ вътрѣшнитѣ раздори ще пострада самото дѣло". Друго-яче се отнесалъ къмъ Антима Английский послнникъ Еллиотъ. Слѣдъ като го приелъ любезно и му казалъ, че отдавна не е виждалъ Чомакова, той тъй сѫщо почналъ да го разпитва за положението на дѣлото и когато Антимъ се коснелъ до въпроса за свещеническото облѣкло и за признанието на схизмата, Еллиотъ го запиталъ:

— Какво облѣко е имало по-рано назависимото българско духовенство?

— Таквозъ, каквото и сега, отговорилъ Антимъ — принуждаватъ ни да го промѣнимъ зарадъ схизмата, но ний не признаваме схизмата.

— Какъ не признавате? очудено запиталъ Еллиотъ — това е вече свършенъ юридически фактъ. Сега вече Антимъ разбралъ гдѣ се намира източника, отъ когото Митхатъ паша и Халлилъ паша черпятъ наставления за своитѣ дѣйствия. Неприятелството и враждебностьта на Еллиота биле така злѣ скрити подъ маската на любезний домохазяинъ, щото Екзарха рѣшилъ да не прѣстѫпва вече прага на Английското посолство..

Французский посланикъ приелъ екзарха най-любезно.

— Е, какъ отива вашето дѣло? почналъ той.

— Лошо, много лошо, отговорилъ Антимъ. Народа

страдае отъ Черкезитѣ, отъ тежкитѣ данъци, отъ турскитѣ чиновници и отъ много други притѣснения.

— Имате ли крупни землевладѣлци? продължилъ консула.

— Не, у насъ повечето сѫ дребни землевладѣлци.

— Ваший народъ нѣма да погине. Всѣка нация е теглила неволи и тягости.

За да направи удоволствие на любезния Французинъ, Антимъ споменалъ въ разговора си, че Франция винаги е стояла на чело на другитѣ нации, когато въпроса се е касаялъ до борби за народность и изказалъ желание всички да послѣдватъ примѣра ѝ. Австрийский и Италианский посланници, Антимъ не сварилъ въ кѫщи. Но на другий день Австрийский прѣдставитель Лудолфъ, приелъ най-напрѣдъ него.

— За съжаление, начналъ той, вчера не сте ме сварили у дома, азъ желая много да се запозная съ васъ. Кажете ми отъ кога датира враждата между васъ и гърцитѣ? Отъ кога се е явилъ черковний въпросъ?

Антимъ му изложилъ въ общи черти развитието на гръко-българската расприя.

— Гърцитѣ винаги сѫ се считали панслависти, забѣлѣжилъ консула.

— И Австрия заедно съ другитѣ е къмъ насъ враждебна, отговорилъ Антимъ,—ний желаемъ просвѣщение, но не ни го даватъ, вѣроятно, защото сме Славяне и православни. Но този, който закача нашата черква и нашата вѣра, ще считаме за непримиримъ врагъ, добавилъ той, като искалъ да намекне за пропагандата.

— Вий сте твърдѣ много привързани къмъ Русия, казалъ посланика.

— Ний сме хора бѣдни, а Русия отваря безвъзмездно вратитѣ на своитѣ училища за нашитѣ дѣца и помага на нашитѣ сиромашки черкви.

— Но и нашето правителство би направило сѫщето, стига да му съобщите за това и да изкажите вашитѣ желания.

— Нека то ни помогне, ний ще му бѫдемъ крайно благодарни; но азъ не мога да му пиша, защото се счи-

тамъ официаленъ чиновникъ на Портата и мога за това да отготарямъ.

— Но ний сме приятели на Високата порта!

— Може би, на азъ не мога да пиша; та и подобрѣ е този въпросъ да остане още за нѣколко врѣме неизвѣстенъ.

— Ами какво е положението на екзархията, въ какво отношение се намира тя къмъ патриаршията и къмъ правителството? Казватъ, че вашитѣ срѣдства сѫ съвсѣмъ малки и тѣ не стигатъ даже за изпращание по епархиитѣ новоназначенитѣ владици? Говорѣте откровенно; вий трѣбва да се отнасяте съ довѣрие къмъ моето правителство, добавилъ Лудолфъ.

— Желаемъ да сме съ васъ въ приятелски отношения; вий сте нашитѣ най-близни съсѣди, отговорилъ отстѫпчиво екзарха.

— И ний желаемъ това, искаме да ви помогнемъ и нравствено и материално; ако ви е нуждно да основете гимназия, ний ще ви помогнемъ и даже можемъ да плащаме вашитѣ епископи. Азъ съмъ опълномощенъ да ви съобщя това.

Екзарха обаче не се подалъ на тия обѣщания и като поблагодарилъ на посланика, деликатно се отклонилъ отъ неговото прѣдложение. Той поискалъ само едно: Лудолфъ, отъ своя страна да убѣди Портата, щото тя да осѫществи на дѣло фермана и да не припятствува на българската черква да приведе въ порядъкъ своитѣ дѣла, особенно въ македонскитѣ епархии. Консула се обѣщалъ да помоли за това Министра на Вънщитѣ дѣла Савефтъ паша. Отпослѣ Антимъ узналъ, че Лудолфъ дѣйствително изпълнилъ своето обѣщание; той запиталъ министра: „защо не измѣните черковното управление въ Македония? Консулитѣ ми пишатъ че гръцкитѣ владици твърдѣ много уврѣждатъ народа, който постоянно се бунтува и иска изпълнението на фермана“. Савефтъ паша отговорилъ на това: „трудно е да се прѣдскаже отъ сега въ какво положение ще се намѣри правителството, ако и македонскитѣ епархии съ присъединятъ къмъ екзархията“.

Между това нежеланието на Високата порта да осѫществи фермана на дѣло довело до непрѣкъснати стъл-

кновения и безпорядъци въ епархиитѣ. Още при министра Халилъ паша възникнали сериозни безпорядъци въ Руссе. Тамъ гръцката колония построила черква, безъ да поиска прѣдварително разрѣшение отъ мѣстний митрополитъ, както това заповѣдвалъ фермана. Българската община обявила на гърцитѣ, че тя не ще дозволи да се служи въ тази черква. Гърцитѣ се оплакали на патриарха, а Халилъ паша повикалъ Антима и му казалъ: „какъ смѣятъ Русчучкитѣ българе да противостоятъ на царскитѣ повеления? Владиката ще испѫдя, а бунтовницитѣ ще заточа“. Екзарха тутакси телеграфиралъ на Григория въ Руссе: „смущения не правѣте и не изхождайте изъ рамкитѣ на закона“. Обаче това увѣщание не спомогнало и когато Гърцитѣ се събрали да служатъ въ своята черква, българетѣ съ фермана въ рѫцѣ, вмѣсто съ знамена, ги нападнали; произлѣзло едно спрѣчкване на улицата; войската трѣбвало да се намѣси; много граждане отъ българетѣ и гърцитѣ биле ранени. Разгневенъ отъ туй происшествие, Халилъ паша заплашилъ екзарха.

— Какво прави ваший владика! въскликналъ той когато видѣлъ Антима. — Сами вий не изпълнявате фермана, не припознавате патриарха. . .

— Не, ний не го изпълняваме, отговорилъ екзарха, а патриарха, ако той го приеме и признае, ний ще го изпълняваме въ точность.

— Този ферманъ е неудобно изпълнимъ, продължилъ Халлилъ.

— Затова не сме ний виновати, правителството е било длъжно да размисли върху това прѣди да издаде фермана.

Въобще Халилъ-паша се отнесалъ съ Антима грубо. Но не всички паши биле недоброжелателни къмъ Българетѣ; между тѣхъ имало единъ ученъ и уменъ, Вефикъ-ефенди. Антимъ се боялъ много да не би правителството да уничтожи фермана. Вефикъ утѣшилъ екзарха, като му обяснилъ, че е много трудно да се отмѣни фермана, тъй като „царский подписъ не се изтрива легко,“ и че, ако е трудно да се отнематъ привилегии и права

дадени на извѣстенъ подданикъ, още по-трудно е да стане това съ цѣлъ народъ. „Придържайте се о̀ фермана, не отстжпяйте отъ него ни на йота,“ съвѣтвалъ го той. Подържката на Руский прѣдставитель и съвѣтитѣ на пашитѣ ободрили доста екзарха.

За разслѣдвание безпорядъцитѣ въ Руссе била назначена комисия, на чело на която стоялъ единъ чиновникъ на Портата. Нему било прѣдписано да дѣствува въ полза на патриаршията и ако е възможно, да осжди русчускитѣ българе и тѣхния владика. Но митрополитъ Григорий употрѣбилъ такова искуство и тактъ по това дѣло, щото парализиралъ всички хитрувания на чиновника и русенскитѣ безпорядъци останали безъ послѣдствия. Руския консулъ Мошнинъ много помогналъ на Григория.

Неизпълнението на фермана се отразявало твърдѣ злѣ и въ другитѣ епархии. Напримѣрь въ Силистренската, Месемврийската, Кюстендилската и Анхиалската, принадлѣжащи по смисъла на фермана къмъ екзархията, се намирали още гръцки владици; правителството не искало да ги махне, а народа не могалъ да ги изпъди. По фермана, българскитѣ села около Цареградъ длъжни били да се намиратъ подъ управлеиието на народното духовенство. Обаче патриарха не искалъ и да слуша за това е изпращалъ въ отдалеченитѣ български общини свои митрополити—гърци. Гръцкитѣ владици интригували. Чомаковъ писалъ по епархиитѣ, че виновний на всичко това е екзарха, който не се съгласявалъ да се измѣни фермана; народа, ако и да не вѣрвалъ на това и да се държалъ о фермана като о спасителна котва, при все туй утегчавалъ се отъ таковато положение на дѣлото, роптаелъ и се развращавалъ въ религиозно отношение.

Когато за Министръ на външитѣ дѣла билъ назначенъ Сафетъ-паша, на екзарха се удало случай да открие интригитѣ и лжжитѣ на патриарха.

Въ разговора си съ Антима, Сафетъ казалъ, че патриарха безпокоялъ постоянно правителството съ ходатайство за назначене въ Видинъ и София гръцки епископи, като увѣрявалъ, че самъ народа желаелъ това. Екзарха, като знаялъ добрѣ, че въ Видинъ интригува

Севастаки и че бѣдний народъ не е никакъ причастенъ въ това, отговорилъ на министра: „нашитѣ българе сѫ се мѫчили, залѣгали и просили дарованието на фермана, който сега за тѣхъ е благодѣтеленъ и необходимъ. Той е драгъ на народа. Пишете на вашитѣ мютесарифи и чиновници да попитатъ народа; желае ли той да се върне къмъ първото положение, да възъобнови първий порядъкъ, да има грѫцко духовенство? Споредъ менѣ и самото правителство ще има хиляди затруднения, ако се рѣши на подобно нѣщо.“ Сафетъ паша постѫпилъ споредъ мнѣнието на екзарха; заповѣдалъ на мютесарифитѣ да узнаятъ мнѣнието на народа и получилъ отговоръ: „народа не иска Гръцитѣ; да се измѣни фермана е немислимо.“

Между това патриарха, посрѣдствомъ свои хора, подучилъ нѣколко Цинцари да му подадатъ прошение, съ което да искатъ назначението на Гръцки владика. Когато туй прошение било подадено, патриарха почналъ да увѣрява портата, че ако се дадело възможность на народа да изкаже своитѣ желания, подобни прошения щѣли да дойдатъ съ чували. Сафетъ-паша, като не знаялъ какво да прави, обърналъ се къмъ екзарха. Послѣдний посъвѣтвалъ пашата да изиска, щото прошенията да бѫдатъ засвидѣтелствувани отъ мѣстнитѣ власти, като казалъ, че ако се прѣдставятъ такива, то и той, екзарха, ще се съгласи на всичко, което рѣши правителството. Сафетъ поискалъ отъ патриарха прошенията, но той прѣдставилъ само едно отъ Нишъ и едно отъ Кюстенджа и то не потвърдени отъ мѣстнитѣ власти, при това съ шесть подписа, вмѣсто обѣщанитѣ хиляди. Тази Гръцка маневра силно разсърдила Сафетъ паша.

Положението ставало все по-лошо и по-лошо. Еднажъ екзарха постѫпилъ противъ разпорежданието на фермана. Това било прѣзъ 1874 година. Адрианополскитѣ българе изъ града и епархията писали много пѫти на екзарха, че тѣмъ е нуждно да бѫде освѣтена черквата имъ, да бѫдатъ рѫкоположени свящевници, но че гръцкитѣ владици насилствено се мѣсили въ черковното управление, а християнитѣ упадали духомъ. „Ако екзархията не ни прати владици, писали тѣ, ний ще приемемъ

унията". Екзарха мислилъ, мислилъ, що да прави и найпослѣ се рѣшилъ да изпрати въ Андрианополъ Доротея, а въ Солунъ Нила, и двамата безъ берати, получастномъ образомъ. Гърцитѣ, като се научили затова, най-енергически протестирали прѣдъ Портата. Генералъ Игнатиевъ билъ тъй сѫщо недоволенъ отъ смѣлата постѫпка на екзарха. Даже нѣкои българе, отъ мирянетѣ, протестирали противъ тази постѫпка, като противна на фермана. Решидъ паша, въ туй врѣме министръ, повикалъ екзарха и гнѣвно му казалъ:

— Всѣки пѫть, когато правителството ти прѣдлага да се измѣни фермана, ти отказвашъ; а сега на какво основание, въпрѣки сѫщия ферманъ, ти изпращашъ свои владици въ Солунъ и Одринъ?

— Гърцитѣ сѫ виновати за това, оправдавалъ се Антимъ. Тѣ не изпълняватъ фермана и поради това заставляватъ и насъ да нарушаваме закона. Своитѣ владици тѣ не избраха отъ нашитѣ епархии; нима въ Солунъ тѣ питаха народа, иска ли той да бѫде подъ властьта на патриаршията или подъ оная на екзархията?

Може би той желае послѣдното; нашитѣ владици сѫ изпратени тамъ неофициално.

Доротей наскоро се върналъ отъ Одринъ, а на Нила, Антимъ заповѣдалъ да отиде въ Велесъ; Нилъ отговорилъ, че е боленъ и затова не ще може да отиде.

„Тогава върнѣте се въ Цариградъ," телеграфиралъ му Екзарха. Българската община отговорила на това: „не пущаме владиката".

Края на това дѣло билъ скандалиозенъ: Нилъ станалъ униятъ.

Настѫпила страшната 1875 година, на вѣки паметна за българетѣ. Рано още, както далечний гръмъ на гръмотевицата се появява прѣдъ бурята, станали смутове въ Орхание, Руссе и Шуменъ За везиръ на ново билъ назначенъ Махмудъ-Паша. На празника рамазанъ, екзарха го посѣтилъ. Махмудъ паша почналъ да негодува противъ избухналото въ това врѣме въстание въ Стара-Загора.

— Азъ комироматирахъ себѣ си, заради васъ, гово-

рилъ пашата; — привѣдохъ фермана въ испълнение, защото бѣхъ убѣденъ, че правото е на ваша страна и че вий нѣма да залѣгате повече за черковний въпросъ; всички министри бѣха противъ мене. Вий ме увѣрявахте, че подозрѣнията спрямо васъ произлизатъ отъ клѣветитѣ на Грьцката Патриаршия, сега става явно, че подъ черковний въпросъ вий сте скривали политико-революционни цѣли; принуденъ съмъ да изпратя войска въ Стара-Загора и на други мѣста.

Екзарха възразилъ на това:

— Андрианополската епархия, макаръ и населена отъ българе, нѣма наши владици, народа тамъ е безъ пастири, а отъ това се ползуватъ зложелателитѣ.

— Въ такъвъ случай пратѣте, прѣдложилъ везиря, въ Адрианополъ свой владика.

— Какъ, безъ бератъ, запиталъ Антимъ.

— Но нека напишатъ за него бератъ, казалъ везиря.

Екзарха рѣшилъ тогава да изпрати въ Адрианополъ Иосифа, избраний прѣдставитель на българската община въ Адрианополъ. Генералъ Игнатиевъ обаче се въспротивилъ на това, защото считалъ този актъ противенъ на фермана отъ една страна, а отъ друга той би възбудилъ злобата на гърцитѣ, въ тѣзи толкова опасни за българетѣ врѣмена. По такъвъ начинъ, макаръ и да се прѣдставилъ случай да се присъедини Адрианополската епархия къмъ екзархията, даже съ съгласието на турското правителство, екзарха, по съвѣта на руския посланникъ, не се възползувалъ отъ този случай, отъ страхъ да не наруши фермана и по този начинъ да даде въ ръцѣтѣ на враговетѣ силни оръдия въ такова врѣме, когато всичко и всички въ Високата Порта биле противъ българетѣ.

Събитията прѣзъ 1876 година, тази страшна за българетѣ епоха, бързо слѣдвали едно слѣдъ друго: убийството на султанъ Азизъ и черкесъ Хассанъ съ своитѣ ужасни злодѣйства, — всичко това повѣло къмъ промѣна на министерството.

Министръ на външнитѣ дѣла на ново станалъ Са-

фетъ-паша, а визиръ—Медхедъ-паша. Въ това врѣме се случило страшното Баташко клане и други ужаси, на вѣки запечатани въ паметьта на нещастнитѣ Тракийци. Правителството изпратило въ Пловдивъ слѣдственна комисия; дѣятелностьта на тази комисия е извѣстна на всички. Екзарха получилъ отъ българската община въ Пловдивъ жалба противъ беззаконнитѣ дѣйствия на комисията. Мрачни и отвратителни биле описанията на туй що ставало въ Пловдивъ: при разпита карали хората да се клѣветятъ единъ други, да казватъ, че въ въстанията се замѣсило и българското духовенство, владицитѣ и екзарха.

Първата длъжность на Антима била да дѣйствува, щото състава на комисията да бѫде измѣненъ. Съ тази цѣль той отишалъ при Сафетъ паша. Доказателствата на Антима биле: заявленията на българетѣ и писмата на Серафима, Сливенски владика. Освѣнъ това писара на екзархията Бехчетъ ефенди, разправилъ на Антима, че Одринский валия искалъ отъ Портата помощь противъ въстаналитѣ българе и че Портата, въ отговоръ на това, му заповѣдала да въоружи черкези и башибозуци. Серафимъ пъкъ писалъ на екзарха, че Шефкетъ паша се намиралъ въ Ямболъ съ войска и че по клѣветитѣ на турцитѣ, той нападналъ българското население, грабилъ и го безчестилъ, горилъ селата му; че въ селото Бояджикъ, макаръ селянетѣ да посрѣщнали войската съ покорность и смирение, башибозуцитѣ, като отдѣлили женитѣ, убили мѫжетѣ и разграбили имотитѣ; турската войска се намирала близо до Сливенъ и възнамѣрвала да обходи поглавнитѣ села около Сливенъ, гдѣто прѣдполагала, че има въстание. Сливенский мютесарифинъ Хайдаръ бей, говорилъ на Серафима: „азъ зная, че въ тѣзи села нѣма въстание, но не мога да спра войската.

Ходихъ при пашата; той проклина българетѣ, като каза:— тѣ бѣха отъ начало противъ патриарха, а сега сѫ противъ правителството, иди и разори измѣническитѣ села. Азъ го молихъ да не прави това, а да изпита най-напрѣдъ дали дѣйствително има тамъ въстание. Както и да е, пашата се умилостиви до негдѣ и прати да узнае дали има тамъ въстание; указа се, че всичко би-

ло мирно и тихо“. При все това положението било лошо; селянетѣ не смѣяли да излѣзатъ вънъ отъ кѫщи; черкезитѣ ги прѣслѣдвали и ги убивали, като зайци. Такъвъ животъ билъ непоносимъ, ето защо трѣбвало да се иска милость и покровителство отъ правителството.

Като отишелъ при Сафетъ паша, подъ прѣдлогъ да го поздрави съ назначението на длъжностьта министръ, екзарха сварилъ при него епископа на арменско-католическата черкова.

— Но, какъ така, какво? запиталъ Сафетъ паша.

— Какъ? отговорилъ екзарха, — горко ми! колко пѫти съмъ слушалъ азъ отъ държавнитѣ мѫже на Високата порта да похваляватъ българетѣ, като народъ тихъ, трудолюбивъ, покоренъ, който никога не тръгва по лошъ пѫть и азъ винаги съмъ се радвалъ, че наший бѣденъ народъ се удостоява съ такива похвали; но сега виждамъ друго; дѣлото се измѣнява.

Какво е направилъ наший народъ, щото не само правителството, но и послѣдний турчинъ е въсталъ противъ него, коли го и бѣси го безразборно. На всѣкадѣ има лоши хора; нека се направи строго изслѣдвание и подстрѣкателитѣ да се накажатъ; ако ли пъкъ българский народъ не е милъ на правителството, нека му се позволи да се прѣсели въ друга земя. Какво прави сега Шефкетъ паша въ Сливенъ и комисията въ Пловдивъ? Народа не смѣе да излѣзе вънъ отъ село, житата не обрани и прѣзъ зимата всички могатъ да умратъ отъ гладъ Какво сѫ направили бѣднитѣ селени, за да заслужатъ такова наказание?

— Обаче, Абдулъ Керимъ паша съвсѣмъ друго ни съобщава отъ Одринъ, отговорилъ Сафетъ: — той извѣстява, че въстание има.

— Това е измислено въстание, извикалъ екзарха.

— Ето и неговата телеграма, продължилъ Сафетъ: —слава Богу въстанието се прѣкрати, бунтовницитѣ се строго наказаха, народа съ музики и пѣсни, съ жени и дѣца, ходи по полето и обира житото.

— Това е лъжа, отговорилъ екзарха, а истината е това, което азъ казвамъ, ако моитѣ думи сѫ неистински, обѣсѣте ме. Ако се допускатъ подобни постѫпки по от-

ношение на наший народъ, както въ Сливенъ и Пловдивъ, това е противно и на Бога и на правосѫдието. Азъ искамъ и желая да се назначи смѣсена комисия, която по съвѣсть да разслѣдва въ какво е виноватъ българский народъ.

Резултата отъ този разговоръ на екзарха съ министра билъ испращанието въ Пловдивъ Едипъ ефенди за разслѣдванието дѣлото. Този чиновникъ, като дошелъ на мѣстото, не произвелъ никакво слѣдтсвие, а посъвѣтвалъ българетѣ да се помирятъ съ турцитѣ, да забравятъ миналото. До Портата, той изпратилъ едно отношение, въ което, като оправдавалъ поведението на черкезитѣ и войската, стоварвалъ всичката вина върху българетѣ.

Екзарха, като узналъ за това, съставилъ рапортъ за произшествията въ Сливенъ и Пловдивъ, взелъ съ себе си 12 души българе, миряне и владикатата Панарета и явилъ се съ тѣхъ при Сафетъ паша. Тѣ подали рапорта на Сафетъ паша и почнали да доказватъ несъстоятелностьта на Едипъ ефендовитѣ донесения, но Сафетъ оправдавалъ постѫпкитѣ на черкезитѣ и войската, като увѣрявалъ, че въ Батакъ самитѣ българе произвели насилие върху помацитѣ и д. т. По този начинъ екзарха съ депутацията не сполучилъ нищо отъ министра.

Между това арменский патриархъ, който присѫтствувалъ при горѣописаний разговоръ, съобщилъ го на Еллиота, а Еллиотъ го прѣдалъ на Митхадъ паша. Тоя послѣдний въ разговора си съ Арменский патриархъ, се произнесалъ неприятелски за екзарха: „нуждно е да се свали". Арменский патриархъ веднага прѣдопрѣдилъ Антима: „лошо е твоето положение, не говорятъ добрѣ за тебе въ министерството", казалъ той, „дано не дойде до въжето и бѣсилката". Екзархътъ, обаче не падналъ духомъ „Християнската вѣра, отговорилъ Антимъ, учи да почитаме властьта, азъ нищо противозаконно не съмъ направилъ, но ако правителството не удобрява моето поведение, нека направи съ менѣ каквото ще. Дай Боже, вашитѣ думи да бѫдеха истинни, защото, когато обѣсиха Гръцкий патриархъ Григорий, създаде се свободното гръцко кралство и сега, ако обѣсятъ менѣ, това би могло да създаде свободно Българско Царство".

По молба на екзарха, Арменский патриархъ писалъ на своя епископъ въ Пловдивъ (бившъ членъ въ комисията) да му съобщи съ най-голѣмо безпристрастие за положението на дѣлото и за дѣйствието на комисията. Отговора на епископа потвърдявалъ съ буквална точность всичко, което било изложено въ жалбитѣ на българскитѣ общини. Екзархътъ помолилъ патриарха да съобщи този отговоръ на Еллиота, но този послѣдний отговорилъ: „нѣма нищо подобно, това е лъжа“!

Не е чудно, гдѣто Еллиотъ считалъ всички извѣстия за резнята на българетѣ за лъжливи и прѣувеличени, защото самото Турско правителство не е знаяло истинското положение. И каймакамитѣ, и мютесарифитѣ въ своитѣ донесения се стараяли да скриватъ злодѣйствата на черкезитѣ и на баши-бозуцитѣ. Напримѣръ, въ 1876 година, когато везиръ билъ Махмудъ паша и министръ на Външнитѣ дѣла Рашидъ паша, великий везиръ, разположенъ къмъ българетѣ, искалъ отъ екзарха да достави на Портата чрѣзъ епархиалнитѣ български епископи вѣрни свѣдения относително това, което се върши въ епархиитѣ. Епископитѣ съобщавали всичко на Антима. Между това, архимандритъ Костандинъ съобщилъ, че въ Плѣвенъ и въ окръжнитѣ села турцитѣ вършатъ неописуеми злодѣйства. Екзарха показалъ всичкитѣ писма отъ епископитѣ на Рашидъ паша, а въ особенность обърналъ внимание на писмото отъ архимандрить Константинъ, гдѣто се говорило за 22 убийства, извършени въ кратко врѣме отъ турцитѣ въ Плѣвенский окръгъ. Великий везиръ запиталъ за това валията Ассимъ паша. Послѣдний отъ своя страна запиталъ Ловченский и Плѣвенский каймаками, които му отговорили, че подобно нѣщо никога не се е случвало.

Естественно е, че правителството се е довѣрявало повече на своитѣ мютесарифи, отколкото на екзарха. Рашидъ паша при срѣщанието си съ Антима казалъ: „видишъ ли, всичко, каквото ти пишатъ владицитѣ, е лъжа“. „Не може да бъде, отговорилъ екзарха, истината каймакама не е искалъ да узнае или пъкъ лъже“.

Между самитѣ българе имало хора, които интригували противъ екзарха и увеличавали съ това затрудне-

нията на екзархията. Такъвъ билъ Чомаковъ, който се намиралъ подъ силното влияние на Еллиота и Панаретъ, който се намиралъ подъ влиянието на Чомакова. Въ 1875 год., когато една смѣсена комисия водила доста успѣшно прѣговоритѣ за помирението българетѣ съ гърцитѣ, оказало се, че прѣчатъ на дѣйствията на комисията Чомаковъ и Панаретъ. Генералъ Игнатиевъ и екзарха дирели срѣдства за отстранението имъ отъ Цареградъ. Панарета придумали да отиде въ Пловдивъ подъ прѣдлогъ, че неговото присѫтствие тамъ било необходимо, тъй като Джевдетъ паша билъ назначенъ въ Пловдивъ, за въвеждание нови устави относително правата на общинитѣ. Колкото же за Чомакова, винаги желающъ да бѫде на турска служба, рѣшили да го испратятъ кѫдѣ да е. Обаче, да се изгонятъ тѣзи хора, оказало се на дѣло не лесно. Панаретъ угадилъ, че искатъ да се избавятъ отъ него. Слѣдъ като получилъ заповѣдь отъ екзарха да замине за Пловдивъ, той дълго врѣме стоялъ още въ Цареградъ, отгдѣто билъ принуденъ най-послѣ да замине. За назначението на Чомакова, се грижилъ Генералъ Игнатиевъ, който ходилъ постоянно при великий везиръ. „Дайте врѣме да помисля, гдѣ да го настаня“, отговарялъ везиря, когато Игнатиевъ настоявалъ за назначението на Чомакова. „Гдѣто искате, отговорилъ Игнатиевъ, само малко по-надалече“. Най-послѣ Чомаковъ приелъ приказъ, съ който се назначавалъ турски консулъ въ Керчъ. Чомаковъ билъ като отъ гръмъ поразенъ отъ туй извѣстие и веднага отишелъ при Митхадъ паша да иска съвѣтъ. Митхадъ паша го подучилъ да каже, че той не ще може да приеме този постъ, тъй като винаги е питаелъ и е изказвалъ своитѣ враждебни чувства къмъ Русия. Тогава на Чомакова прѣдложили да отиде въ Миланъ (Италия), на което той се съгласилъ. Екзархътъ тутакси замѣнилъ Чомакова въ екзархийский съвѣтъ съ Драганъ Цанковъ и извѣстилъ за това Високата порта, която потвърдила послѣдний на длъжностьта. Но когато въ Министерството готвели писмата и документитѣ на Чомакова, султанътъ билъ убитъ, Махмудъ паша падналъ, а Рашидъ заповѣдалъ на Чомакова да почака; слѣдъ нѣколко дена падналъ и Рашидъ

подъ ударитѣ на Хасана и по такъвъ начинъ Чомаковъ останалъ въ Цариградъ да продължава своитѣ интриги.

Но да се повърнемъ къмъ първий разказъ. За разгледвание клането въ Батакъ уредена била една комисия, въ която участвували Хаджи Иванчо и нѣкой си англичанинъ. Рапорта на тази комисия билъ благоприятенъ за българетѣ и когато въ Министерский съвѣтъ прочели ужаситѣ, които бѣха станали, Джевдетъ паша се покаялъ и извикалъ: „тѣзи дълги коси на черепитѣ не принадлежатъ на въстаналитѣ“. Трѣбва да се забѣлѣжи, че рапорта на комисията билъ написанъ доста осторожно, и че нейнитѣ членове писали въ него само това, което видѣли съ собственнитѣ си очи. Между другото, тѣ разказали какъ черкезитѣ и помацитѣ разграбили и изгорили Батакъ; а когато правителството, слѣдъ като узнало за това, разпорѣдило да се заровятъ труповетѣ на убититѣ, мѣстнитѣ власти изпълнили това много небрѣжно. Когато отивали за Батакъ, членоветѣ на комисията на 10 километра разтояние, почувствували отвратителната миризма на гниющитѣ трупове. Селото прѣдставлявало развалини, въ които срѣдъ убититѣ, можело лесно да се различатъ труповетъ на мъже, жени и дѣца.

Врѣмето било смутно, правилното съобщение съ епархиитѣ се прѣкратило, затова екзархътъ, който искалъ да има точни свѣдения, изпратилъ А. Шоповъ, възпитаникъ на Цареградското Медицинско училище, родомъ отъ Панагюрище, да изслѣдва станалото въ Панагюрище, Копривщица, Батакъ, Клисура и на други мѣста. Два пъти ходилъ Шоповъ и донесалъ не само подробно описание на случившитѣ се събития, но и подробенъ списъкъ съ имената на убититѣ.

Въ сѫщето врѣме Н. Шешеджиевъ билъ изпратенъ въ Македония съ сѫщата цѣль. Отъ полученитѣ свѣдения, Архимандритъ Методий съставилъ подробна корреспонденция. Тази работа била пазена въ тайна не само отъ Турчина писарь Бехчетъ Ефенди, но и отъ Георги Груевъ, който мразелъ екзарха и постоянно се каралъ съ архимандрита. Методий помолилъ професора Стефанъ Панаретовъ да достави тѣзи корреспонденции на Еллиота, посрѣдствомъ Директора на „Robert-College.“ Обаче отъ това

нищо не излѣзло; Еллиотъ само се разсърдилъ още по-много. Тогава прибѣгнали до друго срѣдство: изпратили Стефанъ Панаретовъ прѣзъ лѣтнитѣ ваканции, задъ граница, прѣдали му всички писма и документи, като го снабдили и съ прѣпоръчителни писма отъ Директора на „Robert-college“ до разни високопоставени лица.

На вѣки българетѣ ще останатъ благодарни отъ Стефана Панаретовъ, който вѣрно и успѣшно изпълнилъ даденото му наставление: писалъ въ вѣстницитѣ, расказвалъ всичкитѣ произшествия въ България. Подигналъ се шумъ и глъчка въ ежедневний печатъ. Форстеръ напра вилъ запитване въ камарата, устроили се митинги, гдѣто се произнасяли краснорѣчиви рѣчи. Еллиотъ трѣбвало да отговори на зададенитѣ му въпроси; да се скрие Баташкото клане било невъзможно; но Еллиотъ отговорилъ на своето правителство, че отъ едно високопоставено лице, Българинъ по происхождение, той узналъ, че разказитѣ за турскитѣ жестокости сѫ прѣувеличени. (Безъ съмнѣние тукъ думата е за Чомакова). Но дѣлото отишло много далеко; г. г. Цертелевъ, Скайлеръ, Макъ-Гаханъ, корреспондента на в. *Фигаро*, отпѫтували прѣзъ Ямболъ Сливенъ за Батакъ и другадѣ; „Jean Pietri“, издатель на Courrier d'orient, писалъ пламенно въ своя вѣстникъ въ полза на българетѣ и изпращалъ въ иностраннитѣ вѣстници статии, съчинявани въ екзархията.

ГЛАВА XIII.

Писмото до Салисбури. — Английский Посланникъ Еллиотъ. — Цареградската конференция. — Мемуарътъ на Българетѣ. — Туркофилский мемуаръ. — Великий съвѣтъ на Митхадъ паша. — Отказа на Екзарха.—Желанието на Митхадъ да се подобри съ екзарха. — Българскитѣ делегати по европейскитѣ дворове.—Сафетъ паша. — Писмото до Московския Митрополитъ. — Вѣстницитѣ: Stamboul, Courrier d' orient и Истокъ. — Настояванието на Туркофилитѣ-Българе прѣдъ екзарха. за да си подаде оставката. — Обвинението. — Свалянето и домашний арестъ. — Избора на Иосифа. — Посрѣщането му.

Прѣзъ зимата на 1876—77 г. се открили засѣданията на знаменитата Цареградска конференция. Генералъ Игнатиевъ, чрѣзъ Бурмова, прѣдложилъ на екзарха

да отиде при Сализбури, за да му опише истинското положение на дѣлото и да го разположи въ полза на българетѣ. Това било възможно, защото английский делегатъ билъ поклоникъ на унията. Екзарха се посъвѣтвалъ съ Панаретова, когото прѣдполагалъ де вземе за прѣводчикъ и рѣшилъ прьвенъ да пише на Сализбури и го помоли да опрѣдѣли день и часъ за свиждане. Сализбури отговорилъ, че е много занятъ и нѣма свободно врѣме. Екзарха писалъ още веднажъ, но получилъ сжщий отговоръ. Явно е, че Еллиотъ, по клѣветитѣ на Чомакова, успѣлъ да очерни прѣдъ своя съотечественикъ личностьта на екзарха. Свиждание не станало.

По съвѣта на Генерала Игнатиева, българскитѣ водители, събрани въ екзархията, пристжпили къмъ съставянието на единъ мемуаръ, когото щѣли ди подадатъ на членоветѣ на конференцията и съ когото искали подобрение участьта на своя народъ. Съставянието на този мемуаръ било съединено съ голѣми неудобства, защото това дѣло трѣбвало да бжде скривано не само отъ Турското правителство, но и отъ мнозина българе. За съставлението на тоя мемуаръ най-голѣмъ трудъ е полагалъ Методий Кусевичъ, който най-живо и дѣятелно работилъ. Мемуарътъ вкратцѣ съдържалъ желанията на Българский народъ: автаномно управление, Българетѣ се задължавали да плащатъ $^1/_3$ отъ доходитѣ, искали своя жандармерия и т. н. Ржкописа отъ мемуара билъ прѣдаденъ на Руский пратеникъ отъ Тишевъ. Слѣдъ коррекцията, която Генералъ Игнатиевъ направилъ, мемуара билъ прѣведенъ на французски въ нѣколко екземпляра. Панаретъ, Пловдивский владика, заявилъ на екзарха, че той не може да скрие отъ Чомакова съставанието на мемуара; екзарха се ядосалъ много, защото знаелъ, че Чомаковъ ще съобщи всичко на Еллиота, а този послѣдний—на Портата т. е. на Митхадъ паша. Нѣмало какво да се прави, подъ тайна, съобщено било Чомакову съдържанието му. Когато станало въпросъ кой да поднесе мемуара, Чомаковъ прѣдложилъ да се изберать нѣколко българе, Руски подданици, а именно банкера Ат. Стояновичъ, Павловъ и др.; екзархътъ ясно разбралъ, че цѣльта на Чомакова е да скомпрометира ек-

зархията, защото избора на тѣзи лица би значелъ, че цѣлото дѣло е интрига на руската дипломация, затова той помолилъ, Гавреила Моравенова, копривщенецъ и Василъ Манчевъ, свищовецъ, и двамата гръцки подданици, да поднесатъ на всѣки членъ отъ конференцията, по единъ екземпляръ, съ молба да обърнатъ особенно внимание на мемуара, като желание на цѣлий български народъ, изразено чрѣзъ екзархията.

Забравихме да съобщимъ, че границитѣ на автономната Българска областъ биле опрѣдѣлени въ мемуара съобразно съ фермана на Али-паша, т. е. биле почти таквизъ, каквито опрѣдѣли и Санъ Стефанский договоръ.

Турското правителство, като узнало за подаванието на мемуара се ожесточило; най-много негодувалъ Митхадъ-паша, който силно ненавиждалъ екзарха. Негодуванието на Портата било още по голѣмо, защото въ сѫщото врѣме Гръцкий и Арменский патриарси подали мемуаръ, съ който възхвалявали Високата Порта за нейното добро управление.

Въ сѫщото врѣме почнали да дохождатъ въ екзархията българе, които съвѣтвали екзарха да подаде мемуаръ отъ другъ родъ. Отъ Търново дошелъ Ст. Карагиозовъ, приятель на Митхада и знающъ всичко що се говори и върши въ Портата.

— Владико Святий, казалъ той на екзарха, — Патриарха е написалъ мемуаръ до конференцията въ полза на правителството, трѣбва и ний да напишемъ нѣщо подобно и да го поднесемъ на членоветѣ ѝ.

— Какво трѣбва да напишемъ? попиталъ Антимъ.

— Че ний сме благодарни отъ правителството, за гдѣто то съхранява нашата вѣра и наший езикъ, за гдѣто то отъ день на день подобрява положението на народа ни чрѣзъ мѫдри реформи, но че враговетѣ на Отоманската империя, чрѣзъ своитѣ интриги, бъркатъ на правилния ходъ на дѣлото, като подигатъ бунтове и др. т.

— Кой ти каза всичко това и кой те е упълномощилъ да заявишъ това? възразилъ екзарха, който добрѣ знаялъ, че Карагиозовъ всѣки день ходи у Митхадъ-паша и сега повтаря буквално неговитѣ думи.

— На това ме съвѣтва Фазлѫ-бей, отговорилъ той.

— По скоро Митхадъ, отколкото Фазлж-бей.

Карагиозовъ изтръпналъ.

— Всичко туй, което каза е неистина; вѣрата съхранена? . . . продължилъ екзарха. — А помацитѣ, множеството потурчени жени, нѣма всичко туй е лжжа? Не, немога азъ да направя това, Цариградскитѣ българе не би се подписали на такъвъ мемуаръ, а азъ не бихъ го поднесалъ никога. Недѣйте прочее, повтаря за това!

Малко слѣдъ това дошелъ при екзарха шурето на Хаджи Иванчо, сжщо Търновецъ, Кирошъ-ефенди, бивши чиновникъ на Турска служба и молилъ екзарха за сжщото, както и Карагиозовъ. Но и на него екзарха отговорилъ, че не може да напише нищо противно на народа, защото не иска да лжже, нито народа, нито правителството и защото, ако направи това, самото дѣло би се влошило още повече.

Съ сжщото намѣрение, но съ по голѣма настойчивость, се явилъ Георгаки-бей Чалжоглу, който бѣше членъ въ шурайдевлетъ при високата Порта; екзарха кратко и ясно отказалъ: „не мога да направя това.“

Като не успѣли по такъвъ начинъ да убѣдятъ екзарха, всичкитѣ тѣзи господа написали свой мемуаръ на турски и французки и отново отишли въ екзархията да убѣждаватъ Антима да го подпише. Антимъ гнѣвно имъ отговорилъ: „правителството коли, бѣси, притѣснява, а азъ да му бжда благодаренъ, не мога да подпиша!“

— Ти си противъ царството, ти си бунтовникъ . . . викали тѣ, но като видѣли, че екзарха е непоколебимъ, отишли си.

Този мемуаръ подписали: Георгаки-бей, Н. Михаиловский, Кирошъ, Карагйозовъ, Хаджи Никола, Пандуровъ и нѣкои други, не повече отъ 13 души. Поднесли го на Митхада, който видѣлъ, че работата е лоша, тъй като мемуара не билъ подписанъ нито отъ екзарха, нито отъ другитѣ по видни българе, но при все това Турския делегатъ Сафетъ паша го прѣдставилъ на конференцията. Когато го прочели въ събранието, Генералъ Игнатиевъ разказалъ историята на съставлението му и далъ кратка характеристика на лицата, които го бѣха подписали, така че, мемуара не произвелъ никакво впечатление. Тур-

ското правителство и Митхадъ се озлобили противъ екзарха и рѣшили да го свалятъ.

Работата на конференцията се свършила. Митхадъ събралъ съвѣтъ, на когото присѫтствували най-виднитѣ сановници на Портата и прѣдставителитѣ на всички вѣроисповѣдания, патриарситѣ: гръцкий, арменский и др. Екзарха билъ сѫщо поканенъ. Събранието на съвѣта се състояло на вторий день слѣдъ Богоявление. Митхадъ-паша изложилъ на съвѣта условията на конференцията и казалъ: „тежки сѫ тѣзи условия, ако ги приеме, Отоманското царство ще се разклати, ако ли не, Русия ще ни обяви война.“ А пакъ извѣстно е, че това събрание отхвърли рѣшенията на конференцията.

Прѣди да се рѣши да иде или не въ туй събрание екзарха много мислилъ. Положението му въ събранието би било много неприятно: туй, което правителството назовава „тежки условия,“ било границитѣ назначени за България по фермана на Али паша, приети отъ конференцията. Туй българетѣ сѫ очаквали отъ дълги години. Да приеме условията на конференцията, екзарху било неловко; да се съгласи пакъ съ болшинството и да не ги приеме, това му се виждало чудовищно.

Дълго мислилъ екзарха и най послѣ рѣшилъ: „нѣма да ида, нека става каквото ще.“

Но, при все това, неговото отсѫтствие произвело силно впечатление, било забѣлѣзано отъ Митхада, отъ другитѣ министри и изтълкувано доста своеобразно.

Митхадъ обаче поискалъ да се подобри съ екзарха, защото се опасявалъ отъ дѣствията на този човѣкъ, толкова популяренъ между българетѣ. Чрѣзъ свои хора, Митхадъ далъ на екзарха да разбере, че той може да поправи грѣшката си, като съобщи на везиря, че не е могалъ да присѫтствува по болѣсть*) и, че е съгласенъ съ рѣшенията на събранието. И на това обаче, Антимъ не се съгласилъ; тогава правителството почнало да дѣйствува рѣшително.

*) Два дни прѣди събранието, а именно на петий Януарий, излѣзлитѣ броеве на в. Ла турки и Басаретъ, официози на турското правителство, пишеха: по причина на болѣсть, българский екзархъ не ще може ад присѫтствува на Великото събрание.

Чомаковъ, по внушението на Митхада, съ своя приятель Иванчо Хаджи Петровъ, котленецътъ се заловили сериозно за дѣлото, да свалятъ екзарха и по такъвъ начинъ да подигнатъ негодуванието на народа противъ Антима. „Пари за това ще се намѣрятъ въ достатъчно количество", говорилъ Чомаковъ. Когато запитвали нѣкои българе доволни ли сѫ отъ екзарха, тѣ отговаряли: „всички сме доволни, обичаме го и го уважаваме". Слѣдъ това изпратили Пандуровъ по епархиитѣ да събира подписи противъ екзарха; дадени му биле пари и прѣпоржчителни писма до турскитѣ власти, да му оказватъ сдѣйствие въ всичко. Въ София и Пловдивъ на всѣкадѣ народа и духовенството едногласно казвали: „екзархътъ за насъ е добръ; ако има нѣкакви недостатъци, не е сега врѣме да се промѣня".

Въ Кюстендилъ мамили владиката Иларионъ, че ще го направятъ екзархъ; като се прѣструвалъ, че приема туй прѣдложение, Иларионъ сполучилъ да вземе агитаторскитѣ писма на Чомакова, снелъ копие отъ тѣхъ, и като описалъ всичкитѣ му интриги, изпратилъ ги на екзарха. Подстрѣкателитѣ ходили въ Берковица, Търново, Русе и др., но никдѣ не сѫ имали успѣхъ; напротивъ отъ всѣкадѣ получавали заявления съ хиляди подписи, че тѣ сѫ доволни отъ екзарха. По такъвъ начинъ навсѣкадѣ тази агитация прѣтърпѣла пълно поражение. Въ това врѣме Митхадъ паша падналъ и везиръ станалъ Етемъ паша, бивший посланикъ въ Берлинъ, человѣкъ образованъ, потурченъ гръкъ и страшенъ фанатикъ.

Като не успѣли да свалятъ екзарха по горѣказания пѫть, Чомаковъ и неговата партия прибѣгнали къмъ друго срѣдство, къмъ печата: тѣ почнали да пишатъ въ вѣстникъ Stamboul противъ екзарха; автори на тѣзи статии биле: Чомаковъ и Георгаки, които не се крили отъ Пловдивский владика Панаретъ. Тѣ се старали да докажатъ, че екзарха е руско орѫдие и може да стане причина за погинването на българетѣ; по рано, пишели тѣ, той билъ готовъ да ги продаде на гърцитѣ, както сега ги продава на руситѣ. Редактора на Stamboul билъ до толкова прѣдпазливъ, щото поискалъ разрѣшение отъ везиря, за да печата тѣзи статии.

Екзархътъ небездѣйствувалъ; той отговарялъ на тѣзи нападки въ вѣстникъ Courrier d' Orient съ статии, писани всѣкога отъ Тишевъ.

Въ тѣзи статии, той неволно употрѣбявалъ по нѣкога доста рѣзки изражения противъ правителството, които Stamboul не закъснявалъ да подчеркне.

Екзархътъ писалъ, че положението въ Тракия се е влошило вслѣдствие вмѣшателството и недобросъвѣстностьта на самото правителство, което, като обѣщало много на народа чрѣзъ фермана, отпослѣ се отказало да изпълни каквото и да е; че то, правителството, никога не слушало съвѣтитѣ и просбитѣ на екзарха, не отстранило гръцкитѣ владици, не обръщало внимание на донесенията на екзархията за жестокоститѣ, вършени отъ турцитѣ, които и довѣли народа до отчаянни вълнения и протести и д. т.

Тѣзи статии раздразнявали неговитѣ противници и най-послѣ редактора на Courrier d' Orient посъвѣтвалъ екзарха да прѣкрати полемиката. Чомаковъ прѣвождалъ своитѣ статии на български езикъ, печаталъ ги въ в. *„Истокъ“*, като се стараялъ да възбуди противъ Антима читающата публика. Но, ако Чомаковъ съ своитѣ безразборни срѣдства се стараялъ да подкопае екзарха и да компрометира дѣлото по освобождението на българский народъ, екзархията отъ своя страна и истинскитѣ български патриоти търсѣли мѣрки за възтържествуванието на своята велика идея.

Въ числото на тѣзи мѣрки трѣбва да споменемъ извѣстното пжтешествие на Цанкова и Балабанова по Европа. То станало по слѣдующий начинъ: при екзарха дошелъ единъ день Найденъ Геровъ, руски консулъ въ Пловдивъ и като му казалъ, че българетѣ намислили да изпратятъ въ Европа Цанковъ и Балабановъ, запиталъ го: „не ще ли да поврѣди на работата привързанностьта на Цанкова къмъ унията.“ На това екзарха отговорилъ: „Цанковъ не е нито православенъ, нито католикъ, но той е човѣкъ способенъ, нека той иде, но не отъ тука, а отъ Румжния, за да не компрометира екзархията.“

— Нѣма ли да имъ дадете прѣпорѫчителни писма? попопиталъ Геровъ.

— Мѫчно е това, отговорилъ Антимъ, — но ще си помисля. Хр. Кара-Минковъ дошелъ при екзарха съ сѫщото прѣдложение.

Екзархътъ билъ съгласенъ съ изпращанието на депутацията, но отказвалъ се да даде прѣпорѫчителни писма, като казвалъ, че по-добрѣ е да направи това руското консулство. Между другото Геровъ прѣдлагалъ да се напише единъ мемуаръ, когото депутатитѣ да поднесатъ на правителствата на Великитѣ сили. Всичко това било съобщено на Груева и Чомакова. Зарадваний Цанковъ дошелъ въ екзархията.

„Прѣдлагатъ тебе за депутатъ“ казалъ му екзархътъ. Цанковъ се засмѣлъ до уши. „Но какъ ще отидешъ, продължилъ Антимъ, нали си турски чиновникъ и чиновникъ на екзархията?“ — „Ще поискамъ отпускъ, за да обходя дъщеря си въ Виена“, отговорилъ Цанковъ. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Цанковъ, бивши цензоръ на всички български печатни издания, билъ изпратенъ за наказание отъ Русе въ Цареградъ, съ забрана да не излиза отъ този послѣдний. Дълго мислилъ екзарха, по какъвъ начинъ ще може да го изпрати и най-послѣ рѣшилъ така: ако го запитатъ, защо екзархията е позволила на Цанкова да излѣзе, тогазъ когато ней е било заповѣдано да го наглежда, то ще се отговори, че той, Цанковъ, е получилъ отпускъ, като чиновникъ на Портата и слѣдователно, ако правителството е искало, могло е да го задържи.

Депутатитѣ снабдили съ срѣдства и ги изпратили за Европа, гдѣто тѣ посѣтили всичкитѣ столици, печатали брошури, въ които описвали тежкото положение на българетѣ.

На всѣкадѣ тѣ биле приимани съчувственно. Тѣ корреспондирали съ архимандритъ Методий, комуто съобщавали всички подробности по своето пѫтувание, а този послѣдний занасялъ тѣхнитѣ писма на екзарха. На Михайловски много се щѣло да улови тази корреспонденция, но това не му се удало; той често казвалъ сър-

дито на Методия: „зная положително, че ти се сношавашъ съ Цанкова и Балабанова."

Турското правителство узнало най послѣ какъ и отъ кого било устроено всичко. Сафетъ-паша, който по-рано приемалъ Антима твърдѣ ласкаво, отъ начало не искалъ и да говори съ него, но като човѣкъ хитръ, постаралъ се да влѣзе въ сношение съ екзарха.

— Не можемъ ли прѣдписа на Цанкова и Балабанова, казалъ той,—да не ходятъ по европейскитѣ столици и да се не оплакватъ отъ Портата.

— Не знамъ, отговорилъ екзарха,—кой ги е изпратилъ, лично азъ не съмъ замѣсенъ въ тази работа.

— Какъ не знаешъ! Ти си ги изпратилъ, ти и пари имъ си далъ за пѫтешествието, това разказватъ и вашитѣ (разбирай Чомаковъ и Георгаки) сега тѣ ходятъ по Европа и пишатъ по вѣстницитѣ за дѣлата, които се вършатъ тукъ. Напиши ни протестъ, съ който да заявишъ, че не си ги ти изпратилъ и че нѣмашъ нищо общо съ тѣхъ; знай че правителството тебе признава за прѣдставителъ на българския народъ.

— Отъ тази работа нѣмамъ никакво понятие; може тѣ да сѫ взели писмата си направо отъ народа.

— Ако ти напишешъ протестъ съ своя подписъ, ний ще го напечатаме въ вѣстницитѣ и тѣхното пѫтешествие ще изгуби всѣко значение.

— Ти знаешъ, че азъ не съмъ самостоятеленъ, и че за да взема каквото и да е рѣшение, трѣбва да искамъ съгласието на членоветѣ отъ екзарский съвѣтъ.

Съ туй се свършилъ разговора. Като отишелъ у дома си, Антимъ съобщилъ разговвра на владицитѣ, които отговорили: „Това е твоя лична работа съ Сафетъ-паша, то не се отнася до насъ."

Екзархътъ размишлявалъ нѣколко дни върху начинътъ, по който би могълъ да излѣзе отъ туй неловко положение и най-послѣ писалъ на Сафетъ паша, че се отрича отъ туй дѣло: „нито съмъ ги изпращалъ, нито пари и писма имъ съмъ давалъ, нито пъкъ имамъ нѣщо общо съ тѣхъ; тѣзи, които ме клѣвѣтятъ нека докажатъ това съ факти." Това писмо било изпратено съ Иванъ Най-

деновъ, който разказвалъ, че пашата слѣдъ като го прочелъ, казалъ: „късно.“

Въ сѫщото врѣме, когато ставали тѣзи прѣговори съ министра на Външнитѣ дѣла, екзарха посѣтилъ Австрийский и Францускиий посланици и имъ благодарилъ найсърдечно за ласкавий приемъ, оказанъ отъ тѣхнитѣ правителства на българскитѣ депутати.

Писмото, което Антимъ изпратилъ на Сафетъ-паша имало много важни послѣдствия. Но прѣди всичко нека разкажемъ за още една смѣла постѫпка на екзарха. Той намислилъ да пише на С.-Петербургский митрополитъ Исидоръ, съ молба да иска неговата помощь. Екзарха изложилъ на прѣосвѣщений Исидора убийствата и звѣрствата въ Тракия, като спомѣналъ, че и въ старитѣ врѣмена, въ дни на нещастия и опасности, които заплашвали черковата, народнитѣ пастири повиквали на помощь и покровителство великитѣ владици на християнскитѣ държави и могѫщественитѣ царе; така постѫпили царетѣ: Константинъ, Ираклий и др. По-нататъкъ Антимъ описалъ страданията и неволиитѣ на българетѣ, свирѣпствата на турцитѣ, необеспеченностьта на народа ни въ политическо въ религиозно отношение. „Ако Негово Величество Всеросийский Императоръ не обърне внимание върху положението на българетѣ, говорилъ въ писмото, не ги защити сега, то по-добрѣ е да се зачеркнатъ тѣ отъ списъка на Славянитѣ и Православнитѣ, защото отчаянието е обладало всички: който иска нека се потурчи, нека стане католикъ или протестантинъ.“ Въ заключение екзарха молилъ писмото да се прочете на Императора.[1])

Антимъ срѣщналъ голѣми затруднения при изпращането на писмото, което трѣбвало по-напрѣдъ да се удобри отъ посланика Нелидова и слѣдъ това да се отправи за Русия. Той помолилъ своя секретарь Тишевъ, който му служилъ вѣрно и прѣданно, да отнесе писмото, като вземе съ себе си и екзархийски печатъ и ако

[1]) Когато приснопамятний Всерусийски Императоръ Александръ II-й прочелъ това писмо, написалъ съ собственната си рѫка: „Да се освободи България.“

писмото бжде удобрено, да се приложи той към надписа. Тишевъ тръгналъ съ писмото, но на парахода все трѣпералъ отъ страхъ да не би многочисленитѣ шпиони да го заловятъ, да му вzематъ писмото, а самаго него да хвърлятъ въ морето.

Мисията му се увѣнчала съ успѣхъ: Нелидовъ получилъ писмото, прочелъ го и го отправилъ за Русия, а Тишевъ радостенъ се завърналъ въ екзархията.

Както казахме по-горѣ, правителството подозирало екзарха въ постоянни сношения съ Русия, но да го изобличи въ това съ факти не могло, благодарание на осторожностьта му; въ послѣдне врѣме екзарха рѣдко отивалъ при Игнатиева, отъ страхъ да не бжде забѣлѣзанъ отъ шпионитѣ, които наблюдавали всѣкога какво става въ руското агенство.

Да се повърнемъ къмъ писмото, което екзарха бѣ изпратилъ на Сафетъ паша. Три, четири дни слѣдъ получаването на писмото внезапно биле повикани отъ Портата владицитѣ: Григорий Русчуский, Доситей Самоковский, Аверкий Врачанский и Панаретъ Пловдивский, но тѣ биле повикани не по обикновений редъ, чрѣзъ екзархията, а направо. При това нито Антимъ, нито Симеонъ Прѣславский биле повикани. Екзарха разбралъ, че тази работа се ржководи отъ Чомакова. Слѣдъ прѣдставлението прѣдъ Портата владицитѣ се върнали смутени и опечалени; на въпроса на екзарха, защо сж ги викали, тѣ отбѣгвали да му кажатъ. Обаче на другия день тѣ разправили всичко на Антима.

— Сафетъ-паша каза, че лично те уважава и обича, но правителството не е доволно отъ поведението ти и не може затова да те търпи; освѣнъ това турския елементъ билъ силно раздразненъ противъ тебе, особно отъ тазъ годишнитѣ събития и прѣдъ видъ на туй, че се говори за война съ Русия, правителството се бои да не би да станатъ нѣкои неприятности, които би раздразнили фанатичното турско население и би довели до стълкновение съ българетѣ. Той ни повика и ни помоли да те придумаме, като человѣкъ благоразуменъ, да си подадешъ самъ оставката, за да бжде избранъ на твое мѣсто по-миролюбивъ човѣкъ; по този начинъ ти би при-

несалъ истинска полза на своя народъ, въ този толкова критически за него моментъ. Правителството желае да те обезпечи, заради това ще ти даде пенсия.

— Какво му отговорихте вий? попиталъ Антимъ.

Владицитѣ смутени, устрѣмили погледитѣ си къмъ земята.

— Нѣма да подамъ оставката си, продължилъ екзарха, — Българский народъ ме е избралъ, нека той поиска моята оставка, тогава азъ ще се съгласягласяЯ; вий нѣмате право да ме оставяте.

Григорий се постаралъ да го убѣди, и поуплаши, но безъ успѣхъ. Отъ всички той най-много залѣгалъ да убѣди екзарха, защото се надѣвалъ, че той ще бѫде избранъ на негово мѣсто.*) Той ходилъ при пашитѣ и чиновницитѣ, осѫждалъ поведението на Антима и така билъ увѣренъ въ успѣха, щото си наелъ даже и квартира. Владицитѣ обаче си разотишли, като не успѣли да разколебаятъ твърдостьта на екзарха.

Между това въ Цареградъ се събрали нѣколко души Българе, избрани, като депутати на единъ видъ „парламентъ.“ Тѣ биле: Димитраки-бей, Хаджи-Гюро и други нѣкой, които бѣха подписали знаменитий мемуаръ до конференцията. Правителството ги убѣдило да направятъ прошение за сваляниeто на екзарха. Тѣ се събрали въ кѫщата на Григория и слѣдъ като се посъвѣтвали, изпратили Хаджи Гюро и Димитраки при екзарха, за да се опитатъ наново да го склонятъ да си подаде самъ оставката.

Изпратенитѣ почнали да уговарятъ екзарха да си подаде оставката, защото „щѣло да има война,“ „интереситѣ на народа изисквали това“ и др. такива.

*) Григорий, като не сполучи да се избере екзархъ веднага се пакъ здобри съ Антима, защото послѣдний не хранеше никакъ омраза и лесно прощаваше на противницитѣ си, и му стана най ближенъ приятель и почитатель до послѣдний му часъ. Когато бѣше на заточение въ Анкора, Блаженопочившийй ми писа да гледамъ както да е да продамъ конетѣ и колата, за да му пратя пари. Като нѣмаше възможность да ся продадатъ другиму, освенъ на нѣкой паша, азъ помолихъ Григория да се погрижи за да се намѣри нѣкой да ги купи. Той съ готовность изпълни молбата ми и конетѣ съ купето се продадоха наскоро.

— Кои сте вий? ядосано попиталъ екзарха. — Вий сте депутати на едно събрание и въ това качество дохождате при менъ, но упълномощили ли сж ви епархиитѣ да ме свалите? Нѣма да дамъ оставката си; въ сегашнитѣ трудни обстоятелства азъ съмъ най добрий екзархъ. Могатъ да ме сждатъ за гдѣто въ такива важни моменти напущамъ поста си.

Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Антимъ добрѣ разбиралъ намѣрението на правителството: искали неговото сваляние, за да могатъ слѣдъ това да унищожатъ фермана и възползвани отъ военното врѣме, да оставатъ не разрѣшенъ черковния въпросъ. По тѣзи причини Антимъ особенно упорствувалъ.

— Незрѣло и необмисленно постжпвате вий, говорилъ той на пратеницитѣ, — както и ония духовни лица и миряне, които за да угодятъ на правителството, желаятъ моето сваляние, като настояватъ за него безъ да искатъ да знаятъ желанието на народа, нито пъкъ неговото позволение. Ако бѣхъ увѣренъ въ добритѣ намѣрения на правителството и ако се не бояхъ, че то има задни мисли въ това дѣло, а просто иска да смѣни мене съ друго лице, то азъ съ радость бихъ далъ оставката си. Азъ виждамъ самъ, че екзархийското бреме не е за моитѣ слаби сили, че азъ не съмъ въ състояние да го нося слѣдъ тревогитѣ и страданията прѣзъ послѣднитѣ години. Но ако правителството иска да принесе врѣда на народа, — което впрочемъ въ послѣдно врѣме то доказа, — ако то не утвърди въ длъжностьта новий екзархъ, кажете въ какъвъ хаосъ би изпаднало цѣлото дѣло по черковний въпросъ. Прѣдставѣте си, че азъ подадохъ оставка и вий извѣстите за това на Портата и просите позволение да изберете другъ екзархъ, споредъ фермана прѣдставите на утвърждение новоизбраний прѣдъ Портата, а тя ви изпрати при патриарха. Какво ще каже патриарха? кои сте вий, азъ ви не познавамъ! Тогава вий ще трѣбва да му подавате прошение, той пъкъ ще го изпрати на Портата и ще каже: „ето, тѣ вече сж се разкаяли, дошли сж въ себе си, но при все това тѣ сж бунтовници и за това нужно е да се накажатъ, да се изпратятъ на заточение.“ Виждате, господа на каква о-

пастность излагате екзархията и народа. Вий давате поводъ на правителството и даже на патриарха да се мѣси въ нашитѣ черковни дѣла.

— Ако азъ не се боехъ отъ това и ако вѣрвахъ въ искренностьта на правителството, повторно ви казвамъ, подалъ бихъ своята оставка, но подалъ я бихъ не другояче, освѣнъ като се утвърди въ длъжностьта си моя приемникъ. Съобщете това на вашитѣ единомишленици и владици. Оставката си нѣма да подамъ, оставѣте ме самъ, ако е таквъзи вашата воля, но искамъ обвиненията, които вие обмислувате, да не сѫ лѫжливи.

Тѣзи думи биле прѣдадени на останалитѣ владици и на правителството. Обаче опититѣ да се убѣди екзарха се повторили нѣколко пѫти. Между това съставенъ билъ единъ протоколъ, подписанъ отъ нѣколко владици и отъ 10—15 миряне, въ който се излагали 3 обвинителни пунктове, възъ основа на които искали сваляннето на екзарха. Григорий, Аверкий*) и Панаретъ, принадлежащи къмъ партията на Чомакова, искали да вмѣстятъ въ протокола и други нѣкои клѣвети и обвинения, но биле въспрени.

Обвинителнитѣ пунктове биле слѣднитѣ: 1) че екзархътъ злоупотрѣбявалъ съ суммитѣ на екзархийската касса, 2) че екзархийский съвѣтъ въ послѣдно врѣме не сѫществувалъ на дѣло, тъй като екзархътъ разгонилъ членоветѣ му и 3) че епархиитѣ биле оставени безъ владици.

Тѣзи обвинения биле толкова неоснователни, щото всѣки безпристрастенъ человѣкъ съ удивление ще се чуди, какъ сѫ могле враговетѣ на екзарха, въпрѣки своята съвѣсть, да сложатъ подъ тѣхъ имената си.

Най-напрѣдъ ковчежникъ е билъ Георги Груевъ; той водилъ смѣткитѣ, раздавалъ пари на българетѣ и давалъ всѣки мѣсецъ отчетъ прѣдъ смѣсений съвѣтъ за състоянието на суммитѣ; за расходитѣ екзархътъ е приемалъ пари

*) Отъ всичкитѣ, Аверкий бѣше най-сърдитъ на Антима, защото неможеше да се върне въ епархията си. Той си мислеше, че екзархътъ е причина на това, когато въ сѫщность Високата Порта бѣше заповѣдала на екзарха да го повика въ Цареградъ, за да не върши глупости въ епархията.

всѣки мѣсецъ срѣщу лична своя расписка; ако и Груевъ да билъ противникъ на екзарха, но фактически доказателства по това обвинение не могалъ да прѣдстави. Второ. По право синода е трѣбвало да се състои отъ по 5 или 6 владици, но въ послѣдно врѣме въ Цареградъ при екзарха е имало само единъ, по причина, че правителството е изискало, прѣдъ видъ на близката война, владицитѣ да се намиратъ по епархиитѣ си. Смѣсений съвѣтъ е ималъ трима свѣтски прѣдставители, отъ тѣхъ: Христо Тъпчилещовъ умрѣлъ не отдавна, Цанковъ билъ въ Европа, Хаджи Иванчо, като турски чиновникъ, билъ членъ на комисията, изпратена въ Пловдивъ. Нелѣпостьта на послѣдното обвинение е очевидна сама по себѣ си.

Слѣдъ получванието на протокола, правителството се разпоредило да се повикатъ другитѣ владици и разрѣшило избиранието на новъ екзархъ. *) Прѣзъ нощьта тайната полиция обсадила дома на Антима отъ страхъ да не би да избѣга въ Русия. Събранитѣ владици не могли да се съгласятъ върху кандидатурата на новий екзархъ, затова се обърнали за съвѣтъ къмъ Антима. „Изберѣте когото щѣте, отговорилъ той, — но по-добрѣ приемѣте Иосифа, той е човѣкъ способенъ и прѣданъ на нашето дѣло.“ Иосифъ билъ избранъ съ 1 единъ гласъ болшинство; всичкитѣ избиратели биле 17 души; осемь гласа получилъ Григорий Русчуский, сѫщето число получилъ и Иосифъ, но прѣдсѣдателя Панаретъ далъ своя гласъ за Иосифа, което рѣшило и изхода на избора.

Иосифъ е получилъ своето първоначално образование въ Бебекското училище, а послѣ е продължилъ учението си въ Парижъ. Той е человѣкъ способенъ, началъ е своята карриера като секретаръ на екзарха, послѣ билъ неговъ намѣстникъ въ Видинъ, а слѣдъ това рѫкополо-

*) А на Антима правителството написа и изпрати едно тезкере съ което му съобщи, че го уволнява отъ длъжностьта Български екзархъ. На 17-й Априлъ, въ който день се донесе уволнителното писмо, бѣхъ въ екзархията; Антимъ ме повика да му го прочета. Въ тезкерето се казваше: „Вслѣдствие получената мазбата отъ владицитѣ и почтенитѣ българе отъ съвѣта на екзархията, въ която Вие сте обвинени, че сте растурвали екзархийскитѣ работи, правителството не може да Ви има на власть. За това Ви уволнява отъ занемаемата длъжность български екзархъ“.

женъ за епископъ въ Ловечъ. Той може да се счита за ученикъ на екзарха.

Портата потвърдила избора на Иосифа. Самоковский епископъ Доситей и Хаджи Гюро заминали за Ловечъ. Чомаковъ съ партията си се събрали въ Пловдивъ, за да устроятъ великолѣпна срѣща на новий екзархъ, но безъ успѣхъ. Въ Цареградъ Иосифъ билъ посрѣщнатъ отъ малцина, поради смутното врѣме. Той се прѣдставилъ на министритѣ и на султана. Чомаковъ и неговата партия тържествували. Антимъ побързалъ да прѣдаде всички дѣла, имуществата на екзархията, черковнитѣ вѣщи и пр.

Между това правителството зорко почнало да слѣди Антима. Когато още екзархътъ далъ позволение да избератъ неговъ приемникъ, Груевъ увѣрявалъ, че на улицата, близо до дома на Антима, постоянно сновели полицейски; слѣдъ дохождането на новий екзархъ, Антимъ забѣлѣжилъ, че владицитѣ, които по-рано го посѣщавали доста често, прѣстанали да идватъ. Той попиталъ Милетия: „Защо не дохождатъ у дома?“ а той отговорилъ: „страхуватъ се, около твоята кѫща все подозрителни хора ходятъ.“[1]) „Нищо, отговорилъ ехзархътъ, въ военно врѣме позволено е на правителството да бѫде осторожно“! Той говорилъ така, защото руската войска бѣ прѣминала вече Дунава и бѣ завзела часть отъ Сѣверна България. Но наблюденията спрямо него биле много по-сериозни, отъ колкото той прѣдполагалъ.

Еднажъ, като отивалъ пѣша на госте при Григория, който живѣлъ въ квартала, гдѣто се намирали богатитѣ българе, забѣлѣжилъ прѣдъ себѣ си двама души, а слѣдъ като се обърналъ, видѣлъ и други двама. Антимъ не сварилъ Григория въ кѫщи и затова се отправилъ къмъ кѫщата на Димитраки-бей, шпионитѣ го слѣдвали. Като пристигналъ до кѫщата, той се обърналъ и видѣлъ задъ себѣ си двама чиновника и 20 войници. Малко слѣдъ това пристигнала колата му, но щомъ се качилъ, билъ заобиколенъ отъ 10 души кавалеристи, готови да го

---

[1]) Милетий твърдѣ много се страхуваше, затова не можи да се задържи въ Цареградъ; щомъ заточиха екзарха, той се оплаши много и побѣгна отъ Цареградъ.

придружатъ; отъ туй той разбралъ въ що се състои работата и прѣстаналъ вече да излиза отъ дома навънъ. Отъ 17 Априлий 1877 година, когато билъ свален, до 17 юлий с. г. Антимъ билъ задържанъ подъ домашенъ арестъ. Той несмѣялъ никадѣ да ходи; при него не дохождали даже и неговитѣ добри приятели. Къмъ кѫщата на Антимъ имало петь входа, на всѣки пѫть срѣщо кѫщата, пазили по двама прѣоблечени войника, числото на които прѣзъ нощьта се удвоявало. Положението било непоносимо; неуписуеми мѫки и душевни вълнения е търпѣлъ екзарха прѣзъ тѣзи дни; единственний неговъ приятель, който взималъ участие въ всичкитѣ му мѫки и който му останалъ вѣренъ до край билъ Симеонъ Прѣславски; много пѫти екзарха го молилъ да се отдѣли и да не се излага на опасность, но той не се съгласявалъ. Понѣкога дохождали при екзарха арменци, гърци и даже българе подъ прѣдлогъ, че желаятъ да го обиходятъ, а въ сѫщность съ цѣль да го шпиониратъ. Но той не скривалъ прѣдъ никого своитѣ убѣждения и взглядове и говорилъ прямо: „защо правителството се отнася така къмъ мене и ме държи подъ полицейски надзоръ, като нѣкой прѣстѫпникъ? Нека ме прѣдаде на сѫдъ. Никога не съмъ го мамилъ, нито пъкъ съмъ извършвалъ противозаконни дѣла, искалъ съмъ просто обѣщаното отъ самото него и съмъ го молилъ да бѫде осторожно, защото убийствата и притѣсненията ще бѫдатъ гибелни и за него" Естествено било щото всичката ярость и ненависть на Портата да се излѣе върху маститий борецъ, главний виновникъ за появлението на страшнитѣ „московци" върху брѣговетѣ на Дунава. Като се боялъ за него, Генералъ Игнатиевъ прѣдопрѣдилъ турското правителство, че то е отговорно за сигурностьта и неприкосновенностьта на началника на българското православно духовенство.

Ако не бѣше това, не ще съмнѣние, че Антимъ би изплатилъ съ живота си, за дѣятелностьта, прѣдприета въ полза на родната страна. Единственното утѣшение въ тѣзи мрачни дни, при които той очаквалъ своята смърть, биле извѣстията отъ театра на военнитѣ дѣйствия, прѣдавани нему съ голѣма опасность отъ старий съсѣдъ Степанъ бей (арменецъ).

Най-послѣ настжпилъ рѣшителний день. За 17 юлий Симеонъ помолилъ Антима да му позволи да отиде за нѣколко дни на нѣкой островъ да подиша чистъ въздухъ, толкова необходимъ срѣдъ такъвъ затворенъ животъ.

Ехзархътъ му позволилъ съ радость. Секретарътъ на Антима, Тишевъ живѣлъ въ друга кжща. На 16-й юлий прѣзъ вечерьта, когато Антимъ легналъ да спи, чулъ тропание на вратата, а малко слѣдъ туй дошла сестра му и съ плачъ му съобщила, че двора е блокиранъ отъ войска, а по улицата кръстосвали кавалеристи. Цѣлата нощь Антимъ не могалъ да заспи. Когато Партений дошелъ при него, той му казалъ шеговито: „Ако видишъ Панаретъ, питай го нужни ли имъ сж стражари, защото тукъ ги има много и могатъ да си в855 ематъ." Полицията денемъ отстжпяла отъ дома на извѣстно разстояние, а вечерь го блокирала изцѣло.

На 17 Юлий сутриньта, като станалъ отъ леглото, Антимъ чулъ шумъ на коридора, отворилъ вратата и видѣлъ единъ чиновникъ и своя зетъ Тодора. Първий му подалъ едно писмо отъ великий везиръ. Като повикалъ Партения, Антимъ отворилъ писмото и прочелъ: „Тъй като правителелтвото намира за необходимо Вашето отстранение отъ Цареградъ, назначава Ви за мѣстоприбивание града Ангора и ви дава за пжтни разноски 15,000 грошове (2,000 лева)".*)

Слѣдъ прочитанието, Антимъ заявилъ, че е готовъ да тръгне, но слѣдъ извѣстно врѣме до гдѣ се приготви за пжть. Чиновника му казалъ: „дадени ви сж 3 часа."

Когато екзархътъ запиталъ за кола, чиновникътъ отговорилъ: „всичко е готово, не се безпокойте". Срѣдъ риданията и воплитѣ на сестрата, внуката, зетя и слугитѣ, екзархътъ събралъ нужнитѣ вѣщи въ дисаги, запечаталъ писмата си въ сандъкъ, много отъ които той порано изгорилъ, особенно прѣпискитѣ съ Букурешкитѣ българе и свободолюбивитѣ общества и прѣдалъ ключа

---

*) Тогава турското правителство имаше въ кржгообръщение каймета (кредитни пари). Едно кайме, на което номиналната цѣна бѣше сто гроша, едва ли можеше да хване 60 — 70 гроша златни. Попослѣ изпаднаха до толкова, щото съ десять каймета отъ сто гроша, едвамъ можеше да се купи една лира.

на Партения, за да го прѣдаде на Симеона; съпровожданъ отъ чиновника на Портата, диякона Григория и своитѣ роднини, Антимъ се качилъ на колата. Отъ кѫщата до брѣга на морето стоели редове стражари; публиката съ любопитсво гледала отъ прозорцитѣ на домоветѣ. На брѣга диякона поискалъ да повика хамали, но това не било позволено и вѣщитѣ биле прѣнесени отъ самитѣ стражари. Два великолѣпни каика чакали заточенитѣ, за да ги прѣнесатъ на Азиятский брѣгъ, до гарата на желѣзния пѫть за Измидъ. Между това чиновникътъ получилъ една записка, но не могалъ да я разбере, защото на нея биле писани по турски български имена. Екзархътъ му помогналъ и тѣ прочели: „Попъ Петръ (икономъ на екзархията), Иванчо Найденовъ, Георги Тишевъ и Георги Груевъ". Слѣдъ малко горнитѣ лица биле доведени на брѣга. Зарадвалъ се Антимъ, че ще има другари, но не могалъ да си обясни какъ е попадналъ между тѣхъ и Груевъ; оказало се послѣ, че той билъ наклѣветенъ отъ Бехчедъ Ефенди, писарьтъ на екзархията.

Заточенитѣ закарали въ Измидъ, съпровождани отъ чиновника и 4 стражари съ зарѣзани пушки. Завели ги въ полицейский домъ, гдѣто имъ дали една стая. Екзархътъ и неговитѣ спѫтници поискали да останатъ единъ день въ този градъ, за да може диякона на Антима да накупи нѣкои вѣщи, които не могле да взематъ отъ Цареградъ. Чиновникътъ се възпротивилъ на това: „не може, по никой начинъ не може", казалъ той; но екзархътъ помолилъ управителя да изиска дозволение отъ Портата, което било дадено. Диякона билъ изпратенъ въ Цареградъ. Заточението на Антима отдавна било рѣшено отъ турското правителство. Когато Иосифъ се явилъ прѣдъ Султана послѣ своето избиране, въ Цареградъ билъ Хаджи Иванчо, когото, по интригитѣ на Чомакова, изключили отъ Пловдивската комисия за неговото русофилство; той съвѣтвалъ новия екзархъ да посѣти Антима, като му казвалъ: „иди виждъ стареца". Иосифъ отговарялъ: „не смѣя".—„Искай позволение отъ Портата, кажи, че той е твой учитель, че желаешъ да му цѣлунешъ рѫката и да изпросишъ неговото благословение".

Иосифъ получилъ позволение, посѣтилъ Антима, цѣ-

луналъ му ржка и получилъ благословение. Когато Иосифъ билъ при Сафетъ паша, послѣдний му казалъ, че екзархътъ ще бжде изпратенъ на заточение въ о-въ Митилинъ. Иосифъ съобщилъ това на Хаджи Иванча и тѣ се съвѣтвали като какъ да помогнатъ на Антима Тѣ сполучили да убѣдятъ Сафетъ паша, като му казали, че отъ такава постжпка, Русия ще бжде оскърбена и тъй като резултата отъ войната е неизвѣстенъ, може стареца да бжде повърнатъ назадъ съ параходъ по особенъ тържественъ начинъ.

Сафетъ паша, който обичалъ Антима, уговорилъ и великия везиръ, но скоро самъ той билъ смѣненъ и тогава окончателно рѣшили да изпратятъ Антима въ Мала Азия.

ГЛАВА XIV.

Пжтуването за Ангора. — Насилията на стражата.—Телеграмата до великий везиръ. — Пристиганието въ Ангора. — Заповѣдьта на Ангорский управитель.—Другитѣ български заточеници.—Ангорския валия, турскюто правителство и българетѣ.—Смъртьта на нѣколко заточеници и гръцкитѣ попове. Несносното положение на заточенитѣ.—Благотворителното общество.—Протестанската пропаганда.—Извѣстия отъ театра на войната.—Сключването на С.-Стефанский договоръ. — Телеграмата на Ахмедъ Вефикъ паша.—Амнистията. — Разболѣването на Антима отъ апоплексия. — Произволното му задържание отъ Вефикъ паша.—Освобождението. — Срѣщата въ Бруса и Цареградъ.

Съ тжга на душата, нашитѣ пжтешественници продължили пжтя си, възсѣднали на слаби коне, оседлани съ самари; тѣ биле на брой 11 души: 6 българе, 4 жандарми и 1 чиновникъ. Народътъ като чулъ, че иде българский патриархъ, на групи, на групи излизалъ по пжтя и го гледалъ съ любопитство.

„Да вървимъ бърже, за да не оставимъ коститѣ си въ Анадолъ“, викали изгнанницитѣ Да, Анадолъ е мѣстото, което погълна много невинни жертви, служители на народностьта и вѣрата, цвѣтътъ на българската младежь, първитѣ водители на народното дѣло. Мжчно било на Антима да гледа тая земя, оросена отъ сълзитѣ на неговитѣ сънародници, но отъ друга страна въ ду-

шата му бликала свѣтлата надѣжда и вѣрата, че Русия ще побѣди българскитѣ угнетители. „Мѫчиха ни, колиха ни, бѣсиха ни, притѣсняваха ни, пропагандата ни раздѣли и посѣ раздоръ въ нашитѣ сѣмейства, но и на туй ще се тури вече край“, мислилъ си екзархътъ. „Русия ще освободи наший народъ и ще си спомни и за насъ заточенитѣ“. На чиновника било заповѣдано да бърза, колкото е възможно, и пѫтя, който се взималъ обикновенно за 2 седмици, билъ прѣминатъ за 8 дни. Пѫтьтъ билъ много лошъ и намѣсти почти непроходимъ. „Нѣма тукъ търпеливитѣ българе, за да поправятъ този пѫть“, тѫжно забѣлѣжилъ екзархътъ. Конетѣ постоянно се спъвали и ѣздачитѣ трѣбвало да слизатъ често. Въ по опаснитѣ мѣста екзархътъ билъ подкрѣпянъ отъ единъ стражарь; по ханищата, гдѣто спирали, нѣмало що да се яде, на пѫтищата не било позволено да се спиратъ дълго врѣме, за да си отпочинатъ; чиновникътъ не обръщалъ никакво внимание на немощьта на екзарха. Напослѣдъкъ Антимъ се съвсѣмъ измѫчилъ и отъ града Бей-Пазаръ телеграфиралъ до великия везиръ, за да се оплаче отъ поведението на чиновника. „Каква цѣль има Портата, та се обръщатъ така спрямо мене, говорилъ екзархътъ на чиновника, искате да ме уморите ли по пѫтя? Защо, като знаеха моята напрѣднала възрасть, не ме изпратиха на нѣкой островъ, гдѣто можехъ да пѫтувамъ съ параходъ?“ Отъ тази минута чиновникътъ измѣнилъ поведението си и се съгласявалъ съ желанията на стареца.

На деветий день заточенитѣ пристигнали въ Ангора, а тъй като за дохождането имъ било извѣстно по-отъ рано, на край града ги прѣсрѣщнали десеть конни стражари, които ги отвѣли въ двореца на богатий турчинъ Абди-бей.

Тутакси се явилъ при тѣхъ Английский консулъ, а на другий день сутриньта — Матей Бижовъ, българинъ, агентъ на една английска компания „Томсонъ“. Чиновникътъ, съпровожданъ отъ стражари, отвѣлъ Антима въ конака; по улицитѣ народа гледалъ екзархътъ съ любопиство; съ него дошли и другитѣ българе. Въ конака валията Сурие паша прочелъ съ високъ гласъ писмото на Портата, гдѣто се казвало: „Испращатъ се на заточение

бившийй екзархъ Антимъ, икономъ Попъ Петръ, Георги Тишевъ. Иванчо Найденовъ, Георги Груевъ". Чиновникътъ слѣдъ прѣдаването имъ въ ржцѣтѣ на пашата, върналъ се въ Цареградъ; екзархътъ му далъ 2000 гроша (20 каймета по 100 гр.) за разноски и едно писмо до Портата.

Трѣбвало да се намѣри помѣщение за Антима. Градътъ билъ доста голѣмъ, имало около 400 гърцки кжщи, но гърцитѣ не искали да дадатъ квартира на екзарха, защото валията имъ казалъ: „недѣйте има, моля ви се, съ него никакви расправии, той е дѣйствувалъ противъ правителството заедно съ Игнатиева ируситѣ, Портата гледа на него много лошо".

Слѣдъ дълги дирения намѣрили най-послѣ една малка квартира въ дома на единъ бѣденъ християнинъ; кжщата била срѣдъ града, въ двѣтѣ стаи живѣлъ екзархътъ, а въ другитѣ двѣ — останалитѣ. Двама стражари постоянно живѣели тукъ, дене и нощѣ караулили заточенитѣ и ги слѣдили по улицитѣ. Стражаритѣ се издържали отъ екзарха.

Въ Ангора се намирали на заточение още нѣколко българе, осждени, като съучастници въ Орханийското приключение; тѣ се ползували обаче съ по-голѣма свобода, ходили безъ надзоръ по улицитѣ, защото за тѣхъ гарантиралъ единъ гъркъ. Много отъ християнетѣ поискали да видятъ екзарха, но когато послѣдний изпратилъ Найденова при пашата да поиска позволение за това, той отказалъ. Въобще въ началото всички гледали на заточенитѣ, като на прѣстжпници; само единъ гръкъ, синъ на мѣстний священникъ, дошелъ при екзарха и го запиталъ отъ какво има нужда. Самъ валията билъ човѣкъ образованъ, учтивъ, симпатиченъ; той говорилъ на екзарха така: „много беззакония извърши правителството противъ българетѣ, но и тѣ сж виновати въ нѣкои случаи" и д. т. Мжчно е да се догади човѣкъ, дали тѣзи думи сж биле искренни или пъкъ сж казани съ цѣль да се шпионира екзархътъ. Въ начало животътъ билъ много лошъ за стареца; съ него се отнасяли много строго, ограничавали го въ всичко; обаче слѣдъ успѣха на руситѣ въ България, властитѣ станали по снисходителни.

И по-рано било позволено на Антима да води прѣписки, обаче писмата, които получавалъ се отваряли; отъ послѣ това се прѣкратило.*)

Прѣзъ мѣсецъ Ноемврий, когато работитѣ на турцитѣ тръгнали злѣ, валията на когото всѣкидневно съобщавали изъ Цареградъ за хода на военнитѣ дѣйствия, се обърналъ къмъ екзарха съ тѣзи думи: „лошо вървятъ нашитѣ работи“ и добавилъ: „очакваме още нѣколко българе“. И дѣйствително, слѣдъ малко стражаритѣ докарали 16 души българе; двама отъ тѣхъ, като не могли да вървятъ пѣшкомъ, заптиитѣ ги заклали, а останалитѣ пристигнали полумъртви отъ изнемощевание. Въ началото ги закарали въ затвора, но екзархътъ се застжпилъ за тѣхъ и тѣ биле пуснати. Гладни и безъ петь пари въ джеба, тѣ отишли при Антима и плакали бѣднитѣ хорица отъ радость, когато видѣли своя първъ екзархъ. Единъ гъркъ имъ намѣрилъ работа, да копаятъ лозя. Наскоро биле докарани още 48 души отъ Хасково и Чирпанъ, между които биле: Костадинчо Христодуловъ, Хаджи Иванчо и неговия зетъ Хр. Златаровъ, Гочо Бенлията отъ Търново-Сейменъ, Никола Данчевъ отъ Чирпанъ и др. И за тѣхъ се застжпилъ екзархътъ, намѣрили имъ поржчители и тѣ биле: оставени на свобода. Малко слѣдъ това пристигнали още 40 души отъ Т.-Пазарджикъ. Събрали се всичко въ Ангора 118 българе, отъ които 5 души биле священници.

Изгнанницитѣ почнали да се сношаватъ съ гърцитѣ, ходили въ тѣхната черква, а гърцитѣ викали попъ Петра да пѣе въ черквата. Въ това врѣме умрѣлъ въ Ангора грѣцкий владика; влиятелнитѣ граждане искали отъ патриарха да бжде назначенъ Герасимъ Халепский, человѣкъ доста образованъ, съученикъ на екзарха. Прѣди да тръгне отъ Цареградъ, новий владика поискалъ отъ патриарха и синода инструкции, относително начина, по който той трѣбва да се носи спрямо заточенитѣ; ката дошелъ въ Ангора, той се отнесалъ къмъ екзарха съ голѣмо уважение. Българетѣ и гърцитѣ почнали да дру-

*) Когато се извѣстихъ, че писмата се отваряли, почнахъ да ги изпращамъ съ надписъ „Г-нъ Матея Бижовъ“, като надписвахъ адреса съ арменски и турски букви.

жатъ. Единъ день умира единъ отъ заточенитѣ българе; за погребението на умрѣлия повикали мѣстний священникъ; послѣдний се побоялъ да отиде; слѣдъ като се съвѣтвалъ съ по-влиятелнитѣ граждане, той поискалъ позволение отъ валията, който му отговорилъ: „тѣ си иматъ священници, нека тѣ служатъ; българетѣ сѫ отлѫчени отъ Вселенската черква“. Екзархътъ протестиралъ, като казвалъ, че правителството не трѣбва да се мѣси въ черковнитѣ дѣла. „Ний не признаваме схизмата, казвалъ той, и дѣйствуваме по правила, които не ни позволяватъ да служимъ въ чужда епархия“. И въ заточение този великъ старецъ ратувалъ за своитѣ любими идеи, на които е оставалъ вѣренъ всѣкога.

Макаръ валията и да желаелъ, щото българетѣ да иматъ своя черква, обаче по-послѣ, когато умирали заточенитѣ, позволили и тѣ да бѫдатъ опѣвани отъ гръцкитѣ священници. Болѣститѣ и смъртьта почнали на често да посѣщаватъ заточенитѣ. Отъ ограничения животъ, лошата храна и други неудобства между тѣхъ се появилъ тифъ.

Утѣшитель и помощникъ на нещастнитѣ се явилъ Докторъ Анджело Каспалино, италиянецъ, родомъ отъ Неаполъ. Той лѣкувалъ заточенитѣ безплатно и се грижилъ за тѣхъ, като за дѣца.

Слѣдъ излизанието отъ затвора, заточенитѣ нѣмали нито дрѣхи, нито обуща; нѣмало работа да захванатъ, понеже било зимно врѣме и тѣ страшно бѣдствували.

Устроило се между гърцитѣ благотворително общество. Назначенъ билъ разпоредитель, който дѣйствувалъ по указанията на доктора. Православнитѣ се показали най-много състрадителни; помогнали и арменцитѣ-католици, които имали около 2000 кѫщи въ града.

Въобще положението на българскитѣ заточеници било ужасно. Изъ групата, заточена въ градъ Коня, прѣзъ зимата на 1877 год. състояща се отъ 120 души, 40 души измрѣли по пѫтя. Останалитѣ, заразени послѣ отъ болѣсти, измрѣли половината. Възползувани отъ нещастното положение на заточенитѣ, протестанскитѣ агитатори имъ давали помощи, подъ условие да приематъ протестанството. Екзархътъ се борилъ противъ тази про-

паганда. По неговитѣ съвѣти, протестанский проповѣдникъ Александръ, по произхожение Арменецъ, не само прѣкратилъ своитѣ проповѣди, но станалъ и добръ приятель на екзарха, когото взелъ да посѣщава често.

Докторътъ и Матей Бижовъ постоянно донасяли на екзарха извѣстия отъ театра на войната. Въ това врѣме телеграмитѣ за Европа биле изпращани отъ Цареградъ прѣзъ Ангора и Александрия. Рускитѣ войски биле вече въ Тракия, прѣвзели София, Шипка, Пловдивъ и Адрианополъ. Русия стояла прѣдъ вратитѣ на Цареградъ.

Въ това врѣме билъ смѣненъ пашата въ Ангора и на негово мѣсто изпратенъ Хайдаръ-ефенди, бившъ чиновникъ въ Петербургското агенство.

Съ неописуема радость заточеницитѣ приели извѣстието за сключванието на Санъ-Стефанский договоръ, у тѣхъ блѣснала надѣждата за скорошно освобождение. Антимъ билъ увѣренъ, че схизмата ще бѫде уничтожена и черковитѣ ще се примирятъ. Като получилъ извѣстие за сключванието на мира, той далъ угощение на всичкитѣ си другари. Прѣзъ мѣсецъ мартъ почнали да го посѣщаватъ на често валията, турцитѣ и гърцитѣ; екзархътъ угадилъ, че това не било напраздно.

Наскоро слѣдъ току що описанитѣ събития, отъ Цареградъ дошла заповѣдь: „да се освободятъ всичкитѣ заточенници.“ Екзархътъ не повѣрвалъ на това и запиталъ валията: „азъ съмъ изпратенъ тукъ съ особенъ указъ, и трѣбва да бѫда освободенъ пакъ съ такъвъ“. Между това въ Цареградъ Сафетъ паша дѣйствувалъ за екзарха и въ резултатъ получена била телеграма, съ която се позволявало на екзарха и на негова-та свита да се възвърнатъ. Антимъ почналъ да се приготовлява за пѫть

Слѣдъ нѣколко дни валията повикалъ при себѣ си Найденова, комуто казалъ: „получихъ телеграма отъ везиря Ахмедъ Вефикъ паша, съ която се забранява на екзарха да се върне.“ Отъ страхъ да не огорчатъ стареца, Найденовъ и валията се съгласили да му кажатъ, че въ Цареградъ се събиралъ съборъ, за разрѣшение на черковний въпросъ; правителството желае Антимъ да о-

стане още за нѣколко врѣме въ Ангора, защото неговото присѫтствие въ събора би раздразнило гърцитѣ. Тази придумка се прѣдставлявала за доста вѣроятна, тъй като въ сѫщото врѣме вѣстницитѣ писали за пристиганието на владици отъ Мала Азия въ Цариградъ.

Найденовъ дошелъ при екзарха. Още щомъ го погледналъ, Антимъ позналъ че работата е лоша. Найденовъ почналъ да разправя своята придумка. „Това е лъжа, отговорилъ Антимъ, ако се събере събора, кой ще присѫтствува на него, ако не азъ, който прѣзъ цѣлий си животъ съмъ се борилъ за този въпросъ?“

Страхували се да съобщатъ на екзарха истината, защото съ това би му нанесли тежъкъ ударъ. Още прѣзъ мѣсецъ февруарий той чувствувалъ себѣ си не добрѣ, повикалъ диякона и му казалъ: „не зная какво ми е, не мога ни да чета, ни да говора, главата ме постояно боли, въобще злѣ ми е.“ „Навѣрно си настиналъ,“ отговорилъ той. Една вечерь къмъ 12 часа, на екзарха станало много лошо, той примрѣлъ. Веднага дияконътъ довелъ доктора, който за щастие живѣлъ на близо, той пустналъ кръвь, и му далъ лѣкарство. Въ началото Антимъ не помнилъ нищо, а отъ послѣ положението се влошило и той изгубилъ съзнание.

Слѣдъ десетина дни екзархътъ се подобрилъ, но ударътъ оставилъ върху му за всѣкога тежки слѣди. Ето отъ що другаритѣ се бояли да му съобщатъ печалната вѣсть; страхували се отъ новъ ударъ, когото навѣрно той не ще можелъ да прѣнесе.

Между това свитата на екзарха, като узнала, че заточението е продължено за неопрѣдѣлено врѣме, тайно подала заявление, за да ѝ се разрѣши да се завърне тя безъ екзарха

Антимъ отишелъ при валията и му казалъ: „Нищо не разбирамъ отъ туй, което се върши съ мене.“ Валията почналъ да го утѣшава: „не се безпокойте, всичко ще се управи.“ Антимъ поискалъ да му прочетатъ телеграмата на великия везиръ. Валията повикалъ секретара и му далъ знакъ да пропустне туй мѣсто отъ телеграмата, гдѣто се казвало: „екзархътъ е причинилъ толкова вреди на царството, щото той не трѣбва да се връща.“

Отъ послѣ се оказало, че великий везиръ Вефикъ паша държалъ въ изгнание Антима самоволно, въпрѣки рѣшението на министритѣ, отъ лична ненависть. По-рано тѣ биле добри другари, но Чомаковъ и влиянието на Англия, ги направили врагове.

Екзархътъ телеграфиралъ въ Цареградъ на Тодоръ Милковъ: „Искамъ да се върна, но не ме пускатъ."

Въ писмата си подробно разправялъ за всичко и молилъ да се застжпятъ за неговото възвръщание. Тежко било туй врѣме за Антима. Между това валията му съобщилъ за подаденото прошение отъ свитата му, на което той не далъ ходъ. Другаритѣ на екзарха, като го видѣли, слѣдъ свижданието съ валията, огорченъ и разсърденъ, помислили си, че той е узналъ за тѣхното про шение и е попрѣчилъ за да бжде то удовлетворено. „Ний не сме виновни въ нищо, а страдаемъ за него, страдаемъ отъ неговото лошо поведение спрямо правителството," казвали тѣ. Въ Цареградъ за възвръщанието на екзарха работили: Симеонъ Прѣславски, Григорий Русчуский и Тодоръ Милковъ. Тѣ написали прошение и чрѣзъ Бурмова го подали на великий князь Николай Николаевичъ.*)

Негово Величество заповѣдалъ на А. Н. Нелидовъ, директоръ на дипломатическата канцелария, да дѣйствува прѣдъ Портата въ полза на екзарха. Най-послѣ, ка-

*) Слѣдъ сключването на Санъ-Стефанский договоръ, великий князь Николай Николаевичъ дойде съ параходъ въ Цареградъ и се спре прѣдъ Бешикъ-Ташъ.

По това врѣме бѣхъ отишелъ къмъ Пера съ цѣль да науча нѣщо по амнистията. Близо до Руското посолство срѣщнахъ екзарха Иосифъ, Когато му съобщихъ защо съмъ дошелъ, той ме посъвѣтва да подамъ заявление до князь Николая, когото да моля да се застжпи за освобождението на Антима. Сжщий день написахъ прошение на името на великий князь Николая и го отнесохъ на парахода. Вънъ отъ парахода ме прѣсрѣщна единъ отъ адютантитѣ на князя, комуто подадохъ прошението. Той ме помоли да почакамъ малко. Четвъртъ часъ слѣдъ туй, адютантътъ ми съобщи, че прошението ми е взето подъ внимание и че ще се направи распореждание за освобождението на Антима. Нѣколко дена слѣдъ подаването на прошението, излѣзе заповѣдь за освобождението. Като узнахъ това, съобщихъ на стареца телеграфически, обаче научихъ се слѣдъ малко, че тази депеша била задържана. Тогава се принудихъ да му телеграфирамъ чрѣзъ Европейската Т.-Пощенска агенция.

то слѣдствие отъ тѣзи дѣйствия, дошла въ Ангора телеграма за освобождението на Антима.

Екзархътъ постоянно се грижилъ за своитѣ нещастни другари по заточение. При възвръщанието имъ, той съ помощьта на Ангорскитѣ гърци, снабдилъ бѣднитѣ съ всичко необходимо: дрѣхи, обуща и пѫтни разноски. На малки групи заточенитѣ се връщали по домоветѣ си. Принасянието имъ ставало съ татарски талиги. Изпращанието било доста трогателно. Всички гърци и арменци, мѣстнитѣ власти излѣзли да изпратятъ скѫпитѣ госте; много души плакали за раздѣлата съ Антима, който сполучилъ да привърже всички къмъ себѣ си. Освобождението станало въ края на марта. Пѫтницитѣ бързали да стигнатъ въ Цареградъ за Възкресение, за да сварятъ тамъ Великий князь, комуто искали да поблагодарятъ; обаче пѫтьтъ билъ много лошъ, та тѣ се забавили доста. Като пристигнали въ Цареградъ, Великий князь билъ вече въ Русия.

Въ Бруса посрѣщнали екзарха Партений, Константинъ и Т. Милковъ; отъ тамъ Антимъ отпѫтувалъ за Орта-Кюй, гдѣто билъ посрѣщнатъ радостно отъ роднинитѣ си. Иосифъ посѣтилъ Антима въ дома му.

Антимъ желаялъ да посѣти Сафетъ паша, отъ когото мислилъ, че ще научи причинитѣ по които той билъ изпратенъ на заточение, но приятелитѣ му не му позволили да направи това.

Въ двадесеть дневното си прибивавание въ Цареградъ, Антимъ узналъ, че е станала голѣма промѣна въ българскитѣ работи, та—и—не мислилъ вече за заемание на ново екзархискийтъ постъ, при всичко че Х. Иванчо Пенчовичъ го увѣрявалъ, че той наново ще бѫде екзархъ. [1])

Единственното желание на Антима било да се свика синода, прѣдъ когото да се оправдае отъ обвиненията, хвърлени върху му.

---

[1]) Когато се сключилъ Санъ-Стефанский договоръ, Хаджи Иванчо Пенчовичъ попиталъ Генералъ Игнатиевъ: „Що ще стане съ заточений екзархъ?“ Генералътъ отговорилъ: „Ще го върнемъ и направимъ пакъ екзархъ.“

Когато Антимъ отишелъ въ С.-Стефано, князь Дондуковъ-Корсаковъ не го приелъ добрѣ. Като видѣлъ тамъ Бурмова, бивши касиеръ на руското посолство, той немогалъ да скрие отъ него своето огорчение за този студенъ приемъ. Генералъ Анучинъ билъ особно любезенъ къмъ Антима; той заповѣдалъ даже на Бурмова да му даде 200 наполеона.

За да уреди нѣкои свои частни работи и за да се поклони прѣдъ гроба на майка си, Антимъ рѣшилъ прѣзъ 1878 година да посѣти родния си градъ. На 7-й Май с. г. всичко било готово за пѫть. На сутриньта, когато щѣлъ да тръгне владиката, избухнало въстание въ Султанския сарай. Мухаджиритѣ, подъ водителството на Али Саави Ефенди и други, нападнали палата за да свалятъ Султанъ Хамида, отъ когото тѣ биле много недоволни. За да смири бунтовницитѣ, войската блокирала отъ къмъ суша и море всичкитѣ пѫтища между Галата и Орта-Кюй. Трамваитѣ по улицитѣ и параходитѣ въ Босфора спрѣли движението си. Влаковетѣ тоже спрѣли циркулирането си. Пѫтуването на Антима въ това размирно врѣме било невъзможно. На другий день дошелъ при него директора на Источнитѣ Желѣзници, за да му направи визита. Като видѣлъ натоваренитѣ кола на двора, директора запиталъ стареца върху това приготовление и като узналъ, че тѣ стоятъ така по нѣмание тренъ, обѣщалъ се да намѣри за другия день такъвъ. И дѣйствително, на другийтъ день единъ специаленъ вагонъ отъ I классъ и другъ единъ за багажа, биле дадени на разположелието на Антима, който съ своитѣ роднини заминалъ за Лозенъ-градъ.

Сѫщий день часа къмъ 8 вечерьта, Антимъ стигналъ на станцията Баба-Ески, и прѣспалъ прѣзъ нощьта въ г. Баба Ески а на другий день отпѫтувалъ за Лозенъ градъ. Лозенъ-градчане устроили вѣликолѣпна срѣща на своя съотечественникъ. Около 100 души на кола и коньe срѣщнали Антима на едно далечно разстояние вънъ отъ града. Между тѣхъ имало и десеть души казаци съ единъ офицеръ, дошелъ да поздрави високия гостъ отъ страна на команданта на града. Край града народа на чело съ своитѣ священници: Попъ Георги Ка-

Григорий Доростолочервенский, Антимъ, Симеонъ Прѣславски (къмъ стр. 165).

лудовъ, П. Тома, П. Геор. Ивановъ, п. Петръ и п. Георги Стояновъ въ черковни одѣжди, ученицитѣ съ учителя си Яни Апостоловски, привѣтствували стареца съ добрѣ дошелъ. Блаженний Антимъ слѣзалъ отъ колата, благословилъ народа, цѣлуналъ свещеницитѣ и се отправилъ пѣша, придруженъ съ всички за дома си, отгдѣто незабавно отишелъ и се поклонилъ на майчиния си гробъ.

На сутриньта команданта на града, съ десетина офицери го посѣтили. На другия день Антимъ имъ повърналъ визитата. Отъ тоя день рускитѣ офицери обикнали много стареца. Не се минавало день безъ да дойде нѣкой да го посѣти. Три великолѣпни банкети биле дадени въ честь на владиката. Когато владиката вдигалъ чашата да пие за здравието и дълголѣнствието на царя, музиката засвирвала „Боже царя храни . . . “, гръмогласни „ура . . .“ послѣдвали тоста на Антима. Ентусиазмътъ билъ всеобщъ.

Гражданитѣ-Българе отъ своя страна дали банкетъ на отворено поле, на който присѫтствували всички офицери.

Прѣзъ стоението си въ Л/градъ, Антимъ служилъ по редъ и въ тритѣ Български черкви архиерейска служба при стечението на многоброенъ народъ и офицеритѣ на руската войска. Отъ дѫното на душата си той се радвалъ на свободата, съ която се наслаждавала неговата родина. Любопитенъ да види какъ младитѣ български чиновници управляватъ страната, Антимъ посѣтилъ всичкитѣ учрѣждения: административний съвѣтъ, сѫдилището и градското управление.

Когато напусналъ дома си, казалъ на зетя си Тодора: „Библиотеката си завѣщавамъ на Българското училище при църквата Св. Никола. Когато умра, ще испълните тая ми воля.“ Оставилъ въ Л/градъ всичката си покѫщнина и направилъ горнето завѣщание, защото мислилъ, че Л/градъ ще бѫде винаги свободенъ и че неговия зетъ постоянно ще живѣе тамъ. Когато Берлинский договоръ отцѣпи тоя градъ отъ свободна България, зетъ му напусналъ града, и всичкото имущество, заедно съ библиотеката, останало въ рѫцѣтѣ на сестренника му

Атанаса. По желанието на Антима, библиотеката му била прѣнесена въ Видинъ прѣзъ 1884 г. *)

Слѣдъ като прѣкаралъ близо мѣсецъ и половина между роднини и съотечественници, при едно извънредно почитание и уважение, Антимъ рѣшилъ съ епископа си Партения, който го придружавалъ, да замине за епархията си.

Отъ Л/градъ на чело съ военната музика, придружаванъ отъ находящитѣ се руски офицери и многоброенъ народъ, Антимъ тържественно билъ изпратенъ за Одринъ. На пѫтя той се спрѣлъ въ с. Татарларъ, родното мѣсто на майка му.

Тукъ се събрали руски офицери, отъ квартирующитѣ тамъ войски; Антимъ отслужилъ панахида за своя дѣдо и за единъ руски генералъ, който неотдавна билъ починалъ въ това селце.

Отъ тукъ прѣзъ Одринъ отпѫтувалъ за Видинъ, центрътъ на неговата епархия, владика на която той бѣше до смъртьта си.

Въ Одринъ народътъ го посрѣщналъ тържественно.

Тукъ той се остановилъ въ дома на Кара Михаиловъ, гдѣто билъ и князь Дондуковъ, който този пѫть приелъ доста любезно Антима и се разговорялъ съ него дълго врѣме.

Макаръ Антимъ и да телеграфиралъ въ Пловдивъ за своето пристигание, Панаретъ не извѣстилъ никому за това, а само приготвилъ квартира у Ат. Власаковъ. князь Дондуковъ, който малко слѣдъ това дошелъ въ Пловдивъ, посѣтилъ Антима. Руситѣ му отдавали голѣми почести; той държалъ рѣчь на събраната милиция, като напомнилъ, че тя е крѣпостьта и охраната на отечеството. Тукъ Антимъ прѣстоялъ 12 дни, слѣдъ които заминалъ, изпратенъ на гарата отъ Генерала Столипина, Панарета и Иосифа. При изпращанието на Пловдивската гара билъ и архимандритъ Методий Кусевичъ. Прѣди да се качи на трена, Антимъ повикалъ Методия и му ка-

*) Тая библиотека, както се види отъ завѣщанието, се подари послѣ на Св. Синодъ.

залъ: „твоитѣ трудове сѫ голѣми, азъ казахъ на Иосифа да те награди“.

Въ Пазарджикъ Икономъ Попъ Георги Тилевъ устроилъ великолѣпна срѣща.

На десеть километра далечь отъ София, при Горубленския мостъ на р. Искъръ, Антимъ билъ посрѣщнатъ отъ генералъ Алабинъ, отъ чиновницитѣ, духовенството и народа. Въ града той държалъ дълбоко прочувственна рѣчь, която била съпроводена отъ буйни рѫкоплѣскания. Между другото, той казалъ: „ний сега се радваме и се веселиме, нашитѣ страдания се прѣкратиха, ний сме свободни, но когато се веселимъ да не забравяме и ония вдовици и бѣдни сирачета, които се лишиха отъ своитѣ съпрузи и бащи за нашето освобождение“.

Слѣдъ нѣколко деня, Антимъ пристигналъ въ своята епархия, която бѣ напусналъ прѣди шесть години. Въ Ломъ срѣщата била добра, а въ Видинъ великолѣпна.

На 8 километра отъ Видинъ до с. Видболъ, многочисленъ народъ чакалъ Антима. Въ числото на посрѣщачитѣ биле: Губернатора Полковникъ Нечаевъ, Каравеловъ и мн. др. Слѣдъ пристиганието въ града, Антимъ посѣтилъ черквата, гдѣто произнесалъ рѣчь, която покъртила душитѣ на слушателитѣ и останала навѣки въ тѣхната память. *)

---

*) Отъ глава четвърта до тукъ помѣстихъ, съ малки измѣнения и допълнения, които счетохъ за нуждно да направя, почти изцѣло статията на Г жа Муромцева.

ГЛАВА XV.

Антимъ прѣдседатель на Търновското учрѣдително събрание. — Мемуарътъ до великитѣ сили. — Рѣшението за изказвание благодарность къмъ освободителитѣ. — Протестътъ на нѣколко души прѣдставители. — Те Deum за царя Освободителя.—Полаганието основний камъкъ на паметника при Шипка.—Депутацията на Народното Събрание прѣдъ Царя. — Духовното събрание. — Съединението. — Сръбско-Българската война. — Доблѣстна самоотверженность. — Детронирането на Князь Батемберга. — Посрѣщанието на Князь Фердинанда въ Видинъ. — Княжеската клѣтва въ Търново. — Банкета на Марино поле. — Благотворителность. — Разболяване и смърть. — Завѣщание.

Когато се свикало учрѣдителното събрание, което се отворило на 10 фефруарий 1879 год., Антимъ отишелъ въ Търново, като прѣдставитель на Видинската епархия. Една телеграма отъ 22 й февруарий, съобщила слѣдующето: „Съ всеобщъ възторгъ днесь Народний Съборъ провъзгласи за свой прѣдседатель прѣждебившийй екзархъ Антимъ I, а за подпрѣдседатели: П. Каравеловъ и Т. Икономовъ." По-сетнѣ билъ избранъ за подпрѣдседатель и Симеонъ Прѣславски.

Въ засѣданието на 27 й февруарий, слѣдъ рѣчьта на М. Балабановъ, относително внимателното изучвание и разрѣшение на въпроситѣ, прѣдсѣдателя Антимъ съ просълзени очи, съ разтреперанъ и тихъ, но внушителенъ гласъ, произнесалъ слѣдующитѣ думи на пророка Иремия: „*Гласъ въ Рамѣ слишенъ бистъ, плача и ридания вопля, Рахилъ плачущий чадъ своихъ и нехотеше утѣшиться яко не сутъ да почиетъ гласъ отъ плача и очи твои отъ слѣзъ, яко есть мзда дѣламъ твои.*" (Ерем. 31 гл. 15—17 ст.).

На 6 мартъ Народното Събрание рѣшило да се отправи официаленъ мемуаръ до двороветѣ на великитѣ сили; *) тоя мемуаръ, който по-послѣ се отхвърлилъ, билъ изпратенъ неофяциално. Антимъ билъ първий отъ 114-тѣ прѣдставители, които го подписали.

---

*) Съ този мемуаръ Нар. прѣдставителство молило правителствата на Великитѣ сили да не даватъ съгласието си за раздѣлата на България.

Въ засѣданието си отъ 23 мартъ, Събранието изказало желание да се благодари наруситѣ отъ страна на Народното Събрание за заслугитѣ имъ къмъ България. Прѣдседательтъ Антимъ взелъ думата и казалъ: „Говори се да се изкаже благодарность, но не се опрѣдѣля кому именно да се изкаже тая благодарность. Азъ прѣдлагамъ да се благодари: 1) чрѣзъ княгиня Дондуковъ-Корсакова на Нейно Императорско Величество, Руската Императрица; на Нейно Императорско Величество Наслѣдницата, които вземаха живо участие въ сѫдбата на българския народъ по освобождението; 2) на Св. Руски Синодъ, който всѣкога взимаше участие въ духовното образование и отваряше завѣденията си за образованието на бълг. младежь. 3) чрѣзъ Св. Синодъ на всичкото Руско духовенство, което въ духовнитѣ журнали излагаше истинското положение на българетѣ и съ проповѣдитѣ си възбуждаше съчувствие къмъ нашия народъ; 4) на Негово Царско Височество Николай Николаевичъ, и на героитѣ: Гурко, Скобелевъ и Радецки, които прѣдвождаха побѣдоноснитѣ руски и български войски; 5) на Самарското общество за подареното на българското опълчение знаме, подъ което тѣй юнашки се защищаваха балканскитѣ проходи." Това прѣдложение било прието съ акламация отъ събранието.

На 28 мартъ 14 души прѣдставители, седемь отъ които биле духовни: Григорий Доростолочервенски, Симеонъ Прѣславски и пр. останалитѣ мирски: Вълковичъ, Икономовъ, Стоиловъ и пр. отправили до прѣдседателя едно заявление, съ което се оплаквали отъ насилието и невнимателното обсѫждание на нѣкои важни въпроси отъ събранието. Такива въпроси биле: 1) приеманието да се съставляватъ разни дружества, даже и политически, безъ прѣдварително разрѣшение отъ властьта, 2) даване безгранична свобода на печата, 3) необрѫщание внимание на едно заявление подадено отъ единъ архирей, съ което искалъ да се налага цензура на черковнитѣ и догматически книги, 4) когато станало въпросъ за сенатъ, подържателитѣ на това мнѣние, биле отстранени за единъ часъ отъ засѣданието и пр. Антимъ прѣпратилъ това заявление до бюрото на събранието, съ слѣдната

бѣлѣжка: „понеже съмъ боленъ и не мога да дойда на засѣдание, припращамъ на бюрото приключеното тукъ писмо, за да се прочете въ днешното засѣдание, като прибавямъ отъ своя страна, че напълно сподѣлямъ и удобрявамъ чувствата и мислитѣ изказани въ това писмо — 28 мартъ 1879 год.“

На 4 априлий Антимъ съ всички архиреи, въ присѫтствието на князь Дондуковъ-Корсаковъ и на всички народни прѣдставители, отслужилъ благодарственъ молебенъ по случай избавлението на Царя освободителя отъ покушението, извършено върху му на 2 сѫщий мѣсецъ.

На 17 сѫщий отслужилъ молебенъ въ присѫтствие то на горнитѣ лица по случай рождений день на Царя. Слѣдъ молебена князь Дондуковъ възложилъ нему да бѫде прѣдседатель на събранието, което щѣло да избере български князь, и му далъ право да си избере подпрѣдседатели и секретари. Антимъ избралъ за подпрѣдседатели: Григорий Русчучкий и П. Каравеловъ, а за секретари: Типевъ и Пановъ. Прѣдседателствуваното отъ него събрание още сѫщий день избрало съ акламация за князь на България Александръ Батембергъ. Понеже събранието взело рѣшение да се въздигне паметникъ на върха Св. Никола при Шипка, въ честь на падналитѣ герои за освобождението на България, Антимъ придруженъ отъ владицитѣ: Софийский Милетий, Самоковский Доситей и Маринъ Дриновъ, тогава управляющъ отдѣла на Народното Просвѣщение и духовнитѣ дѣла, заминалъ на това мѣсто на 2 май за да отслужи молебенъ при полаганието на основния камъкъ. Слѣдъ закриванието на събранието, Антимъ се прибралъ въ епархията си.

На 29 юлий 1879 година една депутация, избрана отъ събранието, на чело съ Антима, се явила въ Царское село за да благодари на Царя отъ страна на Българския народъ. Депутацията се състояла отъ прѣдседателя на Учрѣдителното Събрание, Антима, Браницкий Епископъ Климентъ (сега Търновский Миртополитъ), Димо Кочовъ, Д. Селвелиевъ, Х. Ст. Поповъ, Иванъ Бринчовъ и отъ двама диакони, прислужници на владицитѣ. Антимъ лично подалъ на Господаря народний

подаръкъ, — драгоцѣнно окрасена икона на Спасителя, а Климентъ прочелъ благодарственно словце.

Царьтъ приелъ благосклонно Антима, наградилъ го съ брилянтенъ кръстъ, а Императрицата му дала енголпионъ, украсенъ съ драгоцѣнни камъни. Тукъ той се прѣдставилъ и на Петербургския митрополитъ Исидора, комуто тоже благодарилъ за заслугитѣ които той принелъ на българското освободително дѣло. Слѣдъ това Антимъ се върналъ съ депутацията прѣзъ Москва. Въ послѣдний градъ на гарата излѣзли на 16 Августъ да го изпратятъ: Иванъ Сергеевичъ Аксаковъ, Генералъ Чернаевъ и вдовицата на покойния князь Черкаски. Когато послѣдната се приближила до екзарха, той ѝ казалъ: „името на княза Черкаски нѣма да се забрави отъ Българския народъ“. Княгинята се просълзила. Като се качилъ въ вагона, Антимъ пригърналъ Аксакова и съ сълзи на очи му казалъ: Иванъ Сергиевичъ, не забравяйте и нашата младежь, която се намира въ отечеството Ви“. Слѣдъ това казалъ на присѫтствующитѣ студенти-българе, които дошле да го изпратятъ: „дѣца, връщайте се по скоро да помагате на отечеството си, което е повикано отъ братския руски народъ на новъ животъ, постарайте се да бѫдете полѣзни на своя народъ, защото той възлага своитѣ надѣжди най-вече на васъ“.

Слѣдъ завръщанието си отъ Русия, Антимъ взелъ участие въ духовното събрание, свикано въ София съ указъ № 99 отъ 1879 год. за уреждането на черковнитѣ дѣла. Събранието, подъ прѣдсѣдателството на Антима, засѣдавало прѣзъ Септемврий и Октомврий. Слѣдъ закриванието на събранието, Антимъ се завърналъ въ епархията си, която продължилъ да управлява съ помощьта на епископа си Партений Велицкий.

Съединението на двѣтѣ България прѣзъ 1885 год. Антимъ посрѣщналъ съ удобрѣние; още въ учрѣдителното събрание, той не удобрявалъ разцѣплението на отечеството ни и подписалъ момуара до Великитѣ сили, съ който народнитѣ прѣдставители протестирали за раздѣлата на България.

Антимъ не се отклонилъ отъ правия пѫть, ако и да забѣлѣжилъ, че руситѣ, които той почиталъ, неудоб-

рили това движение на Българския народъ. Той не се стѣснявалъ да казва откровенно наруситѣ туй, въ което се съмнявалъ, както не се посвѣнилъ да каже на единъ руски генералъ, когато послѣдний го запиталъ защо е замисленъ: „мисля, отговорилъ Антимъ, вий добрѣ ни избавихте отъ турцитѣ, но кой ще ни избави отъ вашитѣ сплѣтни“. Поведението на Руската дипломация прѣзъ 1885 година по нашитѣ работи, напълно оправда съмнѣнието на блаженнопочившия самоотверженъ народенъ дѣецъ.

Въ врѣме на Сръбско-Българската война Антимъ се намиралъ въ Видинъ. Когато Сърбитѣ обсадили този градъ и почнали да го бомбардиратъ, команданта на града, Узуновъ и други граждане съвѣтвали Антима, за безопастность, да отиде въ Калафатъ (Ромѫния). *„Това не е достойно за мене, отговорилъ Антимъ, трупътъ на пастира трѣбва да падне тамъ, гдѣто пада народъ и войска“.*

Въ врѣме на бомбардирането той не се криелъ въ избитѣ, както правили мнозина, а открито, отъ високитѣ прозорци на митрополията, наблюдавалъ хода на боя. Слѣдъ всѣка битка и отстѫпление на Сърбитѣ, владиката се качвалъ на открита кола, заобикалялъ града и благославялъ войницитѣ. Сестра му съ едно писмо отъ м. Ноемврий ми пишеше: „Братъ ми никакъ не се бои отъ Сръбската обсада. Слѣдъ всѣки бой, той се качва на колата, заобикаля града и благославя българската юначна войска. Вчера една гранада падна въ митрополията, но никаква врѣда не причини“. При владиката ходили често както капитанъ Узуновъ, така и другитѣ офицери; съ своитѣ разкази по обсадата на Севастополъ,*) той ободрявалъ българскитѣ офицери; „небойте се, сърбитѣ нищо нѣма да направятъ на Видинъ“, казвалъ имъ той.

Прѣзъ мѣсецъ юлий 1886 година, Антимъ ми дойде на госте въ Никополъ, кадѣто азъ бѣхъ на длъжность. Слѣдъ двѣ седмици той замина за Руссе, а отъ тамъ за Варна, гдѣто мислеше да прѣстои по дълго врѣме, за да поправи растроеното си здравие. Обаче то-

---

*) Въ врѣме на Севастополската обсада Антимъ бѣше въ Русия.

ва не се сбъдна. Прѣвратътъ на 9-й августъ го принуди да се завърне въ епархията си. На скелята въ Никополъ, щомъ се качихъ на парахода, той ми каза: „видишъ ли, Тодоре, какво зло си докараха нашитѣ българе; изпъдиха хубавий князь. Не мислятъ тѣзи хора въ каква опастность хвърлятъ отечеството.“ Слѣдъ като му дадохъ нѣкои свѣдения по станалото, стареца въздъхна и рѣче: „Дано Богъ пази България.“ Той не удобри постжпката на виновницитѣ на 9-й августъ, защото я намираше прѣстжпна и врѣдна за отечеството.

И дѣйствително кой можеше по-добрѣ по-справедливо и по безпристрастно да се произнесе върху такъвъ ненадѣянъ държавенъ прѣвратъ отъ Антима, който найдобрѣ познаваше своя народъ, неговия животъ, желания и нужди?

Съ нетърпѣние той очаквалъ държавнитѣ работи да встжпатъ въ правилния си пжть. Когато се избра Н. Ц. Височество Фердинандъ за князь на България, Антимъ първъ, начело съ свѣщеницитѣ отъ епархията си, посрѣщналъ Господаря, щомъ стжпилъ крака Му на българска земя. Слѣдъ като Го благословилъ, Антимъ заплакалъ и Му казалъ: „Бързайте, Ваше Царско Височество за българската стара столица, кадѣто Ви чакатъ сѣнкитѣ на Асѣновци, за да спазите народнитѣ правдини.“

Въ сжщий день съ парахода „Яхта,“ прѣзъ Свищовъ, Антимъ заминалъ за Търново, за да подведе Господаря подъ клѣтва.

Въ залата на Великото Народно Събрание, разтреперанъ, просълзенъ, застаналъ съ патриаршеский си жезълъ прѣдъ княза, Антимъ казалъ: „Ваше Царско Височество, прѣди да поемите браздитѣ на управлението, прѣди да турите на главата си священната корона на Асѣновци, ще дадете клѣтва прѣдъ Бога и прѣдъ закона, че свято ще пазите народнитѣ правдини.“

Слѣдъ тържественното извършване на клѣтвата, на Марино поле билъ даденъ банкетъ, на който присжтствувалъ Господаря, всички министри, народни прѣдставители и много други госте. Антимъ пръвъ вдигналъ чашата си, за да благослови Избраника на България. Тази бла-

гословия, придружена отъ топовни гърмежи, до толкова умилила сърдцето му, щото той заплакалъ и отъ радость падналъ въ несвѣсть.

*
* *

Нека забѣлѣжимъ на свършване, че Антимъ, почти прѣзъ цѣлий си животъ, се грижилъ и за образованието на младежьта. Освѣнь безчисленнитѣ проповѣди, които държалъ относително просвѣщението на народа, има десетки младежи, които длъжатъ нему образованието си. Така на долнитѣ лица отъ духовното съсловие той е далъ материална и морална подръжка, за да довършатъ образованието си: Архимандритъ Илия Николовъ (сега прѣподаватель въ военното училище), Епископъ Антимъ Кѫнчевъ, Архимандритъ Григорий, който прѣзъ 1885 год. замѣсти епископъ Партения въ Видинската митрополия, Епископъ Максимъ (управляющъ Ловчанската епархия), Иеродияконъ Иларионъ Ветовски, дияконъ Григорий отъ с. Емборе, Архимандритъ Върбановъ, единъ отъ добритѣ ни професори и мн. др. Митко Мариновъ, Д. Мишевъ и Д. Ангеловъ така сѫщо нему длъжатъ своето образование.

Прѣзъ 1873 година Антимъ издѣйствувалъ чрѣзъ Австрийския посланикъ Леополдъ въ Цареградъ, стипендии за 15 души българе, които завършиха учението си въ Австрия. Между тѣзи младежи бѣха и двата внука на Панарета: Иванъ и Григоръ Мишайкови. Прѣзъ сѫщата година той изпрати въ Бѣлградската гимназия: Тилю Колевъ, Атанасъ Николовъ, Георги Стояновъ и Петко Ветовски. Първитѣ двама въ послѣдствие излѣзоха добри български офицери. Прѣзъ 1875 година Антимъ изпрати въ Одасеа: Куна Стоянова, Христина Анастасова, Добра Дякова и нѣколко дѣвици отъ Македония, имената на които не помня. Мнозина отъ преосвѣщенитѣ български владици, чрѣзъ ходатайството на Антима прѣдъ руското правителство, изпратиха много младежи да слѣдватъ въ рускитѣ учебни завѣдения.

За да бѫде полѣзенъ на учебното дѣло, той подарявалъ суми за съграждание училища, подържание учи-

тели и т. н. Така въ Видинъ купилъ една кѫща съ голѣмъ дворъ, която подарилъ на общината за дѣвическо училище. Въ завѣщанието си, той опрѣдѣлилъ и една крупна сума за съграждание на ново здание. Днесь това училище вече сѫществува и носи неговото име. Сѫщо е спомогналъ и на Лозенградскитѣ училища съ значителни суми.*)

Съ тѣзи си благотворни дѣла той справедливо заслужи знаменититѣ думи: „*Свърши течението си человѣкътъ, който почиташе вѣрата си и обичаше народа си и тѣмъ на служение бѣ посвѣтилъ живота си,*“ съ които заключилъ своята прѣкрасна рѣчь, която държалъ въ залата на Българското Цареградско Читалище въ деньтъ на Петдесятницата, (5 й юний 1872 год.) когато то празднувало годишний си праздникъ. Въ тая си рѣчъ за цѣльта на читалището и черквата той казалъ:

„Посланието и цѣльта на читалището, както и на черквата сѫ едни и тѣзи, да направатъ человѣка частно и человѣчеството изобщо честито и благополучно чрѣзъ вѣрата и просвѣщеннето. Вѣрата безъ просвѣщението не е вѣра, но суевѣрие. Черковната история свидѣтелствува, че най славната епоха на черквата е била тогазъ, когато тя е била управлявана отъ пастири учени. И кой другъ е спомогналъ най-вече за распространение на християнството и за утвърдение на вѣрата въ Христа, ако не учението? Ний не можемъ да не признаемъ и да не исповѣдваме, че ако да не сѫ били ученитѣ онѣзи иерарси и велики проповѣдници на Христовото учение: Василий Великий, Григорий Богословъ и Златоустний Иоанъ, християнството не би се удържало на възтокъ, и ако да не сѫ били Кирилъ и Методий, Климентъ и другитѣ тѣхни сподвижници, учители Славенски, християнството не би се распространило и между насъ.

Има страни, гдѣто нѣкога е цъвтѣло Християнството а сега и името Христово се неспоменува тамъ, изчезнало е просвѣщението отъ тамъ, изчезнала е и вѣрата на Христа. Ето хилядо години сѫ отъ какъ ний българетѣ сме приели Християнството, и не е ли, че толкозъ само, колкото е било възможно при спомагателнитѣ за просвѣщението срѣдства на онова врѣме, християнството се всадило въ насъ съ трудоветѣ на еднороднитѣ пастири? Отъ какъ управлението на нашитѣ черкви мина въ рѫцѣтѣ на инородни пастири, които искаха да държатъ народа ни въ мрака на невѣжеството, не е ли че отъ тогазъ християнството у насъ не е направило ни една крачка напрѣдъ,

*) Вижъ завѣщанието му, което печатаме на края.

но е прѣтърпѣло толкова загуби и се намира въ застой? Не е ли вѣрата Христова като мъртва буква днесь у наший народъ? Не се ли е повърналъ той пакъ въ много язически прѣдания и празднувание?"

Покойний П. Р. Славейковъ, като говори за тази рѣчь, казва между другото: „Силни и продължителни ръкоплѣскания прикжснаха тукъ словото на Негово Блаженство, красотитѣ и силата на което, ний изповѣдаме, далеко неможихме да придадемъ въ приведенитѣ тукъ думи. Впечатлението, което произведе на слушателитѣ туй словце е отъ най-благоприятнитѣ".

„(*В. Македония брой 11*, 1872 г.)".

* * *

На 1-й Августъ 1888 година умрѣлъ архимандритъ Григорий, когото Антимъ много обичалъ. Тази смърть го много наскърбила. Слѣдъ смъртьта на Григория, който се грижилъ за хазяйственната часть въ Митрополията, на Антима оставало да върши и това. Вслѣдствие на нѣкои домашни нередовности, извършени на 13 Септемврий, той до толкова се разтревожилъ, щото не можилъ да спи никакъ прѣзъ цѣлата нощь. На сутриньта, Кръстовъ-день, когато служилъ въ черква, дошълъ му приливъ на кръвьта, отъ което падналъ въ несвѣсть. Веднага му било дадена медицинска помощь, отъ която се посъвзелъ малко, но билъ принуденъ да остане на легло. Цѣли два и половина мѣсеци лежалъ той на постелята, лишенъ отъ нуждннтѣ грижи и прислуги. Най-послѣ на 1-й Декемврий 1888 г. мжченически прѣдалъ Богу духъ.

Извѣстисто за смъртьта му се пръсна по цѣла България и наскърби всички. В. „Свобода" отъ 3-й Декемврий 1888 год., брой 227, пишеше:

„На 2-й того се разнесе скръбната новина изъ столицата, че Негово Блаженство, първий български екзархъ Антимъ Видински е прѣдалъ Богу духъ въ старото свое седалище Видинъ. Богъ да прости знаменитий покойникъ ако и той, като всички смъртни, да е съгрѣшилъ нѣщо прѣзъ живота си на тоя свѣтъ. Да го прости Богъ, защото дѣлата му и заслугитѣ му на българския народъ, на България и нейнитѣ политически и духовни въпроси сж неоцѣними. Основенъ камъкъ на нашата история по възраждането, цѣлъ половинъ вѣкъ отъ блѣскави дѣла, най-бурната епоха отъ нашето минало, ще да лѣгнатъ утрѣ въ хладний гробъ на класическата Видинска крѣпость."

Народното Събрание, по случай смъртьта, вдигна своето засѣдание на 2-й Декемврий, и изпрати депутация отъ народнитѣ прѣдставители: Ив. Андоновъ и З. Градинаровъ, която поднесе скъпоцѣненъ вѣнецъ съ надписъ: „Първому Българскому Екзарху Антиму I. Отъ V-то Обикновенно Народно събрание“. Князьтъ изпрати отъ своя страна майоръ Петрушевски, а министерството — Гинчева. При многоброенъ свѣтъ, набранъ отъ епархията и града, стана погребението на 6-й Декемврий. Опѣлото се извърши отъ покойния Доростоло-Червенски митрополитъ Григорий и архимандритъ Василий (сега Доростоло-Червенски митрополитъ) въ присѫтсвието на всички свещенници, надошле отъ епархията. Григорий и учительтъ Паунинъ държаха прочувственни рѣчи, които покъртиха сърдцата на присѫтствующитѣ и разплакаха всички. Отъ Видинъ бѣ подадена слѣдующата телеграма, за редътъ по който стана погребението:

„Днесь погребението на блаженнопочившийй Антимъ се захвана отъ 7 часътъ сутриньта, съ Архирейска литургия отъ Н. В. Пр. Досросточервенский Митрополитъ Г. Григория въ храма Св. Димитръ. Слѣдъ литургията непосрѣдственно се захвана опелото въ присѫтствието на прѣдставителитѣ на Н. Ц. Височество, на Княж. правителство на Народното Събрание и на разнитѣ депутации и се свърши съ трогателно слово отъ сѫщий

Слѣдъ това покойника се изнесе отъ църквата съ най-голѣмъ порядъкъ.

Въ църковний дворъ почетенъ караулъ отъ тукашний гарнизонъ отдаде честь на покойния, а музиката свиреше „Коль славенъ нашь“ и пр. Слѣдъ това шествието излѣзе отъ църковний дворъ и се установи прѣдъ митрополитский, гдѣто учительтъ Благоевъ, чете биографията на покоиния. Отъ тукъ погребалното шествие при най-хубаво врѣме, прѣдшедствувано отъ пристава и полицейски конни стражари, ученичкитѣ, ученицитѣ, учителитѣ и учителкитѣ съ вѣнцитѣ си, църковнитѣ хоругви, прѣдставителитѣ на разнитѣ еснафи и дружества съ знамената си. Носителитѣ на орденитѣ, носителитѣ на вѣнцитѣ отъ Н. Ц. В., отъ Княж. правителство, отъ Народното Събрание, отъ разнитѣ еснафи и дружества, отъ военнитѣ, отъ чиновничеството, пѣвцитѣ, духовенството, тръгнаха къмъ църквата Св. Никола, гдѣто бѣше приготвена гробницата на покойния. Н. В. Прѣосв. Г. Григорий, вървеше прѣдъ смъртний ковчегъ на блаженний Антимъ, носимъ отъ 6 души свещенници, облѣчени въ одѣжди черковни. Лентитѣ на ковчега се носеха отъ Прѣдседателя на Окр. Сѫдъ, Пом. Прокурора, град.

Окол. Мир. Сѫдия, Ковчежника и Директора на гимназията. Около носилото 6 души чиновници съ черна вата прѣзъ рамѣна държаха свѣщи. Слѣдъ тѣлото на Покойния слѣдваха: Прѣдставителитѣ на Н. Ц. В., на Княж. правител., на Народното Събрание, Окрѫжний Управитель, и гр. Кметъ, роднинитѣ на покойния, офицеритѣ и гражданетѣ. Прѣдъ военния клубъ учитель Пауновъ каза твърдѣ трогателна рѣчь, прѣдъ черквата Св. Никола почетний караулъ съ музика поздрави повторно блаженний покойникъ. А спущанието въ гробницата на блаж. покойникъ съ прощално слово отъ Н. В. Прѣосвѣщенство се обяви съ три пушечни залпа. Всичко това се свърши въ 1 часътъ послѣ пладнѣ. Процесията се извърши при най-голѣмъ порядкъ и чинность. Чаршиитѣ затворени и всички здания украсени съ черни флагове“.

Така напусна този свѣтъ човѣкътъ, който бѣ посвѣтилъ цѣлия си животъ въ служение на народа си.

ЗАВѢЩАНИЕ. *)

Во имя Отца и Сина и Святаго Духа Аминъ.

Сичкитѣ человѣци сѫ длъжни да иматъ винаги въ умътъ си смъртьта, отъ която могатъ да бѫдатъ внезапно грабнати въ день и часъ, когато се съвсѣмъ ненадѣятъ и неочакватъ нѣщо, което най-много трябва да помнятъ вѣрующитѣ твърдо въ Господа нашего Иисуса Христа, който чрѣзъ устата на Апостола си Павла ни учи и увѣрява че сме врѣменни и странни пришелци на земята, и че истинското наше житие е на небото.

Това спомнение на смъртьта ни прави, да съзнаваме суетата на всичкитѣ земни блага и винаги да се молимъ, каемъ, бдимъ и да бѫдемъ готови за онзи часъ, когато постѫпи да се преселимъ въ вѣчностьта. „Блюдите, бдите и молите ся, говори Спасительтъ, не вѣсте до когда врѣме будетъ". Като знаемъ това и се грижимъ, да не ни застигне онзи часъ неприготвени къмъ небото, при здравъ умъ и добра воля възблагонамѣрихме, де се распорѣдимъ съ убогото си имущество по свое собствено желание въ настоящето си завѣщание, което е подписано отъ насъ саморѫчно, скрѣпено съ частния ни печатъ, ще бѫде утвърдено по надлѣженъ рѣдъ.

Сичкото си убого имущество расподѣлями както слѣдва:

1) Архиерейското си облачание направено при служението ни като екзархъ въ Цариградъ за шестотинъ наполеона и състояще отъ а) Стихаръ отъ бѣла штофа; б) Епатрехилъ отъ зелена штофа; в) Поясъ отъ златенъ ширитъ съ срѣбранъ позлатенъ чапразъ; г) Нарѫквици съ изображение Святое Благовѣщание златошивено; д) Сакосъ отъ златна материя; е) голѣмъ и малъкъ омофоръ отъ бѣла штофа съ златни ширити и четири скрижали везани съ четиритѣ Евангелисти и на края същито написано Антиизъ I Екзархъ Българский; ж) Набедреникъ златошивенъ съ изображениэ Свята Тройца; з) Кръстъ награденъ сребранъ обсипанъ съ петнадесеть камани едрички тъмно зелени; з) Митра (корона) златошивана украсена съ изображе-

*) Туй завѣщание е съставено отъ покойния въ края на мѣсецъ Септемврий, два мѣсеца прѣди смъртьта му, когато билъ тежко болѣнъ подъ давлението на внукъ му Атанаса. Друго едно завѣщание, което трѣбва да се счита за изражающе истинската му воля и което прѣдвиждало едно по-справедливо разпрѣдѣление на имотитѣ му между неговитѣ роднини, е било написано още прѣзъ 1882 год. Че таквозъ завѣщание е сѫществувало, всѣки може да се увѣри отъ слѣдующето. Съ едно писмо отъ **7 Априлий 1885 год.** покойния между другото ми пишеше: . . . . „*Напишете отъ моя страна на Г-на Аргира, че получихъ писмото отъ общината имъ* (Лозенградската. Ав.)*; сега готови пари нѣмамъ да удовлетворя просбата имъ,* **но въ завѣщанието съмъ турналъ, че слѣдъ смъртьта ми оставамъ драгоцѣний кръсть въ полза на училището имъ;** *това като Ви съобщавамъ и пр. . . .*".

нията на четиритѣ Евангелисти и бисеръ; и) Патерица отъ чисто сребро позлатена, съ надписъ: Българский Екзархъ Антимъ I 1875 година; i) Дикеротрикера отъ чисто сребро Цариградска направа съ тяжесть 500 драма; к) Мантия отъ атласъ, моренъ съ зелени скрижали. Сичко това облачение завѣщаваме, да се даде на Видинската Съборна церква „Святи Великомученикъ Димитрий", настоятелството на което е длъжно да го пази и го дава на наслѣдникътъ нашъ Архиерей, бѫдѫщий Видинский да го облача само на Нова година, Богоявление, Великдень, Петровдень, Успѣние Прѣсвятия Богородици, Димитровдень, и Рождество Христово. 2) Второто си Архиерейско облачание състояще отъ: а) Сакосъ желтъ; б) Стихаръ бѣлъ; в) Голѣмъ и малъкъ омофоръ желтъ съ цвѣтя зелени и червени; г) Епатрахилъ отъ штофа желта и бѣла; д) Набѣдреникъ отъ щофа каквато и на омофоритѣ; е) Нарѫквици и поясъ; ж) Митра (корона) отъ червено кадифе, обкована съ сребро и позлатена; з) Мантия Руски кроежъ. Сичко това завѣщаваме, да се даде на вѣхтата Ломска църква.

3) Третото си Архиерейско облачание, състояще отъ Сакосъ, стихаръ, голѣмъ и малъкъ омофоръ, нарѫквици, поясъ, епатрахилъ и набедреникъ, сички отъ бѣла штофа, завѣщаваме да се даде на Берковската церква „Свѣта Богородица".

4) Обсипания съ дванадесеть бѣли драгоцѣнни камани и носенъ на булото крьстъ, който ни се подари отъ покойния Царь Освободитель Александъръ II и свидѣтелство отъ Българската Народна Банка отъ 15 Септемврий 1888 год. подъ № 242 съ стойность седемъ хиляди деветстотинъ деветдесетъ деветъ златни лева и четиридесеть стотинки, завѣщаваме да се дадѫтъ на настоятелството на Видинскитѣ Български Православни училища, което отъ своя страна е длъжно да продаде крьста и неговата стойность, както и оная на банковото свидѣтелсво съ лихвитѣ му заедно да употрѣби, за постройката на едно Дѣвическо училище въ подарената вече отъ насъ на сѫщото настоятелство за тая цѣль кѫща въ Куюмджиската улица въ Видинъ.

5) Подарения намъ отъ покойната Руска Императорица Мария Александровна Енголпионъ съ изображение на Спасителя, завѣщаваме да се испрати на Негово Блаженство Българский екзархъ, когото умоляваме да го продаде и стойностьта му да вложи въ Българската Народна банка, гдѣто да ся умножава въ растояние на петнадесетъ години, подиръ това лихвитѣ да се испращатъ въ отечеството ни Лозенградъ за подържанието на Лозенградскитѣ първоначални български училища.

6) Библиотеката ни и сичкитѣ ни книги завѣщаваме на Св. Българский Синодъ, за да послужатъ като начало и основа на една синодална библиотока.

7) Орденитѣ ни Меджидие и Св. Александъръ I степень, Магистърский ни кръстъ, частнитѣ ни печати на брой петь,

отъ които два съ червени камъни и Екзархийский ни Бератъ завѣщаваме да се испрататъ въ Българ. Народна библиотека.

8) Сичкитѣ ни дрѣхи за носение горни и долни каквито и колкото и да сѫ тѣ, желаемъ да се раздадѫтъ на Благовѣйнитѣ Видински Енорийски Свѣщенници за споменъ. Молимъ испьлнителитѣ на завѣщанието ни да уважѫтъ тази ни воля.

9) Голѣмий сребаренъ кръстъ за осѣнение молящитѣ ся християни, завѣщаваме да се даде на Н. В. Пр. Врачанский Митрополитъ Костантинъ за споменъ.

10) Подарения намъ отъ Одеското Българско настоятелство бастунъ съ златна рѫкоядка подарихме при живѣ още на Н. В. Пр. Варненский и Прѣславский Митрополитъ Симеонъ за споменъ.

11) Дървения обсрѣбренъ крьстъ за водоосвѣщение завѣщаваме да се даде на ученика ни Иеродякона Илариона Ветовски за споменъ.

12) Нагръдния златенъ кръстъ съ синьо змалто отъ горѣ и златенъ синджиръ, свидѣтелството отъ Българската Народна Банка съ дата 5 Септемврий 1888 год. № 228 и стойность четири хиляди деветстотинъ и четиредесетъ деветъ (4949) лева златни и деветдесетъ петь стотинки, коньетѣ ни, пайтона, купата, колкото крави ни сѫ намѣратъ, находящата ся въ митрополията наша покѫщнина и срѣбърни нѣща (съ исключение на тия, които означаваме по долу — като подаръци на испълнителитѣ на завѣщанието ни) завѣщаваме да се дадѫтъ на сестриния ни синъ, Атанасъ Желѣзковъ, като възмездие за това, гдѣто както отъ прѣди, така и сега въ нашитѣ старини и нѣмощи ни гледа и се грижи за насъ.

13) Сребърния и позлатенъ отъ вътрѣ тазъ и три зарфа срѣбърни завѣщаваме да се дадѫтъ на Г-на Ионча Тончевъ отъ г. Ломъ за споменъ.

14) Единствената ни срѣбърна тютюнена кутия завѣщаваме да се даде на Г-нъ Николай Цановъ за споменъ.

15) Една емфиена кутия, единъ ножъ, вилица и лажица, и тритѣ сребърни завѣщаваме да се дадѫтъ на Г-нъ Димитръ Златаровъ за споменъ.

16) На сестра ми Георгина и сестриния ни синъ Докторъ Младенъ Желѣзковъ, както и на сестрината ни дѫщеря Мария дадохме при живота си каквото намѣрихме за благословно, така щото като вѣрваме, че тѣ сѫ задоволни, оставяме имъ този пѫть благословението ни.

17) Построената прѣди години съ наши разноски въ отечеството ни Лозенъ-градъ кѫща съ врѣме продадохме на сестриния ни синъ Атанасъ Желѣзковъ, спорѣдъ находящия ся въ рѫцѣтѣ му документъ и стойностьта ѝ тоже съ време получихме, така щото тя е негова собственость.

18) За испълнители на настоящето ни завѣщание оставяме Н. В. Пр. Врачанский Митрополитъ, Г-на Константина и Г-на

Ончо Тончевъ отъ Ломъ, Никола Цановъ и Димитръ Златаревъ отъ г. Видинъ, които умоляваме да не се откажатъ отъ да ся постараятъ за точното испълнение на послѣднята ни воля, изложена въ настоящето ни завѣщание. Тази е нашата послѣдня воля относително имуществото ни. А на сичкитѣ си християни, надъ които Духъ Святий ни постави пастиръ, оставяме за послѣденъ пѫть нашето благословение. Молимъ Всемилостивня Богъ, да прости всички които ни обидиха, отъ своя страна молимъ всички, които волею или неволею сме наскърбили, да ни простятъ.

г. Видинъ, 30-й Септемврий 1888 година.

Подписалъ Видинский Митрополитъ Антимъ (печатъ)

Свидѣтели: Варненский и Прѣславский Симеонъ. Архимандритъ Антимъ, В. Нешовъ, Д. К. Златаревъ и Н. Цановъ.

Съ написвание, подписвание и подпечатвание на настоящето, Видинский Епархияленъ Духовенъ съвѣтъ, удостовѣрява изложеното по горѣ завѣщание на Негово Блаженство Св. Видинскаго Митрополита Господина Г-на Антимъ I-й, утвърдено съ собствений му подписъ и печатъ, който устно потвърди съдържанието му, като каза, че всичко изложено въ него е послѣднята негова воля.

г. Видинъ 1-й Октомврий 1888 год. № 882

Подписалъ: Председателствующий Икономъ Священикъ Иоанъ П. Игнатовъ.

(печатъ на Епархиалний съвѣтъ)

Вѣрно:

Председатель: М. Ивановъ.

СЪДЪРЖАНИЕ:

Прѣдговоръ . . . . 1—4
ГЛАВА I. Родословието на Антима . . . . 5—13
ГЛАВА II. Атанасъ на занаятъ.—Напущание занаята и бѣгание въ Св. Гора—Покалугервание съ ново име Антимъ. — Мънастирски такси-диотинъ.—Постѫпвание на ново въ училище.—Учителство 13—18
ГЛАВА III. Напущание училището и заминавание въ Измиръ.—Отивание въ Одеската семинария. — Постѫпвание въ Московската Духовна Академия. — Московский митрополитъ и мнѣнието му за гръцкото духовенство. — Завръщание въ Цареградъ.—Служението въ Руското посолство . . . . 18—19
ГЛАВА IV. Антимъ професоръ въ Халкенската семинария — Българскитѣ ученици въ семинарията. — Производството му въ архимандритъ — Рѫкоположението му за Прѣславски митрополитъ . . . 19—23
ГЛАВА V. Делегирането на Антима да разслѣдва оплакванията противъ Визинский владика. —Малко-Търновската депутация.—Дерекювския чорбаджия Голѣмъ Стойчо . . . . 23—27
ГЛАВА VI. Унията въ М. Търново. — Командированието на Антима въ Търново. — Унищожението на унията. — Кроежътъ за убийството на Антима. —Стана Хаджи Едрова.—Католическитѣ пропагандисти. — Архимандритъ Пахомия . . . . 27—39
ГЛАВА VII. Ревизията въ Полянската епархия. — Унията въ Кукушъ.— Партений Полянски епископъ. — Осѫждането, затварянието и оправданието на Партения. — Антимъ ректоръ на семинарията въ О-въ Халки.—Ревизията въ Неокесарийската епархия . 29—62
ГЛАВА VIII. Посѣщението на Добродолския мънастиръ. — Служението въ черквата на с. Чорлево и рѫкоположението на Илариона за дияконъ.—Обиколка по селата въ Ломската и Бѣлоградчикската каази. —Отказванието отъ патриаршията.—Признаванието отъ Видинци. — Заминавание за Цареградъ . . . . 62—67
ГЛАВА IX. Българскитѣ владици и патриархъ Григорий. — Запитването на Генералъ Игнатиевъ.—Съставътъ на Българския Св. Синодъ и Мирский съвѣтъ. — Рѣшението на патриарха да свика вселенски съборъ. — Отговоритѣ на свободнитѣ черкви. — Антимъ въ епархията си. — Появяването на униятската пропаганда въ видинско. —Царский ферманъ.—Посѣщението на градоветѣ: Руссе, Разградъ, Тутраканъ, Силистра, Шуменъ, Ески Джумая, Османъ Пазаръ, Котелъ, Жеравна, Градецъ, Айтосъ, Карнобатъ и Бургазъ 67—79
ГЛАВА X. Смѣсената комисия по черковния въпросъ. — Гръцкий патриархъ Антимъ VI-й и клѣветничеството му.—Повторното появявание на пропагандиста Драхшинъ въ видинско. — Завръщането на Антима въ Видинъ. — Посѣщението на градоветѣ: Плѣвенъ, Ловечъ, Орхание, Етрополъ, Златица, Гложенский мънастиръ, Тетевенъ, Севлиево, Търново, Горня Орѣховица, Лѣсковецъ.—Службата по Бого-

явление. — Низвержението и заточението на трима български владици. — Избиранието на Екзарха. — Делегацията . . 75—85
ГЛАВА XI. Тържественното пжтувание за Цареградъ. — Прѣдставението прѣдъ великия везиръ Махмудъ Недимъ паша и прѣдъ Султана. Първото окржжно послание. — Първата екзархийска служба. - Второто окржжно послание. — Схизмата. — Словото на екзарха.—Клѣветитѣ на Phare du Bosphore.—Българский съборъ.—Въпросътъ за промѣната облѣклото на Българското духовенство. — Прѣдложението за промѣнение на фермана. . . . . 85—118
ГЛАВА XII. Екзархътъ у прѣдставителитѣ на Великитѣ Сили.—Гръцката черква въ Руссе. —Вефикъ Ефенди за фермана. — Поведението на Министра Халилъ Паша спрямо екзарха. — Въстанието. — Противницитѣ на екзарха. — Корреспондентитѣ на Европейскитѣ вѣстници . . . . 118—132
ГЛАВА XIII. Писмото до Салисбури. — Английский Посланникъ Еллиотъ. — Цареградската конференция. — Мемуарътъ на Българетѣ. — Туркофилский мемуаръ. — Великий съвѣтъ на Митхадъ паша. — Отказа на Екзарха. — Желанието на Митхада да се подобри съ екзарха. — Българскитѣ делегати по европейскитѣ дворове. — Сафетъ паша. — Писмото до Петербургский Митрополитъ. — Вѣстницитѣ: Stamboul, Courrier d' orient и Истокъ. — Настояванието на Туркофилитѣ-Българе прѣдъ екзарха, за да си подаде оставката. — Обвинението. — Свалянето и домашний арестъ. — Изборътъ на Иосифа. — Посрѣщането му . . . . 132—151
ГЛАВА XIV. Пжтуванието за Ангора. — Насилията на стражата.—Телеграмата до великия везиръ. — Пристиганието въ Ангора. — Заповѣдьта на Ангорския управитель.— Другитѣ български заточеници. —Ангорский валия, турското правителство и българетѣ.—Смъртьта на нѣколко заточеници и гръцкитѣ попове. Несносното положение на заточенитѣ. — Благотворителното общество. — Протестанската пропаганда.— Извѣстия отъ театра на войната.—Сключванието на С.-Стефанския договоръ. — Телеграмата на Ахмедъ Вефикъ паша. — Амнистията. — Разболѣванието на Антима отъ апоплексия. — Произволното му задържание отъ Вефикъ паша. — Освобождението. — Срѣщата въ Бруса и Цареградъ . . . . . . 151—164
ГЛАВА XV. Антимъ прѣдседатель на Търновското учрѣдително събрание. —Мемуарътъ до великитѣ сили. —Рѣшението за изказвание благодарность къмъ освободителитѣ. — Протестътъ на нѣколко души прѣдставители. — Te Deum за царя Освободителя.—Полаганието основний камъкъ на паметника при Шипка.—Депутацията на Народното Събрание прѣдъ Царя. — Духовното събрание. — Съединението.—Сръбско-Българската война.—Доблѣстна самоотверженность. —Детронирането на князь Батемберга.—Посрѣщанието на князь Фердинанда въ Видинъ. — Княжеската клѣтва въ Търново.—Банкета на Марино поле.—Благотворителность.—Разболяване и смърть. — Завѣщание . . . . 164—178